

DOLLEFUSS

AUSZTRIA MÁRTÍRKANCELLÁRJA

ÍRTA: DR. SÁRMÁNDI SÁNDOR.

BUDAPEST, 1936.

— Felelős kiadó: dr. Sár mándi Sándor. —
Ádler és Práder nyomda Budapest, VIII. Fecske-u. 9. Telefon. 1-379-25.

ELŐSZÓ.

Két éve annak, hogy Ausztria nagy mártírkancellárja, a rendi Ausztria megalapítója, kilehelte lelkét. E két év igazolta Schuschnigg kancellár szavait, hogy „Dollfuss meghalt, de szelleme él.” A halál napján elhangzó szavak még ma is aktuálisak. Emlékét nemcsak az osztrákok őrzik, hanem valamennyien, akik az igazi keresztény Európa megvalósításáért küzdenek.

Tehát nekünk magyaroknak sem szabad Dollfuss emlékét elfelejtenünk. Ennek élénk ébrentartása céljából bocsátom közre a két éves évforduló alkalmával az első magyar nyelvű Dollfuss könyvet.

Adja Isten, hogy e nagy osztrák államférfi szelleme minél jobban áthassa a magyar közéletet is.

Budapest, 1936. július havában

a SZERZŐ.

A mai zavaros idők sok arra nem érdemes embernek nyújtottak alkalmat az érvényesülésre. Akadt azonban nem egy epigon, akinek egyes cselekedeteit a hozzá közelállók kiszínezték és nagyobb embernek tüntették fel, mint amilyenek az illető a valóságban bizonyult. Az ilyen felfujt nagyságokat utóéri a végzet: kis táboruk felbomlásával nevük végérvényesen letűnik- Ezzel szemben vannak igazi, de az emberek által nem eléggé méltányolt értékek, akikről sokan nem akarnak tudomást venni, de a történelem megőrzi őket. Ezek neve semmiféle erővel meg nem semmisíthető.

Engelbert Dolfuss [1892-1934] nem sorolható az elmondottak egyik csoportjába sem. Nagyságát és jelentőségét már életében barátai és ellenségei egyaránt felismerték, de sokan nem ismerték fel az általa hirdetett eszme értékét. Ezért remélték azt, hogy nagy történelmi egyéniség félretolásával az ő eszméjét is megsemmisítik. Számításukban azonban csalódtak. A pillanatnyi sikertől elkápráztatott tömeg a csöcselékkel szövetkezve meggyilkolta a mai Európa egyik legjelentősebb személyiségét, de csakhamar kénytelen volt tudomásul venni, hogy a mártír vére csak megpecsételte az eszmét, mely halála után még jobban kikristályosodott,

Már életében is igen sokan megbecsülték Dollfusszt Ahol ő megjelent, mindenhol meghódította az embereket. Akik csak képről ismerték, azok is bizonyos mértékig hatása alá kerültek, hiszen fényképei is visszatükrözték azt a jóságot, ami elválaszthatatlan volt Dollfuss lényétől. A „kis Dollfuss” fogalom volt mindenfelé, érezte mindenki, hogy ezen igénytelen külsőn belül is annyi ész és szív rejtőzik, amennyivel kevés ember rendelkezik. Csak fokozódott a személye iránti szimpátia ott, ahol ő személyesen megjelent. Vonatkozik ez elsősorban szülőföldjére, melyet sűrűn felkeresett még akkor is, amikor az ország élére került. Külföldön is mindenhol a legnagyobb rokonszenvvel fogadták, nálunk Magyarországon is kivétel nélkül felfigyeltek minden látogatására, amit a magyar sajtó visszhangja is bizonyít. A szerény kancellár azonban nem kereste sosem az ünnepeltetést. Amilyen szívesen volt az emberek között, annyira egyszerű maradt minden cselekedetében- Nagyon sokszor járt alantás tiszt

egyenruhában, kancellári hivatás betöltéséhez sem tartotta szükségesnek az előléptetést, amihez könnyen hozzájuthatott volna. Éppen ezért nem is írtak róla sokat. Nem a mesterséges feldícsőítéssel akart a tömeg lelkébe beférkőzni, hanem alkotó munkájával és képességeivel.

Halála után megváltozott a helyzet. A gyűlölködő ellenség ekkor sem hallgatott el mindjárt, akadtak felháborító halottgyalázók úgy a vörösök, mint a barnák táborában, de ezek erőtlen tajtékozó dühét csakhamar túlharsogta az objektív emberek igazságszeretete, akik a nagy kancellár egyéniségét, életét, alkotásait és halhatatlanságát a maga teljességében igyekeztek belevésni a tömeg lelkébe. Ausztriában a mártír halála percében halhatatlanná vált. Nem üres frázis volt az, ami 1934 július 25-én, este az osztrák rádióból elhangzott, hogy Dolfuss szelleme él. Ausztriában annyira gyökeret vert Dollfuss egyénisége, hogy erről minden Ausztriába érkező idegen azonnal kénytelen tudomást szerezni. Egymás után jelentek meg Ausztriában a Dollfuss könyvek, melyek a nagy halott emlékét különböző oldalról világitják meg. Külön templomban temették őt el nagy elődjével, Seipel prelátussal együtt, ahová állandóan nagy tömeg látogat el. Mindenfelé találkozunk Ausztriában Dollfuss emlékekkel, ezeket a községekben éppen úgy őrzik, mint az osztrák székesfővárosban, ahol a kancellári szobába külön koszorúval jelölték meg azt a helyet, ahol Dollfuss orgyilkosoktól átlöve, elhagyatva elvérzett. Számos képen kívül Dollfuss pénzt és bélyeget is bocsátottak ki, a nagy kancellár emléke tehát ma is végigkíséri az osztrák életet, de él Ausztrián kívül is, amit a külföldön megjelent Dollfuss irodalom is bizonyít. Mindezekből világosan látható, hogy Dollfuss halhatatlan egyénisége ma is szinte jelen van Európában és azt onnan semmiféle erőszakos eszközzel nem lehet kiirtani.

Mi magyarok sem haladhatunk el észrevétlenül Dollfuss egyénisége mellett még halála után sem. Mindig barátságosan fogadtuk őt életében, aki barátunknak bizonyult, tartozunk tehát emlékének azzal, hogy azt — egy monographia keretében is — megörökítsük. Nagy egyénisége feltétlenül megérdemli a részletes tanulmányozást. Hogy ő nem élte meg eszméjének teljes diadalát, az nem von le semmit nagyságából. Sőt épen mártírhalála teszi őt arra érdemessé, hogy foglalkozunk vele és értékeljük az ő koncepcióját. Az ő politikája óvott meg minket is több szélsőséges kilengéstől, az ő eszméjének gyakorlati megva-

* Lásd Gregory: Dollfuss und his time c. munkát,

lósítása könnyítheti meg helyzetünket a jövőben is Középeurópában és a Duna völgyében- Az ő gazdasági szaktudása minket is előre vitt és az ő szociálpolitikája komolyabb körökben nálunk is visszhangra talált. A magyar politika jövő kibontakozása Dollfuss egyéniségének és politikájának ismerete nélkül szinte lehetetlen.

Midőn e helyen kegyelettel is adózunk Engelbert Dollfuss emlékének arra kell gondolnunk, hogy e nagy államférfi vére bennünket s megóvott egy újpogány eszme előzönlésétől és a tiszta keresztény és magyar kultúra meglátásához is hozzá segített» Ezt kell átlátnia minden magyar embernek s közben az 6 lankadatlan egyéniségének erejéből mi is meríthetünk erőt a nehéz idők elviseléséhez: történeti hivatásunk teljesítéséhez.

EELSŐ FEJEZET: Dollfuss életrajza.

a) A Dollfuss család.

Az európai közélet csak az utolsó években vett tudomást Dollfussról, a kancellár szűkebb hazájában azonban a Dollfuss névnek már hosszabb múltja van. Ausztria anyakönyvei a XVII. század elejéig nyúlnak vissza, ezen időkhöz vezethető vissza a Dollfuss családfa is. Az alsóausztriai Texing község [Mánk mellett] őrzi a Dollfuss család születési, házasságkötési és halotti leveleit. Ezen családi tradíció öntudata élt nagykoncepciójú Engelbert Dollfuss lelkében gyermekkorától haláláig. A lokálpatriotizmuson kívül megvolt benne az a parasztszeretet, melyet földmivelő őseitől örökölt és már gyermekkorában szülőföldjén magába szívott.

Nem voltak nagyalkotású elődjei, természeténél fogva ő sem törekedett nagy alkotásra, inkább a kitartó szorgalom volt rá mindig jellemző, ezt sajátította el szülőföldjén. De nem riadt vissza az élet komoly faladataitól, gyermekkorában éppen úgy megtanulta a kötelességteljesítést, mint később a fronton és az ország élén. A magas polc azonban egyáltalán nem szédítette meg a „kis kancellárt”, ő ragaszkodott szüleihez és földieizh élete végéig és sosem átalotta az oda való visszatérést. Kiemelkedő egyénisége volt családfájának, de nem volt benne semmiféle parvenüzerű góg. Ezért szerették őt szűkebb környezetében és még ravatalánál is megszólalt a parasztek képviselője.

A Dollfuss család nem halt ki, hiszen egyéb rokonain kí-

vül a kancellárnak hátramaradt két gyermeke [köztük egy fiutód], de most már a Dollfuss név dicsőséget és kötelezettséget jelent, hiszen egész Európában fogalomná vált és nagy nimbuszal van övezve.

b) Dollfuss gyermekkora és ifjúsága:

A múlt század végén, 1892-ben nádfedeles kis parasztházban szülte Josefina Dollfuss a kis Engelbertet Gross- Maier hofban. (Ez kis község St. Gotthardban.) E hely nincs messze a Tearingbe vivő országúttól, mely községben később megkeresztelték. Leány-asszony anyja egy évvel rá férjhez ment Leopold Schmutzhoz, aki a későbbi kancellárt felnevelte. Engelbert nevelőatyjához is mindig hűségesen ragaszkodott, aki nehéz óráiban is mellette volt. Egész fiatal gyermekéveiben Kinrbergbe költözött, ahol szülei már szebb cseréptetős épületben laktak. De a család falusi életmódja még ekkor sem változott. Ekkor kezdett iskolába járni, de sosem vette az iskola igénybe teljes idejét. (Gyermekkorában is már munkához szokott, ezzel magyarázható későbbi nagy munkabírása.) Böven foglalkozott a szabad természetben és Isten házában. Tehát már ekkor meggyökeresedett benne a vallásos érzés, mely a szabadtermészetben és a zárt templomban egyformán kibontakozott benne. Vasárnap hajnalban is sokszor szántóvető nevelőapja mellett dolgozott, de azért a szentmisét nem mulasztotta el. Ezután már sokszor kénytelen volt egész fáradtan ágyba feküdni, hogy erőt merítsen a jövőheti munkára. De a játék nem hiányzott a kis Engelbert napirendjéből, ez is vidámitólag hatott rá és e kedélye jellemző volt rá egész életében. Ha leckéit és egyéb teendőit elvégezte, elővette kis szobájában kardját, puskáját, csákóját és katonáit. Kedvenc játékát később vallásos tárgyú játékok váltották fel. Mintha teljesen megtalálnók e kis gyermekben a későbbi nagy ember csíráit. Otthoni életét testvérei tették kedvesebbé. Engelberten kívül a családnak még négy gyermeke volt. Ma közülük Leopold és Pepi vezetik a gazdaságot, Ignác ma is paraszt és molnár Mánkban, az ötödik gyermek szintén a gazdaságban dolgozik,

Az elemi iskolák után új fejezet kezdődik Dollfuss életében. Már ekkor látták szülei, hogy a kis Engelbert magasabb hivatásra született, tehát nem maradhat az ekénél, A tanításhoz szükséges pénzösszeg azonban nem állott a szülőknek rendelkezésére. Velth Páternek önzetlen közbenjárása mentette meg az ambiciózus fiút, akinek kedvéért Schneider püspök az

Oberhollabrunnban lévő fiúszemináriumban ingyen helyet biztosított a kis Engelbert részére. Már ekkor is felébredt a kis fiúban a papi hivatás utáni vágy, ami szüleinek is nagyon tetszett. A gimnáziumi tanulmányok megkezdése előtti nyarat a szülői házban élvezte Dollfuss.

A gyors változáshoz az ambiciózus gyermek sem tudott mindjárt alkalmazkodni. A gimnázium első osztályában kudarcot vallott, ami szüleinek is nagyon fájt. A szemináriumon kívül mint externistának kellett az első gimnáziumot megismételnie, ami újabb nehézségek elé állította szüleit. De ekkor Schneider utóda, dr. Zschokke püspök több más jóakarójával együtt biztosította továbbtanulását, ami annyi önbizalmat öntött a kis Engelbert be, hogy ő sikerrel megismételte az első gimnáziumot és utána ismét visszakérült a szemináriumba. Ezután már nemcsak zökkenésmentesen végezte középiskolai tanulmányait, hanem különös képességeivel vonta magára a figyelmet. Csak a szünidőben tért haza szüleihez, különben teljesen lefoglalták tanulmányai. Már a gimnázium felső osztályaiban is foglalkozott filozófiával, szociológiával és politikával, de emellett a nemes művészetből és sportolásból is kivette részét. Nagy kedvvel klarinézott és futballozott. 1913-ban tett érettségét, utána megkezdte papi tanulmányait. Vallásos lelkülete ellenére is rájött Bécsben arra, hogy nincs hivatása a papi pályára. Nem merte azonban ezt szüleivel közölni, mert a továbbtanulás nagyon is ösztökölte, amihez viszont hiányzott a pénz, Ez volt a főnehézség, különben atyja sem kifogásolta volna a pályaválasztást, Az első évi teológiai tanulmányok befejezése után azonban kitört a világháború, mely újabb fordulópontra jelentett Dollfuss életében. Ő érezte, hogy hazafias kötettségének eleget kell tennie, a bécsi sorozóbizottság azonban alacsony termete miatt a katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítette. Ebbe az alacsony termetű Engelbert nem tudott belenyugodni, Bécsben nem térhetett többé vissza a sorozóbizottsághoz, ezért elment St. Pöltenbe magát újból soroztatni. Véletlenül ugyanaz az orvos végezte itt a szemlét, aki már egyszer a kis Dollfusst mint mértéken alulit Bécsben kiszuperálta. Rá is ismert az alacsony termetű férfúra, amikor a kis Dollfuss mosolyogva felelt: „De azóta nőttem!” Kissé lábujjhegyre állt, amit valószínűleg észre is vettek, de látván forró vágyát, alacsony termetétől eltekintettek és alkalmasnak mondták őt a katonai szolgálatra. E fiatal ember később be is bizonyította, hogy a haza védelmére átlagon aluli termettel is átlagon felül alkalmas.

c) Dollfuss katona évei.

Dollfuss élete a háború kitörésével új fordulatot vett. Kikapcsolta személyes ambícióit akkor, amikor a haza védelméről volt szó. Nem várta meg, hogy ilyen irányban utasítást kapjon, hanem önként vállalta a hazafias kötelezettségeket. Amint nem nyugodott bele kiszuperáltatásába, úgy nem érte be azzal, hogy a front mögött katonáskodhassak. Igyekezett minél előbb kijutni a harctérre. — Kötelességteljesítő egyéniségét már ezt megelőzőleg is felismerték. Egy alkalommal azonban váratlanul hiányzott helyéről kadét korában. Amikor feljebbvalója ezt felfedezte, maga elé hívatta és közölte vele, hogy büntetésből azonnal kiküldi a harctérre. Ekkor derült ki, hogy Dollfuss szándékosan mulasztott egyszer, mert ezzel a fogással érte el a harctérre való soronkívüli kiküldetését. („Kamerad Dollfuss” 15. lap.)

Ilyen előzmények után 1915. január havában a frontra került. Néhány hónap múlva harcteret változtatott, mert közben kitört a háború az osztrák-magyar monarchia és Olaszország között, így került a kis Dollfuss a magas hegyek közé. E fiatal kadett nagyszerűen értett a gépfegyverhasználathoz. Egy alkalommal éjjel-nappal dúlt a nagy csata, de ő rendíthetetlenül teljesítette kötelességét és győzelmet aratott az ellenség fölött, Természetesen az ilyen nagy győzelemhez szerencse is kell, ami néha Dollfusst is cserben hagyta. Egy alkalommal csapatát teljesen körülkerítette az ellenség, ami természetesen nagy izgalmat váltott ki. De ő riadót fújva, gyorsan összetoborozta embereit és ezúttal is visszaverte az ellenséges olasz támadást. Olyan helyzetben találta fel magát ez alkalommal, melyhez hasonlóan már tapasztaltabb tiszt is elvesztette volna a fejét. E hőstettéért a kis ezüst éremmel tüntették ki.

E diadalra még később is büszkén emlékezett vissza. Mikor utóbb volt szeminarista kollégáival találkozott, öntudatosan említette, hogy újabb meggyőződése szerint Isten azt akarja, hogy ne mint pap, hanem mint világi ember szolgálja a keresztény eszmét. Csodálták, hogy mennyi energia van ebben a kis emberben, pedig ma már tudjuk, hogy mindez még csak a kezdete volt annak a nagy erő kifejtésnek, mely Dollfuss egész későbbi életét jellemezte.

A Dolomitokból később másfelé vitte Dollfusst a parancs, így került az Isonzó mellé, majd a Doberdóra, ahol igen veszedelmes harcokat vívott a tőle megszokott bátorsággal. Közben hadnaggyá lépett elő. E nagy győzelem helyét — mely nagyrészt az

ő személyes bátorságának és ügyes vezetésének volt köszönhető — Dollfuss-Schartenak nevezték el. A Kaiserschützen-Regiment sosem felejtette el Dollfussnak hadnagyi szolgálata alkalmával elkövetett hőstettét, ezért rövid idővel halála után, 1934, augusztus 26-án Untersbergben (Salzburggal szemben) leleplezték a Dollfuss emléktáblát. Ezen ünnepélyes leleplezéskor dr. Fritz Furthner méltatta a hadnagy Dollfuss érdemeit, aki esküjét később is — fokozottabb életveszélyben — utolsó lehelletéig megtartotta.

Természetesen alig lehetett ilyen veszedelmes ütközeteket ép bölgyel megúszni, így Dollfuss is megsebesítette egy gránát az arcán, de a könnyű sebesülés nem jelentett szünetet Dollfuss harc-téri szolgálatában. Ezenkívül még kétszer veszélyeztette a golyó különösebb módon életét a harctéren. Egyszer sapkáját lőtte át, amikor neki semmi baja nem történt, majd 1916, tavaszán a kar-ján sebesült meg. De még akkor is inkább más megmentésére gondolt, mint a saját életének biztosítására.

A másokkal szemben való előzékeny viselkedése annyira szembetűnő jellemvonása volt a harctéren küzdő Dollfussnak is, hogy ezt külön kell méltatnunk. Jószívúsége már akkor is mutatkozott, amikor egy szökéssel vádolt 18 éves ifjút mentett meg. Ennek két testvére esett el, tehát nem csoda, ha a háború ösz-szes izgalmait azonnal nem tudta teljes mértékben elviselni. Doll-fuss tehát akkor sem volt kizárólag kemény feljebbvaló, hanem egyúttal érző ember is. Ezért személyesen interveniált a katonai előljárónál az ifjú érdekében, aki ezután bátran elfoglalta elesett barátjának árván maradt helyét. De ez Dollfuss jóságának csak kisebb tanúbizonysága volt. Még elismerésreméltóbb Dollfuss élet-mentése. Mikor saját maga sem tudott zavartalanul cselekedni karsebesülése miatt, akkor is egy elvérző társára irányult a figye-lme. Ezúttal is gyors cselekedetre volt szükség, aminek Dollfuss mindig mestere volt. A hullaszállító kocsival vitette el az alig élő sebesült katonatársát, nem törődve azzal, hogy milyen veszélyes a szállítás egy bombák által támadott úton. Egy alkalommal grá-nát érte a kocsit, de Dollfuss ezzel sem törődött. Mégis majdnem sikertelen lett jószándéka, mert a front visszavonása következté-ben az általa felkért sebésznek szerszámait már elszállították. Gyorsan betegautót fogadott és elszállította a már csaknem élet-telen sebesültet más orvoshoz, aki operációjával végre megmen-tette. Még hetekig életveszedelemben volt ugyan, de aztán felgyó-gyult. Úgyszintén tapasztalható volt Dollfuss jósága egy haldokló bajtárral szemben, aki nyugodtan rábízta feleségének átadandó gyűrűjét és óráját.

De tekintsük csak tovább Dollfuss harctéri élményeit, melyek mind jellemzőek voltak egyéniségére. További vitézségéért 1916 végén a bronz Signum Laudissal tüntették őt ki. Ez még távolról sem jelentette Dollfuss sikeres katonai pályájának befejezését. 1917-ben vett részt az ősz folyamán az olasz fronton tartott nagy offenzíván, ahol szintén kemény csatákat kellett megvívnia. Hosszabb küzdelem után sikerült csak a frontot áttörni, majd felnyomultak győzelmesen a Monte Cavallora is. Dollfussnak ismételten be kellett mutatnia a gépfegyverszakismeretét, de ezúttal is helytállott. Karácsonykor és újévkor heves harcokat vívott. Győzelemmel sikerült ideig-óráig fegyverszünetet kicsikarnia, de ez nem tartott sokáig. Ekkor vagy hat hétig hideg sátrakban laktak, mégis jól esett mindnyájuknak a harc szünetelése. E kedvezőbb állapot azonban nem tartott sokáig, mert folytatni kellett a háborút.

1918 nyara jelentett bizonyos intermezzot több mint három évi harctéri szolgálatában. Ekkor tanulmányi szabadságra ment és le is telt egy vizsgát, sajnos azonban még nem folytathatta szellemi továbbképzését, mert vissza kellett térnie a frontra. Kötelességét ezután is híven teljesítette, de már kezdett alaposabban túl látni a háború pillanatnyi perspektíváján, Rájött arra, hogy a világ nagy változások előtt és alatt áll. Figyelte a pápa béketörekvéseit, melyek akkor erős ellenzőkre találtak a hadviselő hatalmak között. Az új határok lehetőségével is számolt (politikai egyénisége tehát már itt kiütközött) és amellet volt, hogy végső esetben adjanak bizonyos határkiigazítást az olaszoknak, de különben tartsák fenn Ausztria és Magyarország határait. (Kamerad Dollfuss” 151. lap.) Ezúttal azonban még nem volt befolyása, tehát szavának sem volt kellő súlya. De már ekkor gondolt arra, hogy leszerelése után be fog kapcsolódni a politikai életbe. Főhadnagyi rangban fejezte be a háborút és igyekezett ott folytatni pályáját, ahol ez a világháború kezdetén abbamaradt.

Nem alaptalan állítás általában az, hogy a harctéri szolgálat eltompítja az elmét, elsorvasztja a munkakészséget és eldurvítja a szívet, Dollfussnál azonban egyiknek sem látjuk nyomát. Ő félbeszakította ugyan a háború miatt főiskolai tanulmányait, de harctéri nehéz hivatása közben is érezte, hogy neki egyszer vissza kell térnie a polgári életbe és ott gyümölcsöztetni szellemi képességeit. Emellett legjobban a tanulmányi szabadsága alatt letett vizsgája bizonyít. Ha sok ember részére bizonyos mértékig kárba vesztett időt is jelentett a háború, nála ez másképp volt. Ő minden percben felismerte hivatását, akármiről volt szó. Tehát szíve

sem durvult egyáltalán el. Amellett mindig meg tudta őrizni vidám kedélyállapotát. Ez segítette meg ott is, meg később is az élet számos más nehézségén.

d) Dollfuss főiskolai évei.

Engelbert Dollfussnak háromszor kellett főiskolai tanulmányába belefognia. Papi tanulmányait hivatás híjján hagyta abba, de új pályafutást nem kezdhetett a háború miatt. Talán azt remélte, hogy tanulmányi szabadsága új kezdetet jelenthet számára, de a háború utolsó hónapjai ezen számítását is keresztülhúzták. Háború után kellett tehát neki újból beleülnie a főiskola padjaiba, Ha sokan hasonló helyzetben vissza is riadtak ettől, ő pillanatig sem kételkedett abban, hogy el keli végeznie a főiskolát. Sajnos azonban, az anyagi nehézségek ismét jelentkeztek. Szülei háború alatt sem tettek szert nagyobb jövedelemre, a leromlott gazdasági viszonyok közepette pedig már nem akadt önzetlen támogatója. Vállalnia kellett tehát azt a kettős terhet, mely a létfenntartást egyesíti a tanulmányok folytatásával. A nehézségeket azonban mind legyőzte, Bátorság mellett volt benne nagymennyiségű szívósság és kitarás. Bécsben megkezdett tanulmányait Berlinben folytatta, ahol jogi tanulmányai mellett a hadirokkantaknál kapott alkalmazást. Így sikerült előteremtenie a tanuláshoz szükséges pénzösszeget.

Berlini évei mindenképpen mély nyomot hagytak Dollfuss kikében. Ha sok tekintetben Berlin világvárosa, mint porosz centrum, nem is volt az, mely után Dollfuss saját lelkületénél fogva áhítozott, ő megtalálta ott is a neki megfelelő köröket.

Így különösen ki kell emelnünk, hogy Berlinben élt a háború után egy igazi szociális érzékkel megáldott, apostoli lelkületű katolikus pap: Karl Sonnenschein, Ennek neveltje volt Heinrich Brüning is, a későbbi német kancellár. Sokat sajátított el ettől Dollfuss, nem mellőzhetjük tehát Sonnenschein hatásának legalább vázlatos fejtegetését. E nagykoncepciójú német pap Rómában tanult, ahonnan magával vitte XIII. Leo pápa szociális elgondolását. Neki már nem volt alkalma ezt a gyakorlati politikába átültetni, de Dollfuss ezt is megtette új alkotmányában, Ennek egyik sarkpontja a nincstelen proletariátus felszabadítása. (Mindkettőjük előfutárjának a híres mainzi Ketteler püspök tekinthető.) Sonnenschein ellene volt mindenféle jobboldali ultranacionalizmusnak, mely nem visz előre az egészséges szociális reformok terén, hasonló küzdelmeket látunk Dollfussnál kancellársága idején, amiért végeredményben véve életét is feláldozta.

De ezektől az elvi kapcsolatoktól eltekintve, nagyon sok gyakorlati képességet sajátított el Dollfuss Sonnenscheintől. A nagy munkabírás mindkettőjüknél szorosan kapcsolódott a személyes ügyek elintézéséhez. Így igyekeztek a kisemberek szolgálatára lenni. (Sonnenschein cédulakatalógust vezetett ezzel kapcsolatban.) Mint szónok vigyázott mindkettő a tömeghatásra, e tekintetben azonban kissé eltértek egymástól, amennyiben Sonnenschein a rhétorikai hatásokat is kereste, míg Dollfuss az egyszerűségnek volt híve. (Igaz, hogy más társadalmi réteggel volt dolguk, tehát mindkét módszer a saját embereihez való alkalmazkodást jelentette.)

E hatások természetesen csak utólag láthatók át világosan, de feltétlenül szorosan hozzátartoznak Dollfuss egyéniségének méltatásához. Berlinben tehát ekkor és ebben a körben Dollfuss rokonlelkekre talált, meg is őrizte e város iránt a szeretetét. Nem ettől távolodott tehát később el, csak a Harmadik Birodalom hivatalos politikájától. Jogi és közgazdasági tanulmányait itt fejezte be, Werner Sombartnak is tanítványa volt. A Preussenkassánál betöltött állás nem hátráltatta őt tanulmányában. Sőt itt ismerte meg Alwine Glienket, aki tanulmányainak befejezése után felesége lett. Előbb azonban Bécsbe visszatérve, 1921 őszén doktorrá avatták.

e) Dollfuss családi élete.

Amennyire jó gyermek volt Dollfuss annak idején szüleinek szerény otthonában, annyira teljesítette családfői hivatását feleségével és gyermekeivel szemben. 1921. Szilveszterén lépett az oltár elé, e fordulópont rövid ideig nyugalmasabb életet jelentett a sokat küzdő államférfi részére. Sajnos szép családi életét is megzavarta egy előre nem látott csapás, amennyiben első gyermekét, a kis Hannát, egy éves korában elragadta a halál. Ennek emlékét a két később született gyermeke sem tudta elhomályosítani, első kis lánya sírjához is mindig visszatért, utoljára két héttel a halála előtt. Utána született leánya, Éva, fia pedig Rudolf nevet kapta. Dollfuss világéletében elfoglalt ember volt, de azért talált mindig időt gyermekeivel való foglalkozásra. A főidre ülve rakosgatta velük az építőköveket és játszott velük más játékokat. Legnagyobb elfoglaltsága sem vonta el családjától, bár legutóbb az otthon töltött ideje a minimumra redukálódott. Amennyire nem félt soha saját személyét illetően, annyira aggódott gyermekeiért, mikor a merényletek gyakoriabbakká váltak, A haza miatt kellett vállalnia az életveszélyes misszióját, bár

mindig azt remélte, hogy még egyszer visszavonulhat saját családjá körébe. Családjának szeretete azonban pillanatnyilag sem tántorította őt meg. Nem csak kötelességét nem mulasztotta el néhány otthon töltött kedves percért, hanem semmiféle anyagi előnyt nem biztosított felesége és gyermekei részére, akik teljeseen vagyontalanul maradtak hátra.

f) Dollfuss közéleti pályafutása.

Csendben kezdődött el Dollfuss közéleti pályafutása, de minden lépése már ekkor is öntudatos és megfontolt volt. Erezte, hogy az elsajátított ismereteket a tömeg javára kell kamatoztatnia. Esti tanfolyamokat rendezett, azokon sokszor saját maga is előadott, A kiváltságos kaszti elkülönülést, melyet bizonyos diák-egyesületeknél fedezett fel, elítélte. Így részben az ő sugallatára született meg az a diákegyesület, mely német és osztrák ifjút egyaránt befogadott. A később kitört testvérharc tehát egyáltalán nem tőle indult ki. Ezen csendes apostolkodó munkásságát azonban csak addig folytathatta, amíg az osztrák hadirokkant kártalanítási bizottságánál volt „alkalmazásban. Később innen eltávozván, az „Alsóausztriai Parasztszövetségéhez került, ezen keresztül igyekezett saját földieit segíteni. A földműves réteg segítéséhez azonban hiányoztak az eszközök, ezért szükséges volt a fölvrnívelési kamara megszervezése. Ennek Dollfuss lett a titkára. Ezen intézmény egyik főcélja volt a parasztság öntudatos megszervezése. E kamarának később olyan befolyása lett, hogy javaslatai eljutottak a parlament asztalára is. Dollfuss vezetése alatt a gabonamonopólium megteremtése érdekében dolgoztak ki törvényjavaslatokat, de amellet nem feledkeztek meg a gazdasági munkások érdekeiről sem. Így született meg ezek különálló munkásbiztosítása. Először csak a betegségbiztosítás jött létre, amit nemsokára követett a baleset- és aggkori biztosítás, Hivatalosan csak 1927-ben lett ezen intézménynek Dollfuss az igazgatója, de lényegében véve már mint titkár töltötte be ezt a hatáskört. Nagyszabású munkássága nem állt meg Ausztria határainál. E szaktestület képviselőjeként vett részt Dollfuss 1928-ban a római, 1929-ben pedig a bukaresti agrárkonferencián* 1930-ban Genfben mutatta be általános feltűnést keltő munkásságát.

Ekkor újabb megtiszteltetés érte Dollfusst, amennyiben 1930-október 1-én az államvasutak élére került. E helyen meg is maradt addig, amíg be nem lépett a kormányba. Az államvasutak elnöki székében igen gyorsan bebizonyította erélyességét és szervezőképességét. A vezető személyeket saját maga válogatta ki,

de ezen erélyes vezetés mellett is mindig tartózkodott elhamarkodott intézkedésektől. A legalárendeltebb személyek előtt is nyitva volt ajtaja.

1931. március 18-án belépett az Ender kormányba és elfoglalta a Thaler lemondása folytán megüresedett földművelési tárca-t. A kormány összetétele nem maradt állandó, Ender nemskára távozott és Buresch vette át a kancellárságot. Ekkor sem szűntek meg a kormányon belüli személycserék, Dollfuss azonban nem távozott el helyéről. Rátermettségéről mindenki meg volt győződve, hiszen múltja éppen e helyre predesztinálta őt. Éppen székfoglalásakor zajlott le a középeurópai gazdasági konferencia Bécsben, melyen Dollfuss szakszerű előadást tartott Középeurópa gazdasági szervezetlenségéről, igazán nagyot azonban nem alkothatott mint miniszter, hiszen alig haladta túl e hivatali munkássága az egy esztendő, amikor még nagyobb teher és felelőség nehezedett vállára: 1932. májusában el kellett foglalnia Buresch lemondása folytán a kancellári széket.

g) Dollfuss mint kancellár. *)

Óriási felelőséggel indult meg Dollfuss az ország élén nagy-konceptiójú tervének végrehajtására, de került minden feltűnést. Érezte, hogy csak akkor tud nagyot alkotni, ha egész életében szerzett tudását gyarapítja az ország javára és semmiféle megkezdett munkát nem hagy félbe. Ezért megtartotta továbbra is a földművelési tárca vezetését (nem formálisan, hiszen mint agrár-szakértő dolgozott kancellár korában is a szélesebb népréteg javára) és kézbe vette a külügyminisztérium vezetését. Bemutatkozása azonban teljesen egyszerű volt, erre különösebben nem figyeltek fel, sőt nem egy ember azt gyanította, hogy csak teljesen szimpla kormányválságról van szó anélkül, hogy az ország legkényesebb problémáinak megoldása várható volna.

Az események azonban mást matattak, Dollfuss személyével olyan erőskezű államférfi vette át az ország vezetését, hogy az addig napirenden lévő megalkuvások teljesen megszűntek. A keresztényszocialista Dollfuss az adott körülmények között nem tudott a többséget jelentő saját pártjára támaszkodni, Igyekezett azonban pártja értékesebb embereit bevonni a kormányba. A beteg Seipel már ekkor elveszítette régi aktivitását (mindazonáltal a vele való tanácskozást nem mulasztotta el Dollfuss az uralom átvétele előtt), de után sem, ellenben átvette az utolsó Buresch

* V. ö. Ender: Ein Jahr Dollfuss.

„ : Zwei Jahr Dollfuss.

kormányban szereplő Schuschnigg igazságügyminisztert (aki régi meghitt barátja volt) és Resch népjóléti minisztert, pártjabeli ember volt még Vaugoin (hadügyminiszter), Weidenhoffer (pénzügyminiszter) és a kultuszminiszter Rintelen. (Legutóbbi pártjabeli akiben legkeservesebben csalódott). Koalíciós kormányába nem sikerült a polgári egység érdekében bevinni az osztrák nagynémeteket, ezért tárcákat kapott a Landbund is. Bachinger (belügy) és Winkler (alkancellárság mellett a külügyminisztérium kereskedelempolitikai osztálynak vezetője) tartoztak e csupán 9 mandátumot felmutató párt miniszterei közé, mindkettőjüket kénytelen volt Dollfuss később elejteni. A 8 mandátummal rendelkező Heimatbiokk bizalmi embere, Jakoncig ügyvéd vette át az első Dollfuss kormányban a kereskedelmi miniszterséget. E három párt 83 mandátuma igen csekély túlsúly volt a 81 tagú ellenzékkel szemben. Dollfuss azonban a lehetetlent is lehetővé tette. Takarékosági intézkedésekkel kezdte kormányzását, igyekezvén megóvni a Schilling értékét elkerülvén az inflációt. Néhány hónapos kormányzása után meghalt Seipel, ami Dollfuss helyzetét kétségkívül megnehezítette. Alig két héttel rá, augusztus derekán egy szavazattal sikerült megvédeni a kormány helyzetét, amit egy hordágyon hozott beteg képviselő leszavaztatásával tettek lehetővé. Az óvatos gazdasági intézkedések ellenére is 20 %-al csökkent a Schilling fedezete az ősszel, csak 1933 januárjában kezdődött el újra a Schilling hivatalos zürichi jegyzése.

A gazdasági enyhülés után azonban sokkal súlyosabb természetű politikai válság következett. Március havában egy téves szavazásból kifolyólag lemondott az osztrák nemzeti tanácsnak mind a három elnöke. (A szociáldemokrata Renner, keresztényszocialista Ramek és nagynémet Straffner.) Úgy látszott, hogy anarhiába fullad az osztrák élet, de a sarkára álló Dollfuss a parlamenti rendszer mellőzésével is bátran vezette tovább az ország ügyeit. Bekövetkezett a felvonulási tilalom, a rendőrség (Bundesstaat csírája.) Ezt követte a vörös Schutzbund feloszlata. megszállta a parlament épületét, sőt az eskütételt is megváltoztatta mely már nem a köztársaságra történik. (Tehát már ekkor jelentkezett a későbbi. Megindult a két szélső tábor kíméletlen aknamunkája Dollfuss ellen, ami a türelmes Dollfussot is szigorúbb rendszabályok igénybevételére készítette, Először a kommunista pártot tiltották be, de a barnaházban való fegyverlefoglalás és sorozatos vasútmenyetelek után a nemzeti szocialista pártot is feloszlatták. E két egymás ellen küzdő szélsőséges tábor összefogott Dollfuss ellen, augusztus végén a horogkeresztesek és kommunisták közös meg-

beszélést tartottak Badenban (1933 aug. 26-án) Dollfuss eltávolítása érdekében, de törekvésük kudarcot vallott. 1933. szeptember havában történt meg a döntő lépés az új osztrák államalakulás felé. Ekkor sürgette Dollfuss a melléje álló Heimwehrrel együtt a Hazafias front megalakulását, mely ünnepélyes felvonulást rendezett egész Bécs városán keresztül.) A keresztény eszme jegyében, a Rerum Novarum és Quadragesimo Anne alapján akarta Ausztriát újjászervezni (amit Genfben a Népszövetség ülésén is bejelentett), ezt az európai nivójú Katolikus Nagygyűlés keretében jelentette be százsámra menő bel- é külföldi jelenlétében. E hónap végén rekonstruálta Dollfuss kormányát, melyben az azóta kivált Rintelen sem tért vissza, de kívülé eltávozott Winkler is, míg helyére az alkancellárság tisztjére Fey Emilt szemelte ki. Dollfuss irtózott az önkényuralomtól, ellenségeinek barbár aknamunkája azonban kivételes eszközökkel való kormányzásba kényszerítették. Ezért kénytelen volt ő is megszervezni a koncentrációs tábort, kormányában pedig fokozottabb hatalmat biztosított saját személye részére, amennyiben ettől kezdve már ő volt a hadügy- és biztonsági miniszter a múltban elfoglalt hatáskörén kívül.

Alig kényszerült bele Dollfuss ebbe a szigorú eljárásba, már is megjelent az a barbár horogkeresztes merénylő, aki Dollfuss holttestén keresztül akarta megnyitni az utat a barna terjeszkedés számára. Éppen a parlamentből készült távozni Dollfuss október 3.-án, amikor Rudolf Dertil revolverlövéseket süttött rá. Szerencsére a kancellár könnyebb sebesülés árán megmenekült. Egyik lövés átfúrta ruháját, de éppen csak súrolta a mellét a nélkül, hogy bőre alá behatolt volna. A másik golyó karjába hatolt, de ezt is sikerült könnyű műtéttel úgy eltávolítani, hogy a kancellár néhány nap múlva ismét egészségesen elfoglalhatta hivatalát.

A merénylőre először Stockinger vetette magát rá, majd két másik jelenlevő úr is lefogta, úgyhogy zavartalanul át lehetett őt adni a hatóságoknak. A nyomozás kiderítette, hogy Dertil tagja volt a nemzetiszocialista pártnak. 1932 febr. 3-án Lainz-Spiezgingben lépett oda be, 782,690 sz. alatt ki is állították részére a párttagsági igazolványt. Ugyancsak kiderült róla, hogy reáliskolai tanulmányait félbehagyta, de már iskolás korában is vonakodott vasárnap templomba menni, A tárgyaláson szembesítették őt Dollfussal és Stockingerrel is, majd mérlegelvén az egész helyzetet, őt évre elítélték. Ezzel pillanatnyilag elmúltak

az izgalmak, ő már nem jelentett ezután veszedelmet Dollfuss számára.

Néhány napig volt csak Dollfuss a merénylet után otthon fekvő beteg, de ezalatt is meggyőződhetett a legszélesebb rétegek ragaszkodásáról. Már az előszobája is tele volt virágcsokrokkal, a világ minden részéről kapott üdvözlő sürgönyöket. De Dollfuss egy percig sem volt az, aki a megmenekülés örömeinek árnyékában pihent volna. Ő tudta, hogy fontos hazafias hivatását állandóan szem előtt kell tartania. Ezt érezvén közvetlenül a merénylet után szobájába vitette a rádiót, hogy megnyugtassa a felizgatott kedélyeket. Tisztában volt azzal, hogy semmiféle más szájából hallott nyugtatás hatása nem tökéletes. Nagy önmegtágadással ágyból is beszédet mondott honfitársaihoz, ami nagy megkönnyebbulést váltott ki, noha beszédén érezhető volt a kimerülés. Másnap nem hiányoztak betegágya mellől a notabilitások, Innitzer bíboros sem. Sokan részt vettek a hálaadó Istentiszteleten is. Három nappal a merénylet után elhagyta rövid időre a lakását, amikor az első útján a Stephanskirchébe ment hálát adni Istennek megmeneküléséért. Kívülről sok más ismert és ismeretlen ember is hálát adott, amit leginkább az bizonyít, hogy nyáron is gyűjtöttek még halála előtt ezen megmeneküléssel kapcsolatban egy Dollfuss templom javára. A merénylet utáni első vasárnap visszatért földieji közé. Először Steinarkirchenben, majd Kimbergben (nevelési helyén) jelent meg, mindkét helyen zászlókkal és virágokkal fogadták. A kudarcot vallott merénylet még jobban emelte Dollfuss népszerűségét, akinek életéért ezután még több szív aggódott. Anyjának is nagy megkönnyebbulést jelentett e sikertelen merénylet lezajlása, ő csak az öt év múlva kiszabaduló Rudolf Dertiltől félt, pedig titokban már ekkor még nálánál sokkal veszedelmesebb Orgyilkosok leselkedtek.

1933 őszén tovább folytatódtak Ausztriában a nemzeti szocialista merényletek. Búzbombák, rakéták és robbantások napirenden voltak. Ezen erőszakos aknamunka nem szünetelt akkor sem, amikor Dollfussnak egy baloldali ellenséggel kellett kerseres harcait megvívnia. 1934 februárjában a szociáldemokraták intéztek támadást a keresztény uralom ellen, arra számítván, hogy visszaszerzik Ausztriában elvesztett hatalmukat. Ekkor bújt ki a szög a zsákból és nyilvánvaló lett, hogy lényegében véve az osztrák szociáldemokraták csak nem egy húron pendülnek az Ausztriából már eltávolított kommunistákkal. A szervezett munkások a fennálló osztrák uralom ellen támadtak, amire

Dollfuss először Seitz szociáldemokrata bécsi polgármester hatáskörének korlátozásával felelt. Mikor azonban nyilvánvalóvá lett, hogy a vörös Bécsben megbújt elemek a lázadókat támogatják, Dollfuss több napos utcai harc közepette teljes győzelmet aratott az ausztromarxizmus felett, ami a szociáldemokrata párt feloszlataához vezetett. Ezzel egy régen vajúdo probléma nyert elintézést, Bécs megszűnt állam lenni az államban, iskoláiban ismét kitűzték a keresztet. Első alkalommal fordultak elő halálos ítéletek, melyek elkerülhetetleneknek bizonyultak, a lázadásban ártatlan munkásoknak azonban nem esett bántódásuk, a munkásotthonokban ezek mindnyájan megmaradtak. Ausztria vallásos életében e napok döntő fordulatot jelentettek. A hitehagyottak tömegesen visszatértek az Egyházba, az addig végrehajthatlan vallásos rendelkezések pedig ezután sehol sem találtak ellenállásra.

A szociáldemokrata uralom alatt, mely Bécsben e februári lázadásig tartott, a hitehagyások napirenden voltak. A szociáldemokraták az egyént tehermentesítve elintézték az Egyházból való kilépést. Bécs városában alkalmazott óvónők közül igen sok volt felekezeten kívüli, ami természetesen a gyermekek vallástalan nevelésére vezetett, Ilyen arányban agitált a Freidenkerbund, a „Die Flamme” halotthamvasztó egyesület és a szociáldemokrata gyermekbarát mozgalom kebelén belül működő „Rote Falke”. „Ezrekre rúgott már a felekezeten kívüli gyermekek száma. (V. ö. Kurzweil Géza tanulmányaival: „A bécsi kultúrharc” Pannonhalmi szemle 1934. 129-133. lap.) Már Dollfuss kancellársága alatt döntő fordulat következett be e tekintetben, 1934. elején már tömegessé vált az Egyházba való visszatérés. Ma a Vaterländische Frontba nem is vesznek fel felekezeten kívülieket.

Dollfuss személyét e napoktól kezdve másképpen kezdték megítélni. A véres harcok-melyek egyáltalán nem az ő intenciójára születtek meg — alkalmasak voltak az ő befektetésére. Különösen szabadkőműves részről kezdtek ezután tőle elfordulni, akik eddig benne csak a horogkeresztesek ellenségét és nem a katolikus államférfit látták. Ausztria tiszta katolikus jellegének kidomborítása már nem tetszett nekik. A vörös Bécs levitézlett harcosaival (Renner? Bauer, Seitz) szolidáris sajtó igyekezett Dollfuss államépítő munkásságát megakadályozni, de igen kevés sikerrel. Schmitz került ezek után Bécs élére, a keresztény szakszervezetek állománya pedig az új alkotmány életbe-

lépéséig növekedett. (Ez teljesen megszüntette a szakszervezeteket.)

Ezek után Ausztria külpolitikájának biztosabb alapokra való fektetése következett. Március hó folyamán Mussolini Rómában Gömbös magyar miniszterelnököt és Dollfuss osztrák kancellárt közös kihallgatáson fogadta, ami barátsági és gazdasági szerződéssel volt kapcsolatos és új fejezetet jelentett egész Középeurópa politikájában.

Április végén és május elején került sor az új osztrák alkotmány kihirdetésére. Dollfuss összehívatta a több mint két éve nem ülésező nemzeti tanácsot, mely formálisan is elfogadta az alkotmánymódosítást. Ezzel jogerőre emelkedett az Isten nevével zászlajára író keresztény osztrák alkotmány. A véres obstrukció azonban még ekkor sem szűnt meg, mert az Ausztriából valójában ekkor sem kiirtott horogkeresztesek nem akartak nyugodni. Így nemsokára ezután bombát találtak Dollfuss íróasztalán. (1934. máj. 15.) Nyár előtt egyébként is szaporodtak a bombamerényletek, amikor teljesen eltörölték az osztrák köztársaság maradványait. A köztársasági ünnep eltörlése előtt visszatért Ausztriába Jenő főherceg. 1934. nyarán akarta Dollfuss Ausztria külpolitikai helyzetét még jobban bebiztosítani, de ebben orgyilkosok már megakadályozták. Feleségével gyermekeit már előre küldte Mussolinihez Riccionebe és csak napok kérdése volt az ő utazása, amikor 1934 július 25-én egy szervezett merénylet orgyilkosa kioltotta az utolsó percig is köteles ségét teljesítő kancellár életét.

fi) Dollfuss halála.

A mártírkancellár utolsó órái annyira jellemzőek az ő egyéniségére, hogy ezek *részletezését* az életrajzával kapcsolatban nem mellőzhetjük.

Tény az, hogy nem csak az önmagáért való gyilkosság lebegett a revolveres merénylők előtt cél gyanánt, hanem Dollfuss egész eszméjét meg akarták dönteni. Világosan átlátták, hogy az ő egyszerű elfogatásával nem érnek célra, mert az élő Dollfusst nem lehetne rávenni eszméinek feladására. Ezért Dollfuss holttestén át akarták a katolikus rendi államot teljesen megsemmisíteni, hogy ennek eltávolítása után Ausztria területét is meghódítsák az újpogány faji eszme számára. A lázadás előtt azonban sok kudarcot vallott kísérlet játszódtott le, amiből a Harmadik Birodalom ügynökei okultak és ezért a legnagyobb óvatossággal fogtak neki körmönfont terveik végrehajtá-

sához. Először válsághírek terjesztésével akarták a köznyugalmat megzavarni, majd a zavarosban halászva, az osztrák rendszer lerombolásával az Anschlusst végrehajtani. Terveik végeredményben véve kudarcot vallottak, de a kancellár életét nem sikerült megmenteni.

1934. július 25-én a késő déli órákban lázadók szállták meg a Ravag rádióleadóállomás központját, ahol egyik merénylő revolvert szegezve a bemondóra kikényszerítette a kormánylemondás hírének közlését, valamint az új kancellárnak Rintelen személyében való megnevezését. E hír természetesen az amúgy sem nyugodt kedélyeket mégis jobban felizgatta, a lázadásnak gyászosabb következménye azonban nem itt játszódott le, hanem a kancellári palotában. A délután derekán sikerült a Ravag állomást a lázadóktól megtisztítani, amikor is azonnal közölték a nyilvánossággal, hogy a kormányválság, híre koholmány. Akik nem tudtak a kancellári épületben lejátszódó eseményekről, azok e hír hallatára bizonyára megnyugodtak.

Hiába őrizték a kancellári épületet fegyveres katonák még ezeket is sikerült a lázadóknak félrevezetniök. Ezek ugyanis kilesték az őrségváltás idejét, amikor hamis egyenruhában ők jelentek meg az őrizet átvételére. Így sikerült a gyilkos merénylőknek a kancellár szobájába is behatolniuk és Dollfusst két golyóval súlyosan megsebesíteniök. Valószínűleg nem is voltak a golyók halálosak, de orvosi segítség híján a kancellár elvérzett. A jelenlévőket revolveres kényszerrel falhoz állították és ilyen módon az egész kancellária ki volt szolgáltatva a lázadóknak. Dollfuss segítségért kiáltott, de nonsokára rá elvesztette eszméletét és elájult. Fey miniszter és Karvinszky államtitkár vele együtt a lázadók hatalmában voltak, ily módon nem tudtak hozzá orvost hívatni. Még szerencsére Schuschnigg néhány más minisztertársával nem tartózkodott az épületben, különben nem sikerült volna dr. Rieth német követ útján szabad elvonulást kérő lázadókat lefegyverezniök. Az együttes tanácskozás megszüntetésének oka az volt, hogy a zavargások már a délelőtt folyamán előre vetették árnyékukat. Dollfuss délben bizonyos kétkedéssel fogadta a híreket, a minisztertanácsot azonban elnapoltatta és Fey minisztert, valamint Karvinsky és Zehner államtitkárokat szobájába hívatta, míg a többiek eltávoztak. Ezért nem sikerült a lázadóknak az egész kormányt elfogniök. Az említettek valóban sokáig a lázadók kezében voltak, Feyt pedig csak a haldokló

Dollfussnak engedték közelébe, aki közben két szintén letartóztatott embertől kapta meg az első segílyt. Így bekötözve és hideg borogatásokkal ellátva tért ismét magához, amikor azonnal intézkedni akart. Bosszúállás még ekkor is távol állott tőle, csak a szükséges intézkedéseket akarta megtenni. A mártírium gondolata nem állott tőle távol, hiszen kevés nappal a halála előtt imádkozott több buzgó katolikus (köztük Huszár Károly) társaságában Máriacellben egy zarándoklaton, a legközelebbi keresztény mártírért. Mintha érezte volna, hogy ez rövidesen ő lesz. Halálának percei nagyon hasonlítottak Jézus kereszthalálához, noha az Istenemberrel szemben ő csak gyarló emberi halandó volt, de talán ezek egyik legnemesebbike. A hasonlóság számos momentumon' keresztül, kimutatható. Az Üdvözítő így imádkozott a keresztfán: „Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Dollfuss halála előtt azt mondta, hogy miatta ne legyen vérontás. Jézus a Fiúról Szűz Máriához szólva és az Anyáról Jánoshoz szólva gondoskodott még a keresztről, Dollfuss halála előtt családjához szállt vissza gondolatban és Feyt kérte, hogy halála esetén gondoskodják családjáról. Jézus halála előtt az Atyja kezeibe ajánlotta lelkét, Dollfuss papot kért, de a gonosz merénylők még ennek elhívását is megakadályozták. Csak gúnyolódó szavak hangzottak akkor el vallásossága felett, a lázadás leverése után jött csak meg hozzá a kért franciskánus barát, de ekkor Dollfuss már kiszenvedett. Az elhagyatottság „tekintetében szintén hasonlít Jézus halála Dollfuséhoz, de nem keresztfán, hanem pamlagon vérzett el a legkínosabb fájdalmak közepette. Minden jobb észű ember elborzad az ilyen gyilkosság hallatára.

Gyarló ember lévén azonban, nem láthatta át, hogy mit jelent halála. Mindig inkább magában keresvén a hibát, talán arra gondolt, hogy intézkedései helytelenek voltak. Ha pedig saját igazának tudatában halt meg, akkor nem bizonyosodhatott meg afelől, hogy eszméje túlélte őt. Szerette volna még Schuschnignak az utolsó utasításokat megadni, aki azonban hála Istennek nem volt közelében, (különben ő is a merénylők kezebe került volna) de azért felismerte hivatását. Bizonyára megkönnyebülten halt volna meg Dollfuss, ha érezte volna, hogy az ő véráldozatán keresztül a katolikus Ausztria biztos talapzatot nyer.

Halálának helyét külön emlékkal örökítették meg. A kancellári épületben az elvérzés helyén azóta felállították a Fájdalmas Anya szobrát, alatta pedig falba vésték és koszorúval körükerítették e szomorú nap dátumát. E szoba nem a nyilvánosság számára fenntartott emlékhely, csak kevesen, férnek hozzá. E ren-

des dolgozószobában azonban megtalálható az elhalt kancellár halotti maszkja is.

Dollfuss már halott volt, amikor a nyilvánosság előtt még titkolták a valóságot. A kormánylemondás hírének cáfolása után — mely körülbelül egybeesett Dollfuss halálával — sűrűn jelentek meg különkiadások és a rádió is egymásután adta le a helyzetjelentéseket. Először csak azt vallották be, hogy Dollfussot Feyyel és Karwinskivel együtt fogolyként őrzik a kancellári épületben. A későbbi híradás már Dollfuss megsebesüléséről számolt be, miközben azonban Bécs városában már mindinkább köztudomásúvá lett a valóság. Csak este jelezte a rádió Fey és Schuschnigg beszámolóját a napi helyzetről, ami aggodalmat váltott ki egyes körültekintőknek a lelkéből. Emlékezhettek ugyanis arra, hogy Dollfuss az első merénylet után saját maga szölt a tömeghez, ha ezt tehát elmulasztja, az legalább is azt bizonyítja, hogy arra az adott állapotban képtelen. Az esti beszámoló igazolta ezen aggodalmakat, mely már közölte Dollfuss halálát. Schuschnigg azonban kiemelte, hogy eszméje ezzel nem pusztult el.

Július 26-án egész Ausztria mély gyászba borult, melyhez hasonló a lapok közlése szerint I. Ferenc József halála óta nem láttak. Ugyancsak ezzel egyidejűleg a fegyveres alakulatok is akcióba léptek, egész Ausztria fegyverben állott, amihez hozzájárult a Brenner vidékén Ausztria függetlenségéért szintén síkraszálló, Mussolini által odavezényelt nagy olasz hadsereg. A Hazafias Front tagjai is síkraszálló, Mussolini által odavezényelt nagy olasz hadsereg. A Hazafias Front tagjai is három hónapos gyászt öltöttek, Dollfuss felesége — akit a szörnyű orgyilkosságról értesítettek — repülőgépen tért Olaszországból vissza Bécsbe és azonnal felkereste férje holttestét a kancellári épületben.

Az orgyilkosok egy részét sikerült kézrekeríteni, de számos lázadó szabad elvonulást kapott a Harmadik Birodalom felé, ahol semmi bajuk nem történt. A gyilkosság a nemzeti szocialisták számára nem érlelte meg a kívánt gyümölcsöt, sőt a nemzetközi helyzetük Dollfuss halála folytán csak nehezebb lett. A merénylet komoly elítéléséről azonban nem lehetett szó, sőt Németországban két nappal a merénylet után megrágalmazták a mártírhalt Dollfuss emlékét. Ugyanis azt írta a Völkischer Beobachter, hogy Dollfuss tönkretette Ausztriát és a lerongyolódott éhezők gyilkolták őt meg. (1934. július 27.) Ezen aljas rágalmat a később lefolytatott vizsgálatok teljesen megcáfolták.

Július 28-án kísérté el Ausztria utolsó útjára a nagy kancellárt. Temetését a rádió is közvetítette. Akinek alkalma

volt a rádióközvetítést kis kávéházban figyelemmel kíséreni, az észrevehette, hogy Dollfuss valóban népszerű volt. Ahol egymás mellett, de egymástól függetlenül sírnak az emberek, ott a könnyek valóban szívből jönnek. Osztrák állampolgárok, valamint az ő eszméiért lelkesedők egyaránt megsiratták a nagy halottat. A temetési menet megindulása előtt Miklas köztársasági elnök méltatta a nagy halott érdemeit, majd Starhemberg alkancellár és Schmitz bécsi polgármester búcsúztatója után a Parasztszövetség nevében Reither emlékezett meg Dollfussról. Nagy gyászmenet kísérte a temetőbe, Inntzer bíboros szentelte be, majd a temetőben Schuschnigg vett tőle búcsút. Részvétáviratok a világ minden részéről tömegesen futottak be.

Az Ausztriában elfogott gyilkosokat utolérte végzetük. Otto Planetta, aki saját maga adta le a gyilkos lövéseket, valamint a mellette szintén ott álló és hasonló szándékkal megjelent Franz Holzweber nem kerülte el a halálos ítéletet. Előbbi nyíltan bevallotta, hogy utasításra cselekedett és már 1929 óta tagja a nemzeti szocialista pártnak. A kivégzést az ítélet kimondása után végre is hajtották. Több kisebb bűnrészes is megkapta a neki járó büntetést. Rintelent sokáig nem lehetett kihallgatni, aki csak későn gyógyult fel a merénylet napján elkövetett öngyilkossági kísérletéből, de ő sem tudta szereplését tisztázni és így életfogytiglani fegyházat kapott. Elég sokan azonban elmenekültek a megtorlás elől. Ezért jelent meg Ausztriában a gyilkosság után a „Vádolunk” című röpirat, mely kikürtölte, hogy Dollfuss gyilkosai Harmadik Birodalom zsoldosai voltak, akik arra szabad elvonulást kértek és kaptak a német követ útján.

A földi igazságszolgáltatás ezzel végetért, de a gyilkosok cinkostársaikkal együtt felelni fognak Isten ítélőszéke előtt is.

i) Dollfuss emléke.

Kevés halottnak nőtt annyira halála után népszerűsége, mint éppen Dollfussé. Nem kegyeletszerű háláról van itt szó, hanem élő eszmei öntudatról, mely hazájában és katolikus testvéreiben mindig élni fog. Mindenfelé siettek dokumentálni az emlékével való együttérzést, akik durva kegyeletsértést követtek el, azok csak magukról állítottak ki szegénységi bizonyítványt. Ilyen szociáldemokrata akadt a Budapest székesfővárosi közigazgatási ülésen, aki Dollfuss kegyeletszerű elparentálását is megzavarta, de talán még ennél is ízléstelenebb és vérlázítóbb volt az a karrikatúra, mely a »Deutsche Wochenschau»-ban megjelent. (1934. július 29.) Ez tironi parasztruhában ábrázolja a térdre rogyó kancellárt, amint a ho-

rogkeresztes hollók kivájják a szemét. A karrikatura alá pedig még azt a felírást írták: „Volt egyszer egy kis ember, az nagyon szeretett államot játszani és olyan szépen játszott, hogy a játék megelenedett és vele együtt játszott.” Szót sem érdemes erre vesztegetni.

Az említettektől eltekintve ma is egész Ausztria visszhangzik Dollfuss emlékétől. Nincs az az eldugott kis falu, ahol ne lenne a népszerű kancellár megörökítve. Dollfuss holttestét csak ideiglenesen helyezték el a temetőben, amíg el nem készült a Seipel-Dollfuss emléktemplom. Itt őrzik mindkét nagy osztrák kancellár porhüvelyét, akik végeredményben véve mindketten ellenséges golyónak estek áldozatul. Mindkettőjük ruhája látható a Seipel, illetve a Dollfuss szobában, mely az emeleten található meg ellentétben a kriptában elhelyezett koporsókkal. Üvegbúra alatt őrzik azt a pamlagot, melyen Dollfuss elvérzett. A vérnyomok még láthatók.

Elmúlt Dollfuss halálának első évfordulója' mely alkalommal minden ottlevő ember újból átélte a gyászt. 1935 július 25-én ismét gyászba borult egész Bécs városa, gyertyákkal világították ki a házak ablakait, nagy felvonulásokat tartottak, este pedig Dollfuss beszédeiből olvastak fel. Adam a Vaterländische Front részéről emlékbeszédet mondott. Az első év, mely Dollfuss halála óta eltelt, a szomorú emlékek mellett tanúbizonyságot tett Dollfuss igazsága mellett. E könyv, — mely az első magyar nyelvű Dollfuss-munka — a két éves évforduló alkalmával akar áldozni emlékének.

MÁSODIK FEJEZET

Dollfuss katholicizmusa.

Félreismeri Dollfuss egyéniségét, aki nem mély vallásosságán keresztül akarja őt megítélni. Sok szép vonást találunk benne ettől eltekintve is, de nélkül minden elsekélyesedett volna. A kedves és barátságos fellépése, mellyel igen sok ember tetszését már első alkalommal megnyerte a „kis kancellár”, azért nem fajult el soha gyengeséggé, mert idealizmusa emellett is megvolt. Tiszta fővel világosan átlátta, hogy az embereken vállveregetéssel nem lehet segíteni, csak erélyes intézkedéssel. A munkabírás ugyan tapasztalható sok nagyképeségű embernél, de ezek mély vallásos érzés nélkül sokszor inkább egyéni érdekük szolgálatába állítják azt, míg Dollfuss csak szerény szolgának képzelte magát, aki köteles Isten nevében mindenkor helytállani. Vallásossága mintegy kiemelte őt több felkapott és pillanatnyilag divatos eszme fölé, e magaslatról ő nem szállott le soha. De éppen ezen magaslaton állva látta át világosan, hogy az igazságot sem lehet eltévedtekre

rákényszeríteni. Csakis jósággal, apostoli lélekkel lehet az embereket a téves útról visszatéríteni. Szó szoros értelmében azt az elvet követte, hogy Isten végtelen türelme mellett nem szabad az embernek más felett türelmetlenül pálcát törnie.

Vallásosságát a legszigorúbb katolicizmus jellemezte, Ez talán elválasztotta őt néha bizonyos alkalmi hangoskeresztényektől, de annál jobban összeforrott azokkal, akik lelkük mélyéből vallásosak. A legszigorúbb katolikus elveket tartotta szem előtt, ezekből senki kedvéért nem engedett. Türelmetlenséget azonban került mindenféle másvallásúval szemben, ez jóságos lelkületével összeegyezhetetlen lett volna. Az ő katholicizmusa szilárd talajon alapult. A szülőföldje és családja ápolta benne ezt az érzést, amit nevelkedése még aláhúzott. Természetesen fokozta benne ezt még az, hogy papi körökben találta meg legnagyobb jótévőit. Már gyermekkorában az volt legnagyobb öröme, ha a templomban ministrálhatott. A krónika feljegyzi róla, hogy a templomban nem volt alacsony természetéhez szabott ministránsruha, ezt külön kellett az ő mértékére csináltatni. Mikor első alkalommal dr. Schneider püspöknek ministrálhatott, mindjárt megnyilatkozott a papi hivatás mellett. Ha változott is később hivatásöntudata, lelkülete ilyen maradt haláláig. Hogy miért hagyta ott a szemináriumot, azt nem látjuk tisztán. Egyesek szerint alacsony termete nem predesztinálta őt a szószékre, talán a háború is hozzájárult ehhez a hivatásváltoztatáshoz (mely éppen akkor tört ki, mikor ő a szemináriumot elhagyta), de papi lelkületét megőrizte haláláig,

E mély vallásosságból következett a helyes utón való kitartása. Amennyire nem tudott senkit sem bántani, annyira nem volt kapható semmiféle megalkuvásban elvi dolgokban. A katholicizmusra jellemző szigorú dogmatizmus sziklaszilárd alkotórésze volt Dollfuss jellemének. Ebből következett a törhetlen harca, melyet a liberalizmus, a marxizmus és nemzeti szocializmus ellen vívott. Az elmúlt századok elvtelenségében gyökeredző szabadkőműves szellemtől nagyon idegenkedett. Igazi emberszeretete mellett távol állott tőle mindenféle álhamunizmus. Tudta, hogy az embernek való segítségnyújtás nem párosulhat az emberi gyöngeségek akceptálásával. A másvallásúakkal szemben mutatott türelem nem jelentheti az idők felett álló vallásos igazságok elsekélyítését. Éppen ezért a liberalizmus intézkedéseit egész pályafutása során tőle telhetőleg ellensúlyozta és a téves értelemben felfogott „felekezeti türelmességet” — mely végeredményben véve a vallásközömbösséget terjesztette, — ellensúlyozta magasztosabb eszmék előtérbe állításával. Világosan átlátta, hogy a liberaliz-

mus szekularizálta a magasabb életeszményt és kerékkötője marad fennállásig krisztusi eszmék tökéletet megvalósításának. Ausztriában távolról sem végzett olyan pusztításokat, mint nálunk, ott a forradalomnak kellett jönnie, hogy a családi élet szentségét megsemmisítse, mégis észrevehetőek voltak Dollfuss számára a liberalizmus veszedelmei, melyek a háború utáni marxizmustól függetlenül is az igazi békés szellem kifejlődését megakadályozták, A liberális álhumanizmus mellőzésével tehát más eszmét keresett Dollfuss, mely nem tagadja meg egy embertől sem az őt megillető jogokat, nem von mesterséges válaszfalakat az emberek közé, de nem a magasabb eszmék feladásával akarja az emberek közti ellentéteket áthidalni. Az emberszeretetet mindenképen igyekezett fokozni, de nem az egyéni élet kellemes élvezhetőségét segítette elő, hanem azon volt, hogy minél több ember a hivatása felismerésében találja meg boldogságát. Belátta azt, hogy a haszon előtérbe tolásával és a nyers erő szaknak szabad folyást engedve, nem lehet a tömegjólétet biztosítani. Feláldozta a parlamentet is és inkább olyan államrendszert hozott létre, mely minden társadalmi réteg jogait biztosítja.

Emellett tisztában volt azzal, hogy a liberalizmus leküzdése nem elegendő, mert két másik kollektív rendszer is ennek megsemmisítésére törekszik, melyek közül egyik sem biztosíthatja a tömegjólétet és békés fejlődést. A marxizmus veszedelmét nem volt könnyű Ausztriában leküzdeni. Közvetlenül a háború után csaknem egész Ausztriát elöntötte, de Bécs városában a teljesen szélső szocialista elemek végső letűnésükig állandóan szabadon izgathattak vallás és haza ellen, a nemzeti tanácsnak (Nationalrat) pedig megszűnéséig a szociáldemokrata Renner volt az elnöke, aki azelőtt a kancellári hivatalt is viselte. Az volt Dollfuss ke- „ resztény restauráló munkájának egyik legnagyobb nehézsége, hogy a vörös Bécs ellensúlyozta intézkedéseit. Bécs utcai elnevezései is forradalmosították, a Revolutionsplatz, Ring des 12. November a város legszebb részén volt megtalálható. Nagyon tévesen ítélték meg azok a helyzetet, akik a szociáldemokratákban Dollfuss segítőtársait látták. Ezek ideig-óráig támogatták őt a nemzeti szocializmus ellen, de csak addig, amíg nem látták elérkezettnek az időt Dollfuss háttámadására. De — amint az 1934. évi februári harcok bizonyították — a szociáldemokraták fegyverrel akarták megdönteni Dollfuss kormányát. Ez kényszerítette Dollfussot is fegyveres harcokba, de még ekkor is igyekezett a lehetőség határain belül a békés megoldásnak útját egyengetni. Hiszen tudta, hogy a munkásság nagy része nem bűnös a lázadásban, ezért a fegy-

vert letevőknek a lázadás napján is amnesztiát ígért. A szociáldemokrata párt feloszlatásával sem a munkásság akart fordulni hanem arra törekedett, hogy a vallástalan és hazátlan szervezetek helyett a munkásság is vallásos és hazafias alapon tömörüljön. Intézkedésének meg is volt az eredménye: a hitehagyott munkásság tömegesen tért vissza az Egyházba, Bécs városa pedig megszűnt állam lenni az államban. Másfél évtizedet likvidált ezzel a nagy tevékenységével Dollfuss, ami Ausztria és a keresztény Középeurópa történelmében nagyjelentőségű.

Külön kell megemlékeznünk Dollfussnak a nemzeti szocializmus ellen vívott küzdelmeiről, melyek során végül elesett, de vérével megmentette hazáját az újpogány veszedelemtől, E küzdelmek azért voltak ilyen nehezek, mert a liberalizmus és bolsevizmus ellen vívott harcok közben a nemzeti szociálista front nagyon egybekovácsolódott. Nehéz volt tehát a tömeget —melyből hiányzik józanság —úgy belevinni az előző kettő ellen vívott küzdelembe, hogy az na tévedjen bele a legújabb jelszavak hálójába, Dollfussban azonban volt ahhoz elég tisztánlátás, hogy a horogkeresztes irányzat Krisztusellenes mivoltát már az első pillanattól kezdve felismerje. Láta, hogy a vér és faj mythosa a krisztusi eszmékkel ellenkezik, továbbá a nemzeti szocialista tábor keresztényellenes magatartását. Dollfuss helyzetét nagyon megnehezítette Hitler uralomrajutása. A liberalizmusból és marxizmusból kiábrándult tömeg a horogkereszt felé orientálódott, ezt a beteges állapotot kellett Dollfussnak megváltoztatnia.

E három negatívummal szemben az „Austrian! instauare in Christo” volt Dollfuss jelszava, amit első perctől kezdve vallott a gyakorlatban, de az uralma folyamán fokozatosan mindjobban meg is valósított. Természetesen idáig nem jutott volna sosem el, ha saját maga nem lett volna hívő és eszméjének élő buzgó katolikus. A tradíció és gyermekkortól fogva belénevelt vallásosság azonban nem volt nála holt tőke, A vallásos öntudat kihatott magán- és közéletére egyaránt.

Dollfuss magánélete jellemző volt arra a hívője, aki eszméért és örök javakért lemondott a pillanatnyi élvezetekről. Isten szolgája volt, Istentől nyert hivatását akarta valóra váltani. Ezért nem ismert félelmet. Számos fenyegetés és bombamerénylet közepette is kitartott őrhelyén. Megszokta a veszélyt a háború alatt a harctéren, ezért békében otthon sem félt. Érdekes azonban, hogy idegekkel is mennyire bírta az izgalmakat és a sok életveszély egyáltalán nem durvította el lelkületét. Az emberek iránti kedvesség nála az Isten előtt való alázatosságon alapult. Rokon vonás

az ehhez kapcsolódó türelem es jóság. Bármennyire belemerült is munkájába, gyorsan dolgozott és erős energiával vitte keresztül akarátát. Tudta, hogy esetleg saját hibáján kívül nem megy minden a maga renden, a maga rendjén, hangsúlyozta, hogy hiába akar ő házat építeni, ha Isten nem működik benne közre. De mellett meg volt arról győződve, hogy Isten támogatja és neki ki kell tartania. Innen vezethető le fáradhatatlan energiája. Jóságáról számtalanszor meggyőződhetnek közelében levők, de leginkább az ellene elkövetett első merénylet napján volt ez tapasztalható. Nemcsak a merénylőt büntették meg enyhén, hanem senkit sem okolt azért, hogy a merénylőt közelébe engedték.

Hiányosan jellemzők a mély vallásosságból fakadó megnyilvánulásokat, ha az egyszerűséget figyelmen kívül hagynók. Nagyon sok szerény társadalmi körből kiemelkedő emberen meglátszik a jött-ment emberre jellemző gög, Dollfussnál azonban ennek nyoma sem volt. Ő nem kapaszkodott sosem a hatalomhoz, nem kereste a vezetőpolcot, de oda kerülvén kitarzott ott. Lehetett azonban tőle hallani, hogy félreáll, amint hivatását teljesítette. (Maurer Kanzler Dollfuss 71-72. lap). Az egyszerűsége mindennapi megjelenéséből is kitűnt, ami természetességgel párosult. Kedvessége mellett is teljesen természetes volt az alakoskodásnak még csirája is hiányzott magatartásából. Még szónoklásából is hiányzott a páthosz. Kedélyes, természetes jókedvűségét Hildebrand Mozarthoz hasonlítja. Táplálkozásán és ruházatán szintén kifejeződésre jutott az egyszerűség. Néhány fogásos ebéddel teljesen beérte, ha teljesen egyedül volt, kevés leves, hús körettel és kompót képezte ebédjét, ami sokszor még hozzá hasonló kistermetű embernek sem volt elegendő. De ő nem akarta ételben igényeit kielégíteni, neki magasabb eszmékre volt szüksége, megmaradt mint miniszter és kancellár is abban a lakásban, melyben már az államvasutak élére kerülve lakott. Puritán életmódjának következménye, hogy nem is hagyott vagyont hátra. Sőt közvetlenül halála előtt családja jövőendő életéért komolyan aggódott, aminek nemcsak az az ékes bizonyosága, hogy Dollfuss érdemeire való tekintettel az osztrák kormány gondoskodott árváiról, hanem Mussolini is külön ösztöndíjat biztosított számukra.

Ezen elmondott jellemvonások mind Dollfus gyakorlati vallásosságában gyökereztek. Nemcsak gyermekkorában volt buzgó templomlátogató és ministráns, a vallási ájtatosságok elvégzésében hű maradt Krisztushoz haláláig. Utolsó útján is kiemelte Innitzer bíboros, hogy sokszor látták őt az oltár előtt térdelni, július havának első péntekén — meggyilkolása előtt — szokásá-

hoz híven elvégezte a szentáldozást. A templomlátogatás szorosan hozzátartozott Dollfuss életéhez, innen merített mindig újabb és újabb erőt a nagy küzdelmekben való helytálláshoz. Ha nem is lépett be a papi rendbe, ami eleinte szándékában volt, igazi világi apostoli lelkületét élete végéig megőrizte. Arról szó sem lehetett, hogy a vasárnapi szentmisét elmulassza, még kancellár korában sem, ha fáradtan érkezett haza éjjeli útrjáról. A Schottenkirchenben lehetett ilyenkor vasárnap délben látni misét hallgatni. Amint a harctéren feltűnt a táborigazgató miséken való ájtatos megjelenésével, úgy kancellár korában még hivatalos miséken is — miközben várakoznia kellett — buzgón imádkozott és nem tekintett körül.

A vallás külső szertartásainak jelentőségét tehát kétségkívül felismerte, de ugyanakkor arról is meg volt győződve, hogy a nemzet megmentése érdekében a csupán külsőségeken alapuló, vagy felszínes vallásosság nem elegendő. Már 1932-ben, amikor először szólt a stájer lakossághoz mint kancellár, kiemelte, hogy az anyakönyvi katolikusok szaporítása nem elegendő. Viszont, ha sikerül a látszatkeresztényeket tényleges hívőkké átalakítani, akkor meg van mentve az ország jövője. Hasonló nyilatkozatot tett Essenben az év szeptember 5-én a parasztek katolikus napja alkalmából, amikor a parasztság fennmaradásának biztos támaszát a hitben és Istenbe vetett bizalomban jelölte meg. Ezt mondta 1933 őszén a katolikus nagygyűlésen is.

1933-ban a szentév alkalmából Rómában végezte el a húsvéti áldozását, amikor a szent Atya egyórási magánkihallgatáson fogadta őt. Ekkor külön sürgönyben tudatta honfitársaival, hogy a pápa az egész földművelésügyi néprésznek áldását küldi. Ezen ünnepélyes alkalmaktól eltekintve azonban sokszor imádkozott másokért, amikor nem is vettek erről tudomást. Nemcsak tisztességes embert foglalt ilyenkor imájába. Így pl. amikor 1934 január 12-én a gyűjtő Sztrausz Pétert kivégezték a statáriális eljárás alapján, Dollfuss kivégzésekor visszavonult szobájába és imádkozott érte. Ez is bizonyítja, hogy ha Dollfuss erélyes is volt az államfenntartása érdekében, sohasem feledkezett el még a legelvetemültebb ember halhatatlan lelkéről és arra törekedett, hogy a földi igazságszolgáltatás végrehajtása után ő egyénileg hozzájáruljon az illető örök büntetésének mérsékléséhez.

Az isteni kegyelem felhasználására nem egy alkalommal gondolt. Kancellári hivatalának elfoglalása után két nappal hangsúlyozta, hogy mindnyájunknak jobb emberekké kell lennünk, az isteni kegyelem felhasználása révén. Hasonló értelemben nyi-

latkozott több alkalommal a nyilvánosság előtt. De azzal is tisztában volt, hogy egyes emberek önálló vallásossága — bármennyire is értékes — még nem kielégítő az ország jövője szempontjából. „A vallás magánügy” — liberális és marxista jelszavát természetesen teljesen elvetette, sőt arra törekedett, hogy minél inkább hozzájáruljon a vallásos demonstrációk terjesztéséhez. — Amennyire ellenezte a tisztán külsőségeken alapuló, nem őszinte látszatvallásosságot, úgy felismerte a nyilvánosság elé kilépni nem merd vallásosság fogyatékoságát. Ezt úgy az országon belül, mint nemzetközi vonatkozásban is hangsúlyozta. Így pl. grazi beszédében (1934. ápr. 15), hogy az egész országot a vallásos »ellem jegyében akarja újjászervezni. E vallásos szellem terjesztésével azonban nem akart Dollfuss a kis Ausztria határainál megállani, előtte a „Christliche Abendland” eszméje lebegett, (itt is Sonnenschein nyomán haladt, aki Németországot katolizálni akarta.)

Összefoglalhatjuk tehát Dollfuss elméleti és gyakorlati vallásosságát, mely magánéletében, beszédeiben és intézkedéseiben egyaránt megnyilvánult. Állandóan élt benne az isteni szikra, mellyel a mindennapi élet fölé emelkedett, de azért tudott alkalmazkodni a mindennapi élethez. Vallásosságot hozott magával otthonából és a szülői házból, vallásosságot vitt bele a saját családjába, vallásossá igyekezett tenni az osztrák közéletet. Az „ora et labora” elvét szigorúan keresztül vitte, munkaenergiájával kevesen vetekedhettek, de mindig Isten áldását kérte a munkára. A gyakorlati kereszténységet akarta megvalósítani, mindig pozitív célokat tartva szem előtt, az erőszakos eszközöket kerülte és csak akkor élt velük, ha belekényszerítenek. Nem gyűjtött kincset a földön, míg saját hozzátartozói részére sem, de annál több kincset gyűjtött az örökkévalóság számára.

Halála után nemsokára felmerült Dollfuss szenttéavatásának problémája, hiszen ő a keresztény rendi állam védelmében esett el. Akik mélyebben tanulmányozta az ő lelki vonásait, az felfedezett benne szentekhez hasonló tulajdonságokat. Hildebrand szembeállítja egymással a bűneit leküzdő Szent Ágostont, Magdolnát, továbbá a dühös hajlamait leküzdő Salesi Ferencet a természeténél fogva tiszta Limai Szent Rózával és a türelmes János evangélistával. Dollfust utóbbiakhoz hasonlítja, akinek természetéből fakad a jóság és az Isten akaratához való odasimulás. Többet ma még nem állapíthatunk meg róla, ilyen rövid idővel a halála után még nem lehet szenttéavatása aktuális, hivatalos egyházi állásfoglalás e tekintetben még nem is történt, de már

ennek felmerülése is bizonyítja, hogy önzetlen vallásossága milyen feltűnést keltett az egész országban.

Ezekből az elveiből világosan megérthetjük, hogy milyen irányban akarta Dollfuss az egész állam szellemét befolyásolni. Belátván azt, hogy a szabadelvű állam éppen úgy alkalmatlan a krisztusi elvek gyakorlati életbe való átültetésére, mint a vörös és barna diktatúra, kifejezetten a pápai körlevelek segítségével akarta Ausztriát újjászervezni, ezért a XIII» Leo pápa Rerum Novarum és jelenleg uralkodó XI. Pius pápa Quadragesimo Anno kezdetű encyklikái segítségével adott Ausztriának új alkotmányt. Úttörő munkásságot jelent e törekvés a különböző keresztény világnézetekkel átítatott Európában, de tervét saját életének feláldozásával is keresztülvitte. Ebből vezethetők le egész Európára kiható politikája és gazdasági intézkedései. Előbbihez szorosan kapcsolódik Németországgal szemben való magatartása. Nagyon félreismerik azok Dollfuss törekvéseit, akik németgyűlöletet fedeznek fel politikájában. Nem is szólva a kancellár német emlékeiről és Németországból magával hozott feleségéről, a szigorú katolikus elveivel is összeegyeztethetetlen lett volna a gyűlölet mesterséges szitása. Csak a nemzeti szocialista kormány ellen küzdött és ez ellen is csak megtámadt áfása folytán kényszerből. Gazdasági politikájával is a legszélesebb rétegeket akarta a nyomorból kiemelni és emberhez méltó életmódhoz juttatni. Látta minden tekintetben a nehézségeket, de nem riadt semmitől sem vissza, E vallásosságban gyökeredző munkakedve nem lankadt el a legkilátástalanabb körülmények közepette sem.

Dollfuss vallásossága lényegesen befolyásolta történelem-szemléletét. Észrevette, hogy nemcsak a jelen körülmények mennek állandó változáson keresztül, hanem a múlt történelme is átértékelés előtt áll. Igen sokáig tekintettek helytelenül vissza a tudósok a „sötét középkor”-ra, de Dollfuss nem akceptáltá e felfogást. A háborús fordulat azonban keresztülhúzta e téves előítéletet. Már a háború végén találkozunk ilyen átértékelésekkel, melyek a háború után szaporodtak. Nálunk több történész mutatott rá a középkor bizonyos irányú értékeségére és felismerte a háború utáni ilyen irányú érdeklődést. „A középkori nacionalizmus eredetének és természetének kutatása kétségkívül különösen kedvelt munkaterülete a háború utáni Európa történetírásának.” (^Századok” 1932.431. lap.) Ez nincs éppen elragadtatva a középkortól, kifogásolja túlságos merevségét, de érzi, hogy az átértékelés szükséges és ez elől már nem lehet elzárkózni. Huizinga leideni egyetemi taaár, holland történész rájön arra („Herbst des Mitteralters” 1931-)

hogy a szimbolizmus belső összefüggése még szigorúbb, mint a kauzális-természettudományi világgép. Hasonlóképp felismerte a középkor jelentőségét az orosz Berdjajef, aki új középkor bekövetkezését jósolja.

Dollfuss nem elégedett meg azzal, hogy ezen lassú elméleti tisztulás egyes embereket felvilágosítson. Ő a nagy nyilvánosság előtt kel a középkor védelmére. 1933. őszén hangsúlyozta a katolikus nagygyűlései, hogy a sötét középkor elmélete igaztalan, mert éppen ezen időszak jelentette a germán kultúra virágzásának idejét. Természetes, hogy ezen igazság átérzése vezette Dollfuss egész államférfiúi munkásságában.

Ezt szem előtt tartva kell értékelnünk úgy Németországgal szemben való viselkedését, mint gazdasági intézkedéseit. Az éles nemzeti súrlódások nem voltak a középkorban napirenden, ezeket ő is ki akarta kerülni, de nem a nemzeti szocialista eszmék befogadásával. Ilyen körülmények között úgy érezte, hogy Ausztria hivatása a keresztény németiség eszméjének megvalósítása. A keresztény németiséggel kapcsolatban Dollfuss megjelölte az ifjúság hivatását is, amennyiben benne látta ezen eszme fenntartó pillérét. De tartózkodni kívánt a rakétapolitikától, mely pillanatnyi népszerűsége ellenére is később letűnik. Néhány héttel halála előtt is szót emelt a keresztény németiség mellett, de ugyanakkor kikelt a pogányság ellen.

Nem lehetett Dollfussnak a feszült helyzet fenntartása azért sem végcélja, mert ő az európai osztrák hivatás teljesítésén fáradozott. Ezt a teljes német kultúra és más nemzetek közötti közvetítésében ismerte fel. Évszázadokon át élt Ausztria más népekkel „együtt, ez már predestinálta ezt az országot arra a türelemre, melyet ilyen missziós munka alkalmával fel kell helyesen használni, de ettől eltekintve az is tény, hogy a háború után fennmaradt kis Ausztriát csaknem kizárólag német anyanyelvűek lakják nem képviselhet tehát németellenes szellemet. Ez azonban nem jelenti az önnálló osztrák tradíció feladását. Itt kell megmutatni az egész világnak, hogyan alakulhat ki az igaz keresztény szellem széles néprétegek megnyugtására.

E keresztény német eszme jutott kifejeződésre azon osztrák alkotmányban, melyet Dollfuss életbeléptetett. Ezt harmóniába akarta hozni az ország belső békéjével, hiszen a nemzet csak akkor boldog, ha a társadalmi osztályok a kasztszerű elkülönülést áthidalja és egymás javát igyekeztek előmozdítani. Ezen igazi felebaráti szeretetnek a közéleten kívül a gazdasági életben is meg kell nyilvánulnia. Nem lehet tehát ott komoly keresztény szeretetről szó, ahol egyesek húznak túl nagy fölös hasznot a tömeg

igényeinek kielégítése nélkül. Ebből az alapelvből vezethető le Dollfus igazi keresztény szeretettől áthatott paraszt- és munkásbarát politikája, mely mindenfelé emelte az ő népszerűségét. Ez igyekezett kiterjeszteni a családi élettől a közéletig minden fokon végül arra is súlyt fektetett, hogy az egész rendszert a római konkordátummal tetőzze be. Ezen vívmány munkáságának kiemelkedő pontja volt, Ezzel mintegy nyolc évtized hiányát pótolta és nagyon remélte, hogy ezen konkordátum nemcsak betű szerint, hanem szellemileg is át fogja hatni az osztrák közéletet.

Távolról sem lehet ennyiben kimeríteni Dollfuss katolicizmusát. Csak azon legfőbb elméleti és gyakorlati, magán- és közéleti, egyéni és intézményes megnyilvánulásait jegyeztük fel, melyek teljes egészében szemünkbe tűnnek. De aki csak egyszer is közelében időzött, az, — ha van lelkében az igazi katolicizmusnak gyökere — azonnal megérezte, hogy nem mindennapi katolikus ember áll előtte. A képe is kedvelt volt mindenfelé, ahol az újságokban megjelent, mintha mindenki megérezte volna, hogy ebben a kis emberben milyen óriási természeti és természetfeletti erő lakozik, aki fáradhatatlanul csak mások javán dolgozik és lemond mindenről, ami csak egyéni szükségleteit elégítené ki. Mint ha a szelidség és erélyesség csodás összetétele maga is bizonyos magasabb isteni rendeltetés mellett szólna, mely biztos iránytű volt számára gyermekkorától haláláig. Nem szorul rá egyáltalán az idealizálásra, a róla festett reális kép tökéletesen fedi az ő egyéniségét, nagy államférfíui bölcsességét, emberi jóságát és halhatatlan jelentőségét. Előkelő helyet foglal el hazájának katolikus államférfiai között, de egész Európában megértik mindazok, akik a középeurópai keresztény kultúra megőrzésének egyik főfaktorát ismerik fel benne. Még távolról sem gyökeredzett meg Középeurópában Dollfuss szelleme, még tart a fajok és nemzetiségek kiméletlen küzdelme, de ezekből nem származhatik áldás. Csak akkor fogja megtalálni Európa az igazi békét, ha a gyűlölködést félretéve, az igazi krisztusi szeretet alapjára fog helyezkedni, a rideg haszonhajhászatot pedig a magasabb eszméért való küzdelem fogja felváltani. Az igazság útja erre vezet. Amikor ezen eszmék megérnek a gyakorlati életbe való teljes átültetésre, akkor kivétel nélkül fel fogják ismerni Dollfuss világtörténeti jelentőségét, aki a gyűlölet és rideg materializmus ellen hadakozva, élete feláldozásával is feltűzte mindenhol országában a keresztet és a katolikus elveket tette az állam életének alapjává.

Dollfuss katolicizmusa világító fáklya ma, amikor az elvtelesen liberalizmus hamis álgazságának romjain az istentelen kom-

munisták és a pogány horogkeresztesek akarnak osztozni. E kiapadhatatlan fényforrás világosítsa meg mindazok lelkét, akik a békét és szeretetet sóvárogják. Szelleme nem halt meg, hanem ma is él és befolyásolja azt a nagy tábor, mely fáradhatatlanul küzd a krisztusi szellemnek az államéletben való teljes diadalra jutásáért.

HARMADIKFEJEZET

Dollfuss osztrák politikája.

Még az olyan önzetlen és lelkes egyéniség, amilyen Engelbert Dollfuss volt, sem tudott, volna számottevő eredményt felmutatni, ha nem lett volna meg benne a nagyfokú talpraesettség. A szilárd vallásos meggyőződése sem ment volna oly biztonsággal át a gyakorlati életbe, ha nem találta volna meg ennek a helyes eszközeit. Az volt egész politikájában a legsodálatosabb, hogy erőszak nélkül is mindig a kellő időben tudott lelkesíteni. Ezenkívül sosem becsülte túl a saját erejét. Nem akart indokolatlanul szélmalomharcot vívni, de mert a pillanatnyi áramlattal szembehelyezkedni, ha eszméi érdekében ezt szükségesnek tartotta. Elsősorban azt kell még hangsúlyoznunk, hogy sosem volt páholyban ülő, kényelmes hatalomélvező. Belátta, hogy neki a legkisebb munkához hasonló hangyaszorgalommal kell a legaprólékosabb munkát is elvégeznie, ha eredményt akar felmutatni. De ettől eltekintve, be tudta saját törekvéseit Ausztria történeti hivatásába illeszteni. Gyakorlati érzéke mellett ez a sikerének másik kulcsa. Amikor bombarobbanások közepette zúgott a tömeg az Anschluss mellett, akkor ő nem volt rest még fokozottabb mértékben hangoztatni a független Ausztria hivatását és a tömeg léikében már alig meglévő osztrák öntudatot újjáéleszteni. A vörös örületből kijózanodott tömeget megóvta attól, hogy a pogány Harmadik Birodalom karjaiba dőljön és Ausztriának Krisztus szellemében való újjáépítését hangsúlyozta. Mindezek jelentőségét azonban csak akkor érthetjük át, ha közelebbről visszapillantunk Ausztria múltjába, ami meggyőz minket Dollfuss igazságáról. A történelem világosan bizonyítja, hogy Ausztria is ezer éves múltra tekint vissza, csak a múlt században igyekeztek a nagynémet jelszavakkal megsemmisíteni. A háború után a külömben ellentétes nagynémet és szélső szociáldemokrata politika még jobban előkészítette Ausztria felrobbantását, de az ilyen irányú törekvésekkel már Seipel szembeszállt, Dollfuss is leszámolt, de talán csak Schuschnigg lesz képes végleg likvidálni azokat.

a) Ausztria történeti múltja az összeomlásig.

Ausztria alapítása nem a népvándorlásból vezethető le, hanem bizonyos határgrófságokból. Alapkövét tulajdonképpen Nagy Károly rakta le 800 körül, de ekkor még nem volt fennállása tartós. Biztosabb talajra csak akkor talált, amikor II. Ottó az u. n. Ostmarkot a Babenberg családnak adományozta 976-ban. Ezen időktől kezdve sosem tűnt el a föld színéről. E család elég sokáig tartotta kézben a birtokot, 270 év után azonban (1246-ban) teljesen kihalt. Alattuk területileg is gyarapodott, amennyiben egyesült a stájer örgrófkok területével. A Babenberg család kihalása volt a hosszú történelem folyamán az utolsó alkalom, amikor e területet idegen uralkodó próbálta bekebelezni. Azaz ideig-óráig meg is volt a hódításnak a sikere, amennyiben Otokár cseh király és IV. Béla magyar király elfoglalták Ostmarkot, illetve Stájerországot. Ottokár azonban nem akart hódításai közben megállni, Stíriába is behatolt, majd Krajnát és Karinthiát is elfoglalta. Magyarországon akkor éppen Kun László uralkodott, amikor a cseh invázió fokozatosabban fenyegetett. Itt kapcsolódik bele a Habsburg uralkodóház Európa történelmébe. Habsburg Rudolf volt az, aki Kun Lászlóval szövetségbe kötve Otokár cseh királyt legyőzte, az a háborúban el is esett, az Ostmark és Stíria pedig Habsburg Rudolf kezén maradt, ami ki is egészült Krajnával és Karinthiával.

Itt új fejezet kezdődik Ausztria történetében. Karinthia eleinte csak hűbéri birtoka volt Ausztriának, a XIV. században azonban ez teljesen átmegegy birtokukba. Ekkor szerzik meg Dél-tirolt is. Itt bizonyos változás már a Babenberg család kihalása után következik be, amikor Tirol Albert gróf egyesíti az ő nevét megörökítő tartományt. A XIV. század mindenképpen döntő fordulatot hoz Ausztria életében. III. Albrecht és III. Lipót közös uralkodása alatt a tartományok ideiglenesen kettéosztottak, amennyiben előbbi uralta Ausztriát és Stíriát, utóbbi pedig Tirolt, Krajnát és a külső tartományokat. De ez nem jelentett végleges állapotot, sőt nemsokára kiegészült Ausztria Trieszttel is. Albert király alatt - aki rövid ideig (1437—39) a magyar trónon is ült—számottevő változás következett be a Habsburg dinasztia életében, mely évszázadokon át viselte a német koronát. Innen magyarítható a szoros német-osztrák kapcsolat, mely politikai és szellemi tekintetben egyaránt kimutatható. Az akkori állapot azonban egyáltalán nem hasonlítható a mai pángermán mozgalomhoz, folyónak észrevehetően porosz jellege van. Poroszország csak 1618-ban keletkezett, eleinte csak 76.000 km² területen, amely még a

mai Ausztriánál is kisebb volt, nem is szólva arról, hogy ugyan ekkor Ausztria 201.000 négyzelkm. terjedelemben valóban nagyhatalmat jelentett. Ebből az időből lehet azonban azt a döntő politikai fordulatot levezetni, mely végeredményben véve a mai állapotokhoz vezet.

Tekintsünk bele Európa XVII. századbeli állapotába. Egyrészt keleten fenyegetett a török veszedelem, hiszen Buda is török uralom alatt állott, másrészt ekkor folyt le a nagy vallásháború. A 30 éves háború (1618-48) vallási téren is nagy változást hoz Európában, távolról sem vet azonban véget a vallási villongásoknak. Ha vallásos szempontból párhuzamot vonunk az akkori és a mai állapotok között szemmel tartva az azóta lefolyt változásokat, azt kell megállapítanunk, hogy az ellenreformációval felmerülő nagy vallásos küzdelmek tulajdonképpen csak akkor szorultak egyetemesen háttérbe, amikor az egész hitélet ellaposodott, az u. n. „felvilágosodás” szelleme kezdett terjedni és a vallás teljesen kiszorult a közéletből. A nagy világháború után teljesen megváltozott a helyzet, de ez egyúttal újból előtérbe tolt a felekezeti villongásokat, apróbb szekták tűnnek fel, az újpogány mozgalom nagyobb arányban bontakozik ki, melynek egyik fő faktora a faji kérdés. E nagy időbeli távolságokat áttekintve tehát azt kell megállapítanunk, hogy a mai német-osztrák küzdelem, melynek több tényezője van, végeredményben véve a XVII. századig vezethető vissza.

Most lássuk még közelebbről az analógiát és a mai fejlemények csiráit. A török hatalom talán némileg hasonló veszedelmet jelentett az akkori európai kultúrára, mint ma a bolsevizmus. Az akkori izlám veszedelem szintén teljes erővel a keresztény kultúra megsemmisítésére tört, melynek gyökere akkor még kevésbé mély volt, de nagyobb intenzitással bele volt vésve a tömeg lelkébe. A nyugati imperializmus ekkor még távolról sem állott hatalma tetőfokán, hiszen még a biztos talaj hiányzott a lába alól, de már megjelenése is elég volt ahhoz, hogy a kelet felől jelentkező veszedelemmel egyidőben nyugaton is megnehezítse a Habsburg dinasztia helyzetét. A protestantizmus vallási és gazdasági előnyöket vívott ki a harminc éves háborúval, Hollandia elszakadása biztos protestáns központot hozott létre és így a tiszta katolikus szellem léket kapott. A katolikus Habsburg család nem tudott két helyen egyszerre küzdeni, talán részben azért is gyengült nyugaton lába alatt a talaj, mert a törökök kiverése igen nagy áldozatokkal járt. Az újabb kutatások különösen kidomborítják Marco Daviano fontos sze-

repét, akinek Ausztria és Magyarország felszabadításában vannak nagy érdemei. (Lásd Kelényi B. Ottó tanulmányát a *Regnum c. Egyháztörténeti évkönyvben*, 1936.) A XVII. és XVIII. század „felvilágosodott” szelleme végighatott egész Európán, ezért ott is megingott a tiszta katolicizmus befolyása, ahol hivatalosan katolikus kézben maradt a vezetés. A török kiűzése nagy megkönnyebbülést jelentett Középeurópában, a sokáig tartó török invázió utóhatása azonban a világháborúig eltartott.

A Habsburg dinasztia a XVIII. században a főágon kihalt és a Habsburg-Lotharingiai család vette át az uralkodást. III. Károly érvényt szerzett a Pragmatica Sanctiónak, mely jogilag tulajdonképpen ma is fennáll, de jogai nem érvényesülnek a gyakorlati életben és ezért sokan a papíron való érvényességét is tagadják. Mária Terézia és II. József uralkodása hatalmi szempontból nem jelenti a Habsburg tradíció megsértését, Mária Teréziának tagadhatatlanul sokat köszönhet a katolicizmus, II. József uralkodása azonban e szempontból már nem kifogásolhatatlan. Az abszolutizmus nem volt ekkor kivételes jelenség Európában, ami sajnos bizony nyugati befolyást jelentett az egyetemes eszmékkel szemben.

Talán azoknak van igazuk, akik ezekből az időkből akarják levezetni a mindenfelé fejt felütő totális államrendszert? Erre csak a történelem fog választ adni, annyi azonban tagadhatatlan, hogy ezen abszolutizmus teljes szakítást jelentett az a középkorral, mely számos küzdelem ellenére mégis a papság és császárság harmóniáján fáradozott. II. József — bár hivatalosan sosem emelte fel szavát az Egyház ellen — nem áttalott a gyakorlatban számos rendelkezésével az egyházi jogokat megsérteni. Nála a szabadelvű szellem egyesült bizonyos egységes germanizáló tendenciával, intézkedései sok tekintetben a protestánsoknak és zsidóknak kedveztek, a katolicizmust pedig nem mint államalkotó erőt fogta fel» hanem inkább az állam hűbéresének tekintette. Vagyis az állami felsőbbiséget akarta az Egyházzal is elismertetni. Intézkedései túlnyomó többségben ugyan nem voltak maradandók, de a körülmények folytán még talán ma is érezhető utóhatásuk.

A francia forradalom hatása alól egy európai állam sem vonhatta magát ki. Ennek szelleme mindenfelé behatolt, majd a napóleoni háborúk szántottak végig Európán. Ezek következménye lett a német-római császárság megszűnése. 1804-ben Ferenc osztrák császár lett, két évvel később pedig lemondott a német-római császári címről. A XIX. század változásainak

mai napig tartó utóhatása tagadhatatlan. A német-római császárság megszűnése vezetett végeredményben véve ahhoz a német-osztrák problémához, mely mint nyugtalanító tényező ma is Európa feje felett lebeg. Tagadhatatlan azonban, hogy az osztrák különválás nem ekkor történt először, hiszen Nagy Károly, illetve a Babenberg család öröke csak Ottokár cseh király hódítása folytán tűnt le rövid időre Európa térképéről, nem lehet tehát a mai Ausztriát úgy beállítani, mintha Napóleon egyéni kezdeményezésére született volna meg. Ha az osztrák császári cím Napoleon ajándéka is, de Ausztria semmi esetre nem tekinthető Napoleon alkotásának. Éppen azon hódításait vesztette el a Habsburg uralkodóház, melyeket a későbbi idők folyamán szerzett meg. A független Német dinasztiákat azonban Napoleon igenis igyekezett szaporítani, hiszen az ő kívánságára vette fel Bajorország és Württemberg feje a királyi címet. A XIX. századbeli németországi fejlemények igen érdekesek, ezekben bizonyos mértékig a Harmadik Birodalom csiráit is megtaláljuk, tagadhatatlanok azonban az egészen más irányú mozgalmak is. A Rajnai szövetség már 1806-ban jön létre, Bajorországon kívül belekapcsolódik ebbe Baden és Hessen is, a későbbi egységes Németország ezen része nagyon őrizte a katolikus tradíciót, melyet még a Harmadik Birodalom gőzhengere sem tudott teljesen megtörni. A megszűnt német-római császárságot később német szövetség helyettesítette, mely a Második Birodalom útját egyengette. (A német-római császárság volt az első.) Ausztria területi ingadozása a XIX. században Napoleon fénykorában is tartott, de a század közepén folytatódott. Napoleon természetesen nem téveszthette szem elől világhatalmi törekvéseit, ezek szem előtt tartásával több helyen kiigazította Európa térképét. A már megnövekedett Ausztriát megfosztotta a közben ismét visszavett, de ma ismét elvesztett Galíciától, melyet a varsói hercegséghez csatolt.

Itt felmerül egy másik igen érdekes európai probléma, mely azonban a mai független Ausztria harcához nem tartozik szorosan hozzá, ennek részletezésétől tehát eltekinthetünk. Vizsgáljuk inkább a mai Ausztria és annak közvetlen határterületén felmerülő ingadozásokat. Tirolt és Vorarlberget Napóleon Bajorországnak adta át, helyette kárpótlásul megkapta Ausztria Salzburgot. Ezen teljes osztrák szellemet képviselő tartomány, tehát nem is olyan régen Ausztriáé. Akik észrevették az utolsó években ott ideig óráig fellendült horogkeresztes propagandát, azok — talán nem is annyira rosszhiszeműen, mint inkább felületes vizsgálat következtében — arra a meggyőződésre jutottak, hogy ennek a

nem túlrégi osztrák tradíció az oka. Egyik-másik talán arra is hivatkozik, hogy éppen a régi osztrák tradíció miatt nem tudott a belső osztrák tartományokban a horogkeresztes propaganda hódítani. Ezek azonban figyelmen kívül hagyják, hogy Salzburg az Ausztriához való csatolás előtt is régi katolikus tradíciót őrzött. Ezen tradíciót az Ausztriához való csatolás egyáltalán nem sértette meg, sőt a Salzburgi katolikus főiskola nagyon szépen virágzott, számos osztrák büszkeséget mond magáénak (innen került ki Seipel kancellár is és jelenleg éppen a katolikus egyetem felállításán fáradozik.) A területi átcsatolás tehát nem jelentett Salzburg tradíciójában változást. Salzburg tele van ma is nagymultu katolikus templomokkal, ez sem fogja tehát megtagadni múltját azzal, hogy önként beleolvadna egy pogány jellegű birodalomba. Nem a háború után merült fel először egy katolikus jellegű délnémet birodalom megalapításának terve. Egyelőre nincs erre kilátás, mert a délnémetek kénytelenek a Harmadik Birodalom északi porosz elnyomását elszenvedni, a katolikus Egyház azonban már túlélte a történelemben nagyobb megpróbáltatásokat, nem lehet tehát azt mondani, hogy a katolikus délnémet birodalom megalapítása végleg meghíúsult.

A XIX. század elején is két irányban változott Ausztria területi nagysága, Napoleon első csonkítása csak rövid ideig tartott, az osztrák birodalom észak-keleten, nyugaton és délen kapott vissza elszakított területet, sőt a század derekán Ausztria Krakó köztársaságot is bekebelezte. A század közepén tehát létrejött a nagy osztrák birodalom, melytől már csak egy lépésnyire volt a később megszületett osztrák-magyar monarchia.

Ugyanekkor azonban Németországban is erjedt a helyzet. Az osztrák birodalom kikristályosodásával egyidejűleg megindultak a nagynémet törekvések. Már 1848-ban egységes birodalmi parlament ült össze Frankfurtban, melyet nem teljes két évtizeddel utóbb követett a porosz-osztrák háború 1866-ban. E kitűnően megszervezett porosz hadsereg szellemében is új befolyást gyakorolt Európára, melynek utóhatását sokan a világháborúban is látják megnyilvánulni. Nem csoda, hogy Ausztria ezzel a kitűnően egybekovácsolt hadsereggel nem tud megbirkózni és kénytelen a háború megszüntetése érdekében bizonyos területi engedményeket tenni. Békekötés után Ausztria Schleswig-Holsteint átengedte a Poroszoknak, Velencét pedig Viktor Emánuelnek. (1859). A háborús feszültség ekkor megszűnik a két ország között, de történelmi szempontból nincs végleg levezetve. Hogy mégis sikerült ezek után a két nagyhatalmat közös nevezőre hozni, azt a két

ország konstellációja világosan megmagyarázza. Ausztria gyengült, a porosz hatalmi törekvés erősödött, de egyik sem volt külön elég erős ahhoz, hogy egyéb fenyegető európai veszedelmekkel szemben helytálljon. Vonatkozik ez elsősorban Ausztriára.

A porosz vereséget nemsokára követte a Magyarországgal való kiegyezés 1867-ben. Deák Ferenc és I. Ferenc József megtalálták a megegyezési alapot, melynek következményeképpen sikerült megteremteni az osztrák-magyar monarchiát. Ennek életképessége sok tekintetben vita tárgyát képezte, ma talán sokan bizonyosnak veszik, hogy csak I. Ferenc József erélyes keze tartotta össze az annyi nemzetiséggel rendelkező kettős monarchiát, míg ennek halála a dualizmus végét jelentette. Nem lehet a tényeket letagadni, csak a magyarázatok vitathatók, mindez azonban nem cáfolja a két egymásra utalt ország együttélési lehetőségét. Ausztria meggyengülése mellett a növekvő orosz veszedelem is hozzájárult a kettős monarchia kikristályosodásához, míg Németországot szintén fenyegette hasonló veszedelem az 1870-71-i háború befejeződése után. A német-francia háború Németország döntő győzelmével végződött, ezen alkalmat a gyakorlati érzékű Bismark felhasználta Németország egyesítésére. Ezzel együtt kidomborodott a porosz felsőbbbség, a többi hárem királyság (bajor, szász, württembergi) megmaradt ugyan, de alárendelt szerepet játszott a porosz királlyal szemben, aki egyúttal az egész német birodalom császára lett. A német hatalom ezzel erősödött, a Hohenzollern dinasztia súlya nagyobb lett Európában, a második Birodalom pedig új szellemet vitt bele Európába. Az antiszemitizmus ekkor sem hiányzott Németországból, de bizonyos katolikusellenes felfogás is felülkerekedett a kultúrharccal kapcsolatban, melyek védekezéséppen életre hívták a német Centrum pártot. E katolikus alapon álló párt igen fontos szerepet töltött be Németországban egészen a Harmadik Birodalom keletkezéséig. Bismark azonban diplomatikusabb egyéniség volt, semhogy egész sereg ellenséget maga ellen uszított volna. Ő nem provokált annyira rosszindulatot ki, mint a németek a világháború alatt. Az osztrák-magyar monarchiával sem akart összekülömbözni a fenyegető orosz veszedelem láttára. Meggyőződött arról is, hogy az 1870-71-i vereség a franciákat is belekergette az orosz szövetségbe, tehát nem lehetett ilyen körülmények között a hatalmas birodalmat mindenkivel szembeállítani. A Balkán félszigetre irányult nemsokára Európa figyelme, ezzel kapcsolatban az 1878 évi berlini kongresszuson tárgyalták az aktuális kérdéseket, ekkor az osztrák magyar monarchia a berlini kongresszus mandátuma alapján elfog-

lalta Boszniát és Hercegovinát, mely egyelőre csak mint megszállt terület volt birtokukban az 1809-ben létrejött annexióig.

Itt állt tehát a két központi nagyhatalom, egyelőre egymás mellett, de nemsokára az egész világ ellen. A túlerővel sokáig birkóztak a világháború alatt, de végül a belső forrongások miatt ellenségeiknél előbb összeomlottak. Így állott elő az a szomorú háború utáni helyzet, mely mindkét nagyhatalmat megcsönkítette és Európa közepén életképtelen államokat hozott létre. Ennek következményeivel az előbb elmondottaktól függetlenül kell foglalkoznunk, mert a világháborút követő békekötés annyira megváltoztatta Európa térképét és ezzel együtt a politikai, gazdasági és kulturális életet, hogy azt minden további megvilágítás nélkül a régebbi helyzetből levezetni nem lenét. Európa ma is annyira távol áll a békétől, hogy egyhamar tartós stabilizációra számítani nem lehet. Spengler az európai kultúra alkonyát jósolja, de vannak vele szembeszálló felfogások is. Bizonyos azonban az, hogy Európa történelmében döntő fordulat következett be.

A világháborút megelőző időket azonban már értékelhetjük a történelem szemüvegén keresztül, így megvilágítjuk bizonyos mértékig Ausztria történeti szerepét is. A felsorolt adatok tekintetbe vétele alapján határozottan tagadhatjuk, hogy Ausztriát a természetes fejlődés Német birodalom karjaiba kergeti, A végeredményben véve ezer éves múltra visszatekintő Ausztriát nem lehet eltörölni a föld színéről. (E szempontból teljesen mindegy, hogy a Nagy Károly által megalapított Ausztriát, vagy II. Ottó által a Babenberg családnak adományozott Ostmarkot tekintjük-e a mai Ausztria legrégebbi elődjének.) Ausztriát eddig nem sikerült letörölni Európa térképéről. Hogy Habsburg Rudolf győzelme előtt sikerült ideig-óráig leigáznia, annak történelmi szempontból igazán nincs jelentősége. Hasonlítsuk össze Ausztria helyzetét a háromszor felosztott Lengyelországgal, mely negyedszer is feltámadt halottaiból, hogyan lehet tehát a nagy történelmi missziót betöltő Ausztria történeti hivatását tagadni. Nem cáfolja a független Ausztria létjogosultságát az a tény sem, hogy a Habsburg dinasztia évszázadokon át ült az egyesített német-római trónon, mely Ausztriát is magába foglalta. Közel négy évszázad telt el Albert király és L. Ferenc uralkodása között, a német-római császárnak nagy tekintélye volt, de egy újonnan feltámadó Porosz jellegű nagy német birodalom nem volna ennek igazi örököse. A Habsburg dinasztia szigorúan ragaszkodott a katolikus tradíciókhoz, míg a későbbi német bi-

rodalom egészen más irányban haladt. Az Első Birodalom német-római katolikus szellemével szemben a Második Birodalomban (bismarki) a protestáns jelleg domborodott ki, melyen bizonyos protestáns és antiszemita jellegesen kívül a katolikus-ellenes szellem is felülkerekedett kultúrharok formájában. Ha a Habsburgoknak döntő befolyásuk lett volna a Második Birodalomra, akkor sok minden más irányban alakul. A történelem azonban kedvezett a második birodalom kialakulásának, a francia virágzás és hanyatlás egyaránt ennek útját egyengette.

Napoleon elszakította a Habsburgoktól Németországot, ami egyúttal az Első Birodalom halálával egyidejűen a Második Birodalom csiráját jelentette. De még a Második Birodalom megalakulása előtt (alig az első megszűnése után) létrejött a Rajnai szövetség, melyet néhány évtizeddel rá a Frankfurter Egyeséges Birodalmi Parlament összehívása követett. Mindezeket s'ém előtt tartva tehát azt kell megállapítanunk, hogy már a XIX. században két táborra szakadt a német kulturális egységes a katolikus és protestáns táborra Előbbi mellett szolt a történelmi múlt, utóbbi mellett a jelen hatalma, Előbbi déli területen gyökeredzik meg (gondoljunk a még ma is katolikus jellegű Rajna vidékre, Bajorországra), míg utóbbi északon. (Ez vezetett végeredményben véve az „északi felsőbbrendű faj” ujpogány mythosához). A mai német-osztrák feszültség tehát ide vezethető vissza. A világháború után még jobban kiéleződött e helyzet, amit a harmadik birodalom megalakulása csak betetőzött.

Így kell tehát felfognunk a háború utáni Ausztria helyzetét. Ez nem nagyobb egészéből kivált töredék, hanem régibb tradícióra visszatekintő önálló terület. Ha pillanatnyilag gazdaságilag gyengébb is, megvan történelmi hivatása, mely nem semmisíthető meg.

b) Ausztria a világháború után.

A világháború teljesen megváltoztatta Európa térképét, a középeurópai és délkeleteurópai rész módosult leginkább. E területváltozások jelentőségét először igen kevesen tudták komolyan mérlegelni. A győzők örültek a zsákmánynak, a legyőzöttek pedig elkeseredést éreztek, próbáltak fellázadni az igazságtalanságok ellen, de sikertelenül. Ezzel együtt járt a baloldali irányzatok felülkerekedése. Oroszország bolsevizálásával tulajdonképpen német birodalmi részről hintették el Európában a

vörös csirát, mely igen kevés országot kímélt meg. Hosszabb-rövidebb ideig a legyőzött államokban számottevő rombolásokat vitt végbe a marxizmus, ezzel egyidejűleg megszülettek azonban ennek ellenszerei is. A megélhetés fokozatos nehezedeése, a háborús lelki durvulás, a tömegnyomor és számos más hasonló tünet igen sok embert kergetett egyik vagy másik szélső táborba» A szélsőséges elemek egész Európában szaporodtak és útjában állottak a békés fejlődésnek.

Így többek között igen lényeges átalakuláson ment keresztül Ausztria is. Területileg összezsugorodva és lakosságbelileg megfogyatkozva, valamint gazdaságilag is igen nagy mértékben megnyomorítva tengődött máról holnapra. A kis Ausztria ki volt teljesen szolgáltatva néhány alamizsnát adónak, akik azonban arról is gondoskodtak, hogy az alamizsna ne legyen elegendő a teljes talpraálláshoz. Alkotmányát tekintve is megváltozott; a Habsburg-Lotharingiai uralkodócsaládot detronizálták, minden jogából kiforgatták és megalapították az új Német-Ausztriát, melynek köztársaság lett az államformájú. A Habsburg-ellenes elemek lettek a hangadók, akik gondoskodtak arról, hogy az ország régi katolikus tradícióját teljesen megsemmisítsék. Ausztriában hivatalosan ugyan sosem tört ki a bolsevizmus, az ottani szélsőséges szocialisták azonban nemcsak végcélban, hanem eszközökben sem különböztek tőlük. Seitz került először a köztársaság élére, Ottó Bauer a kormány exponált tagja összejátszott a magyarországi kommunistákkal. E szélsőséges tábor hatalmát az is erősítette, hogy a szomszéd országokban uralmon levők egyhúron pendültek velük. Közvetlenül a háború után hasonló jelenségeket tapasztaltunk Németországban; Magyarországon pedig mindinkább balra tolódott a kormányforma, amíg 1919. március 21-én ki nem kiáltották a proletár diktatúrát. Innen egy ideig igen sokan menekültek Bécsbe, a magyar szovjet bukása után azonban Bécs éppen a kommunista szökevényeknek lett a mentsvára, Szóval a közvetlen háború utáni Ausztria igen sok tekintetben rácsúfolt a régi osztrák tradícióra.

Bármennyire is sajnálatosak voltak ezek a változások, történelmi szempontból nézve nem bizonyultak tartósaknak. A szociáldemokrata Seitzet a köztársasági elnöki székben a pártönkívüli Heinisch követte, ami már kedvezőbb eltolódást jelezte. A szövetségi kancellári székben elég sokáig ült a szociáldemokrata Renner, aki később a nemzeti tanács élére került és ott megtartotta a pozícióját egészen a nemzeti tanács fel-

osztatásáig, (Az ő lemondása, melyet a két alelnök követett — eredményezte a nemzeti tanács elnapolását.) így tisztult a helyzet és nemsokára elérkezett Seipel kancellárságának ideje.

Seipel döntő fordulatot hozott Ausztriában. Ő volt az Anschlussnak első céltudatos ellenfele. Közvetlenül a háború után ugyanis erősen felülkerekedett Ausztriában a Németországhoz való csatlakozási vágy. Sokan gazdasági tényezőkből vezetik ezt le, ami nem teljesen alaptalan, kizárólag azonban nem lehet ezzel megmagyarázni. A békeszerződések kétségkívül igen sok gazdasági értéktől fosztották meg Ausztriát, saját területétől e kis ország képtelen volt gazdasági szükségleteit fedezni, ezért érezték a más országgal való gazdasági kooperáció szükségességét, így merültek fel a vámuniók tervei is, (Lanai szerződés 1921. dec) melyek elsősorban gazdasági jellegűek voltak. Ausztria számos kedvezményben részesült: mentesítették a jóvátételi kötelezettség alól, továbbá számos külföldi kölcsönt kapott melyek visszafizetésére aligha számítottak. Tehát egészen másképp bántak el vele, mint Magyarországgal, nem is szólva az olyan sokáig részlegesen megszállás alatt levő Németországról.) Mindez azonban csak része volt az Anschluss mozgalomnak.) Alátámasztotta e mozgalmat, hogy két ellentétes politikai vízezen evező osztrák tábor dolgozott a Németországhoz való csatlakozás mellett. A szociáldemokraták azért pártfogolták ezt az eszmét különösen kezdetben, mert Németországban is hasonló felfogású politikusok vitték a vezető szerepet, a nagynémet párt pedig — mely a háború után szintén tekintélyes szerephez jutott Ausztriában-saját lényegénél fogva dolgozott ebben az irányban. Seipelnek tehát nagyon nehéz szerepe volt, amikor ezen két táborral kellett szembe szállnia. Seipel is élete veszélyeztetésével igyekezett a háború utáni Ausztriában az akkor keletkezett alkotmány jogrendje segítségével hazájának régi tradícióját restaurálni. E tudós és jólelkű pap a kedvezőtlen helyzet ellenére is megkedveltette magát. Nagyon jól tudott egyénenként is a szegény emberrel bánni. Óriási munkaenergiája miatt barát és ellenfél egyaránt megbecsülte. Mégis életére tört 1924-ben egy vörös merénylő, aki a pályaudvaron rálőtt. A kancellár helyszínen összeesett, cukorbaja miatt közvetlen halálától féltek, de ettől hazájának szerencséjére megmenekült. A belé lőtt golyót azonban nem operálhatták ki testéből, az bennmaradt s minden megmozdulása nyomán erősen szenvedett. Végeredményben véve azonban még többször is be tudta a kancellári tisztséget tölteni, hiszen csak 1932-ben halt meg (ezen időn belül elég

sok kormányválság volt Ausztriában) és még igen sokat használt nemzetének,

Közben Ausztria államfői tisztében is kedvezőbb fordulat következett be, amennyiben az ország élére a kereszténypárti múltjáról ismert Wilhelm Miklas került, aki jelenleg is betölti az államfői méltóságot. A kancellárok közül a Seipel után szintén meghalt nagynémet Schober és utána a keresztényszocialista Ramek is szerepelt, de egyik sem nyomta megközelítőleg úgy rá egyéniségét a háború utáni kis Ausztriára Dollfuss előtt, mint Seipel. A szociáldemokrata szellemet igyekezett tőle telhetőleg háttérbe szorítani, a vörös Bécs megtisztítására azonban — amit szintén szeretett volna elintézni, — nem került sor. Fel kell még említenünk kancellárok közül a később pénzügyminiszteri tisztséget betöltő Burescht, akinek a kormányába lépett be először Dollfuss mint földművelésügyi miniszter.

Nem értjük meg tisztán a háború utáni Ausztria helyzetét, ha nem vetünk néhány pillantást a weimari német köztársaságra. Ez adott új alkotmányt Németországnak a Hohenzollern dinasztia detronizálása után. A külön királyságok megszűntek Németországban, melynek élére került egy köztársasági elnök, ilyen módon tehát máris megvolt az alkotmányos út a Második Birodalom romjain a Harmadik Birodalom megalakulása felé. (Természetesen lehetett volna ennek alakulása és jellege egész más is.) E német köztársaság eleinte határozottan baloldali volt. Természetesen itt is akadtak kezdettől fogva ellenzői. A baloldali tábor Németországban nem volt egységes, a szociáldemokraták nagy része megtagadta a marxi alapot, de emellett akadt egy szélsőségesebb tábor: a független szocialisták pártja. Ez jóformán a kommunizmus útját egyengette, aminek az lett a következménye, hogy később meg is erősödött Németországban a kommunizmus. A mérsékelt szociáldemokraták nagyobb megértést tanúsítottak a katolikusokkal szemben, mint több más országban, ezzel magyarázható a centrum párttal való hazamosabb kénytelen együttműködésük. Németország első elnöke, Ebért, katolikus vallású szociáldemokrata volt, aki egyáltalán nem hívta ki saját hitfelekezetűinek az ellenállását. Igen korán lázadások jelentkeztek a háború utáni Németországban. Gondoljunk a Spartakus lázadásokra, valamint az 1923-ban történő Hitler-féle lázadásra, mely nem sikerült és fogságba juttatta az akkor még osztrák állampolgárságú Hitlert. A német centrum a Harmadik Birodalom megalakulásáig igen tekintélyes szerepet vitt Németországban. E vezető gyeplőt nem azért tartotta kezé-

ben, mintha az ország többsége hozzá tartozott volna, hanem azért, mert a megszaporodott szélsőséges elemek között a józan középutat képviselte. Végsőkéig segítőtársaikat találták a szociáldemokratákban. Két nagyképeségű kancellárjukat kell kiemelnünk, egyik volt Marx, másik Brüning. Utóbbi Európa egyik legzeniálisabb kancellárjának bizonyult, aki kissé több szerencsével talán meg tudta volna szervezni a jobboldalt a nemzeti szocializmus uralomra jutása nélkül is. Nagy fáradtságát azonban nem koronázta siker. Két évig tartotta kezében Németország vetetését, 1932 nyarán azonban kénytelen volt belátni munkája meddőségét és félreállani.

1932 tavaszán, tehát igen rövid ideig Brüning és Dollfus egymás mellett viselték a hatalmat. Mindketten Sonnenschein iskolájába jártak. Ha kedvező irányban kibontakozhatott volna mindkettőjük együttes politikája, akkor Anschluss nélkül is kedvező középeurópai atmoszféra kerekedett volna felül, ők alkalmasaknak látszottak a középeurópai katolikus birodalom alapjainak lerakására. Az események azonban más irányban fejlődtek. (Brüning ugyan még él, figyelni a német eseményeket hazájából emigrálva, e buzgó katolikus államférfi talán még teljesítheti egyszer nemzetmentő hivatását. Pillanatnyilag azonban nincs erre sok kilátás.)

Brüning bukása után Papen került a kancellári székbe. Valamikor ő is tagja volt a centrum pártnak, de kancellársága idején már más irányban haladt és ez fordulatot jelentett az egész német politikában. Ilyen körülmények között csak újabb tért nyertek a nemzeti szocialisták. Közben megszerezte Hitler a német állampolgárságot, a köztársasági elnökválasztáson fel is lépett Hindenburggal szemben, de akkor még nem állott a népszavazás többsége melléje. Papén mindenképen tisztázni akarta a válságos német helyzetet és így egymást követték a választások, melyekhez később újabb kormányválság csatlakozott, Schleicher tábornok meddő kísérletezése után Hitler lett a kancellár, aki rohamosan belefogott régi programjának megvalósításába.

E fejlemények nehezítették rendkívül nagy mértékben meg Dollfuss politikáját. Előállott Középeurópában olyan feszült helyzet, mely veszedelmesebb kirobbanásokra engedett következtetni. A pillanatnyi hatalom ellentétbe került a történeti tradícióval, ami mindenképen nyugtalanságot váltott ki a lakosságból. Ha kevésbé kiváló ember állott volna Ausztria élén, mint az életét is feláldozni kész Dollfuss, akkor — lehet, hogy csak átmenetileg —

de sokkal szomorúbb helyzetbe került volna Ausztria és a nagy-multra visszatekintő középeurópai civilizáció.

c.) Dollfuss osztrák eszméje.

A XIX. század történelmi materializmusa, mely minden történelmi esemény mögött gazdasági erőt keres, teljesen tévesnek bizonyult. Nem csodálható, hogy a XIX. század vallástól megfosztott, szekularizált szelleme ezt az elméletet magáévá tette, az eszmék hiánya azonban hamar megbosszulta magát. A XIX. században lezajlott forradalmak nem jelentették a jobb jövő kezdetét, hanem inkább a lázongás szellemét vitték bele Európába, ami végeredményben véve a világháború kitörését eredményezte. A háború utáni lerongyolódott emberiség sem tud azonban eszmék nélkül élni. Mivel az örök igazságok elhomályosodtak előtte, téves eszméket, áligazságokat próbáltak megvalósítani. Hogy az eszmék megsemmisítése mennyire nem sikerült, azt legjobban bizonyítja a minden eszmét kiirtani akaró szovjet példája, mely istenellenes propagandát folytat évtizedek óta és a túlvilági hitet ki akarja az emberekből ölni, mégis kénytelen a halott Leninnek is bálványozó kultusszal hódolni. Újabb áramlatok bizonyítják — különösen az emigránsok iratai — hogy az orosz népből ma sem ölhették ki a vallásos érzést.

Hasonló tüneteket látunk más irányban is Középeurópában. Az elvtelen liberalizmus teljesen elvesztette a lába alól a talajt, a nyílt és burkolt bolsevizmusból kiábrándultak, a vallásos igazságokat pedig nem ismerték eléggé, ezért talált talajra a nemzeti szocializmus.

Ez több tekintetben a reformáció folytatása, amint azt egyes horogkeresztes vallásos szekták (pl. Artur Dinteré) határozottan ki is mondják, hogy tökéletesíteni akarják a reformációt. E szektamozgalom többé-kevésbé új pogánysághoz vezet. Egyesek csak deformálják Krisztus tanítását (amit tisztításnak neveznek), mások meg nyíltan és büszkén hangoztatják pogányságukat. Utóbbiak közé tartozik Ludendorff, aki már a Harmadik Birodalom megalakulása előtt nyilatkozott ilyen értelemben.

Ezen áligazságok terjedésének állott útjában Dollfuss. Az ő katolikus lelkülete nem volt hajlandó hamis igazságok beszivárgását elnézni, ezért mindenféle engedékenysége mellett sem adta fel a független Ausztria eszméjét. Egyrészt tisztán állott előtte Ausztria történelmi hivatása, másrészt tisztában volt azzal is, hogy az Anschluss Európa elpogányosításához vezető eszköz. Ausztria önálló életét Dollfuss már a Harmadik Birodalom megalakulása

előtt látta, hiszen ekkor már teljesen Seipel nyomain haladt, noha nem volt Seipel tanítványa, vele meg is beszélte kormányprogramját a kancellári tisztség elfoglalásakor. Többek között 1932 szeptemberében az amerikai sajtó előtt fejezte ki az osztrák nemzet jövőjébe veteti bizalmát. Már ekkor látta, hogy a független Ausztria útja göröngyös, de nem járhatatlan. A német eszmét sem tévesztette sosem szem elől, de hangsúlyozta, hogy Ausztriának a Duna völgyében kell német hivatását teljesítenie. E hivatás azonban nem jelenthet imperializmust. Ausztria ezer éven keresztül más népekkel együttvéve teljesítette történeti hivatását, most sem lehet tehát célja a meglévő kisebb nemzetiségek mellőzése. Ma is a régi világtörténelmi hivatását kell teljesítenie, mely a kultúra közvetítéséből áll. Egyúttal tagadta Dollfuss azt, hogy az osztrákok csak másodrendű németek.

Ausztria katolikus hivatását Dollfuss nem egy alkalommal domborította ki. A Harmadik Birodalom megalakulása előtt még Essenbe is elment a katolikus napra és hivatkozott a német katolikus ifjúság világmissziós szerepére. De ugyancsak ekkortájtiban észrevette azt is, hogy rakéták csillannak fel, melyekre felfigyel a tömeg, de végeredményben véve ezek nyomába lépve eltéved. Kiemelte, hogy a rakéta elégeése után nem marad más vissza, mint por és hamu. A katolicizmus hangsúlyozása azonban nem volt Dollfuss részéről frázishasználat. Még mint földmívelésügyi miniszter kiemelte, hogy neki tetterős katolikusokra van szüksége. Hasonló motívumokból kötötte meg a konkordátumot. Méltassuk röviden Dollfuss osztrák eszméjét. Vájjon tényleg történeti hivatást teljesített ő, avagy csak a pillanatnyi áramlattal szállt szembe? Az utóbbit állítók között igen sok rosszhiszemű ember akad, ezek talán nem látnak az életét feláldozó kancellárban sem mást, mint egy átlagtörtetőt, aki saját hatalmát akarta tartani. Ezekre kár is szót vesztegetnünk, Komolyabban kell reflektálnunk azok felfogására, akik becsülik Dollfuss és a független Ausztria hívei, de nem látnak talán benne mást, mint pl. egy Zrínyi Miklóshoz hasonló hőst, aki a török ostromnak végsőkéig ellenállt, de élete feláldozásakor már látta, hogy veszve van minden. Az még lehetséges, hogy a haldokló Dollfussban e fajta érzések kerekedtek felül, Dollfuss utolsó óráiban és hiszen közvetlenül utána sokan félték attól, hogy Ausztria függetlensége is odaveszett. Az idő azonban igazolta Dollfuss. Vannak most is még kételkedők, akik a mai Ausztriát sem tartják életképesnek. Tény az, hogy a független Ausztriai állam szervezete még ma sem kristályosodott ki teljesen, ez nem is történhet meg né-

hány év alatt. Azonban éppen ezért nem lehet a rendek lassú megalakulása miatt Ausztria ellen érvelni. Azt már részleteztük, mennyire nem szól a történelmi fejlődés az Anschluss mellett, ami természetesen nem jelenti azt, hogy Ausztria nem kapcsolható bele nagyobb gazdasági, vagy kulturális közösségbe. De csak olyan közösségbe kapcsolódik bele, mely nem ellenkezik történelmi tradíciójával. Jelenleg az olasz-osztrák-magyar közösség alakult ki, ez még Dollfuss életében kezdett kibontakozni, ennek érvénye azóta sem szűnt meg és a megszűnés veszedelme nem is fenyeget. Vájjon bővíthet ez még cseh, német, vagy esetleg más közösséggel? Erre csak az idő adhatja meg a választ. A legújabb német-osztrák egyezmény, valamint a csehek közeledési *szándéka*, ezt talán lehetővé fogja tenni. De újabb államok csatlakozása semmi esetre sem húzhatta keresztül az eredmény eredeti szándékát.

Kultúrközösségek mindig alakultak. Az ókori kultúra színhelye Polis volt, a fejlett technika nagyobb kultúrközösségeket követel. Hogy hová fejlődik a különböző földrészek önállósági mozgalma, azt még nem látjuk. Újabb jelszó az, hogy Ázsia az ázsiaiaké, Afrika az afrikaiaké. E jelszavak még nem állták ki a történelmi kritikát és egyhamar nem is fogjuk látni, vájjon komoly mozgalmakról van-e itt szó, vagy csak felkapott jelszavaktól. A történelmi fejlődés inkább a mozgalom komolyságát engedi sejtetni. Európa helyzete azonban lényegesen más, mint a többi földrészeké, itt sokkal több nép, faj, kultúra van egymás mellett, mint máshol, e legsűrűbben lakott földrész különböző tradícióit nem lehet egy kalap alá vonni. Ma olyan Európa gazdasági helyzete, hogy a gazdasági szerződéseket is csak igen rövid időre kötik meg, de még ha ki is fog alakulni Európán belül több nagyobb gazdasági közösség, akkor sem jelentheti ez a különböző tradíciók és eszmék feladását.

Még nem győzte le Európa napi politikájában egyik eszme a másikat. Néhol még él a liberalizmus, a kollektív rendszert megvalósító államok pedig (Oroszország, Olaszország, Németország) mereven szembenállnak egymással. De ezek mind nagy tömeggel és pénzzel dolgoznak. Még leginkább Olaszországra lehet mondani, hogy az ország belső erejéből bontakozott ki új rendszere és itt már túl is vannak a kezdetben nélkülözhetetlen széleskörű propagandán. A másik két országon belül azonban nincs megnyugvás, mert mindkét helyen a negatívum dominál. (Egyikben az istentelenség, másikban az antiszemitizmus.)

Ausztria ezekkel szemben a pozitív alkotás útjára lépett.

Igen sok nyomorúságot élt át, de sok vajúdas után megtalálta a pozitív, örök eszmét, mely odahaza fellelkesítette a tömeget, de nincs határhoz kötve. A fascizmusra, nemzeti szocializmusra sokszor hangoztatták, hogy az nem exportcikk. A mai osztrák állam alapeszméje nemzetfölötti, mert minden országgal vonatkozásba hozható, de Ausztria már meg is találta ezzel a vonatkozását. A nemzetköziség lejárja magát, az erős nemzeti mozgalmak ma élnek Európában, de nem fogják meghozni a megnyugvást. Csakis a nemzetfölötti (übernational) eszmék hozhatják meg az igazi békéi

Az első tizenkét apostol a pogányok és zsidók közt kezdte meg térítő munkáját, ma hasonló a helyzet. Le kell győzni a zsidó szellemtől áthatott rideg liberális kapitalizmust és marxizmust (amint ezt Dollfuss is mondotta), de ugyanekkor meg kell küzdenünk a gyűlöletet istápoló újpogány rendszerrel, mely szintén a békés fejlődés kerékkötője, 1929-ben állították vissza a liberalizmus szellemének hatása alatt jogaitól megfosztott pápai államot, 1934-ben avatták fel az első új alkotmányt, mely kifejezetten a pápai körleveleket írja zászlajára. Az utolsó években sorban szinte egymással versenyezve igyekeznek az államok Rómával konkordátumot kötni, ami azt bizonyítja, hogy észreveszik a katolicizmus növekvő erejét Európában. Hogy meddig tart majd ezen eszmék gyakorlati kikristályosodása, azt előre nem számíthatjuk ki. Még egyelőre messze vagyunk azon eszmegyakorlati kivitelől, mely a katolikus Középeurópa megvalósítását követeli. De amint a régi pogány birodalomban megszűnt Konstantin császár alatt a keresztényüldözés, mely a régi pogányság bukását jelentette, úgy bekövetkezhetik váratlanul ilyen változás a Harmadik Birodalomban, az újpogányság hazájában is.

Dollfuss nem úgy halt meg, mint egyszerű orgyilkos áldozata. Ő hazáján keresztül a tiszta krisztusi eszméket akarta megvédelmezni Európa számára. Ma Seipel és Dollfuss földi maradványai ott fekszenek egy osztrák templom mélyén eltemetve. Ok nem élték meg eszméik diadalát. Ausztriából azonban nagy tömegek keresik fel e nagy kancellárok sírjait, akik fordulatot jelentettek a háború utáni Ausztria történetében. Akad már nem egy külföldi, aki szintén odazarándokol, sőt az ebben meggátoltak közül is sokan várják az ő eszméik teljes diadalát.

Az eszme győzelmének idejét nem lehet előre és pontosan kiszámítani. Bizonyos azonban, hogy amikor majd a tiszta krisztusi eszme jobban meg fog szilárdulni Középeurópában, akkor még szélesebb rétegek fognak ide tódulni, a történelem pedig di-

szes helyre fogja feljegyezni azok nevét, akik a nagy épület első alapköveit lerakták.

d) Dollfuss gyakorlati politikája.

Számos példa bizonyítja, hogy nagyon sok jóhiszemű ember nem tudott azért az állami életben döntő eredményt felmutatni, mert nem volt szerencsés az eszmék gyakorlati megvalósításában. A tudós nagyon sokszor nem jó politikus, pedig a megvalósítandó szempontok tisztán állnak előtte. Ausztria véletlenül abban a helyzetben volt, hogy egy mély tudású kancellárt váltott fel egy gyakorlati államférfi. Seipel volt az, aki mély teológiai tudásával megjelölte az utat, melyen Ausztriának haladnia kell, de nem tudta a háború utáni téves eszméket legyőzni. Nem jelenti ez azt, hogy az ő nagy fáradtsággal végzett munkája nem gyümölcsözőnek még ma is, de ez önmagában véve nem volt elegendő. Dollfuss is sokat tanult, az ő kívánsága azonban nem ebben nyilvánult meg. Ő mint a pompás ösztönrel rendelkező gyakorlati politikus lett halhatatlanná. Bármennyire is hiányzott belőle a hatalomvágy, tudott a hatalommal élni, amikor az ország élére került. Ő csak gazdasági és szociológiai ismereteivel akarta az országot szolgálni, de bátran nekivágott a radikálisabb munkának is, amikor azt hazájának érdeke megkövetelte. Ezt nem harangozta be, fellépésében sosem volt semmiféle nagyképűség, de igenis határozott volt és nem hagyta magát semmitől sem megfélemlíteni.

Vizsgáljuk meg közelebbről Dollfuss gyakorlati munkásságát. Először azt kell megértenünk, hogyan tudta annyi nehézség közepette a hatalmat megtartani. Itt — valószínűleg eredeti szándéka ellenére, kénytelen volt erősebb eszközökhöz fordulni. De azt mindig belátta, hogy az erőszak jelenthet ideig-óráig sikert, végeredményben azonban lejáratja magát az, aki kizárólag erre alapítja uralmát. Dollfuss nem akarta az erőszakosságot még az adott körülmények között sem szükségtelenül gyakorolni. Ezért kegyelmezett meg számtalanszor, amikor élhetett volna szigorával. Ugyancsak kezdettől fogva igyekezett minden társadalmi osztály rokonszenvét megszerezni. Ha bizonyos szorosabb, rokoni kapcsolatot is tartott fenn haláláig a parasztsággal, nem feledkezett meg az ipari munkásságról, kereskedői osztályról sem, sőt külön kereste az ifjúsághoz vezető utat. (Legutóbbi most ugyancsak divatos, de Dollfuss ezt is teljesen a saját módja szerint, tehát nem divatszerűen végezte, *Az elmondottak azonban még mind nem elegendők a történelmi szerep betöltéséhez.* A jó szándékú diktátor átmenetileg sok bajtól óvhat meg, de végeredményben

véve nem vezet el a kibontakozáshoz, ha a korszerű reformokat nem tudja kellő egymásutánban tető alá hozni. Dollfussnak maradandó érdeme az új rendi alkotmány alapítása, mely még az alkotmány reformok közül is kiemelkedik. Nem gyakorlati változásokat akart keresztül vinni, hanem új eszmét adni, még pedig a forrongó bizonytalan idők fölé emelkedő eszmét. Mindamellett nem mozgott légüres térben. Bármennyire is távol állott Dollfuss a történelmi materializmustól, hiszen ízigvérig a katolikus eszmék harcosa volt, nem hagyta figyelmen kívül azt a tényt, hogy a lerongyolódott szegény ember már elfásult az eszmék iránt» akit csak konkrét segítséggel lehet meghódítani. Ezért egyénileg próbált segíteni azon, akin tudott, de amellett a szociális reformokra is állandóan ügyelt. Ha tovább él, bizonyára még több emberen segített volna, E szociális érzékkel szorosan összefüggött puritán egyénisége. Tisztában volt azzal, hogy a nyomorgó tömeg szemében a vörös posztó a nagyjövedelmű, kényelmesen élő államférfi. Dollfuss iskolapéldája volt a puritán, szorgalmas államférfinek, akinek csak annyiban különbözött munkája a kishivatalnokétól, hogy nagyobb felelősséget viselt és többet dolgozott, kevesebb elismeréssel és életének feláldozásával. Ez olyan világosan tárult az egész lakosság elé, hogy önmagában is elegendő volt a népszerűség biztosításához.

Tekintsük most közelebbről Dollfuss államkormányzói munkásságát. A kancellári hivatal elfoglalásakor még nem figyeltek fel különösebb módon Dollfuss egyéniségére. A kancellár saját maga azonban már ekkor érezte, a fokozottabb felelősséget, éppen ezért Seipeltől kért tanácsot az ország vezetésére vonatkozólag. Tehát már érezte, hogy kötelessége azt a munkát folytatni, melyet az egészségileg megrendült Seipel már nem képes teljesíteni. Gondosan kidolgozott programját kötelességszerűen betervezte a nemzeti tanács elé, amint azt az akkori fennálló törvények megkövetelték, de mindenféle reklámot került, szerény egyéniség volt pedig rendkívüli képességei már kiemelték a tömegeből. Valószínűleg még nem látta magasabb hivatását, melynek teljesítése elől nem hátrált meg, de az előtt szürke mindennapi perceiben is pontos államhivatalnok volt. Amikor nem kellett nagyszabású reformok, Dollfuss sem erőszakolta őket. Éppen az emelte nimbuszát, hogy nála a bejelentést a mindig komoly intézkedés követte. A kancellári ráváltál elfoglalásakor a gazdasági kérdések állottak előtérben, hiszen a Schilling árfolyamtartása komoly nehézségekbe ütkö-

zött és az infláció újból fenyegetett. Ennek az elkerülését tűzte ki Dollfuss programjával. Kizárólag belföldi eszközökkel azonban ezt nem érte el, de erre más sem lett volna képes. Újabb államkölcsön elfogadása elkerülhetetlen volt. Bármennyire is szegénységi bizonyítvány a külföldi kölcsönökből való élés, más módon nem lehetett Ausztriát megmenteni. A külföldi kölcsön ezúttal azonban alkalmas volt Dollfuss alapeszméjének alátámasztására, és segítette a független Ausztriáért küzdő Dollfuss politikáját. A nyár elején felvett kölcsön folyósítása azonban számos nehézségbe ütközött, Az Anschluss hívei felhasználták az alkalmat a Dollfuss kormány megbuktatásának megkísérlésére, amire éppen jó alkalom kínálkozott a belső fegyveres alakulatok összetűzésekor. A Heimwehr jobboldali alakulata már összetűzött a baloldali Schutzbunddal és a szélső jobboldali nemzeti szocialista táborral. A zavarosban tehát lehetett halászni. Ezt követte Seipel halála, aminek következtében a Dollfuss kormány elvesztette egyik még mindig igen értékes tanácsadóját. Ekkor még nem volt diktatori hatalma és a nemzeti tanácsban kellett a bizalmi szavazatot kivívnia, mely ezúttal sokkal nehezebbnek bizonyult, mint a bemutatkozáskor. A külföldi kölcsön ugyanis nem találkozott osztatlan bizalommal. Előre lehetett látni, hogy ezen alkalommal az ellenzék világnézetre való tekintet nélkül össze fog fogni a kormány megbuktatására, Két szavazat igazán nem elegendő normális parlamenti munkásság biztosítására. A beteg Gürtlert vitték tehát el a nemzeti tanácsba szavazni, így sikerült egy szavazattal a Dollfuss kormány fennmaradását biztosítani. Az ilyen nehezen kicsikart bizalmi szavazat után bizonyára sokan azt gondolták, hogy a kormányválság csak rövid időre odázódott el, mert ilyen hajszályni többséggel aligha lehet maradandót alkotni. De ekkor mindenesetre lélekzethez jutott a kormány. Közvetlenül ezután halt meg Schober volt rendőrfőnök és kancellár aki igazán nem haladt Dollfuss irányában, talán e bofolyásos exkancellár távolléte is elősegítette Dollfuss boldogulását. A gazdasági élet szigorú törvényeit azonban nem lehet politikával kijátszani. A külföldi kölcsön és annak nagynehezen keresztülről tetett ratifikálása az összeroppanást legalább is elodázta, de általános gazdasági megkönnyebülést nem jelentett. A Schilling fedezetének csökkenését sem lehetett elkerülni. Nem valószínű, hogy az ország minden egyes honpolgára számon tartotta a 20 százalékos fedezetcsökkenést, valamint a külföldi jegyzés megszűnését, de a nyugtalanságot előidézni akaróknak ez kapóra jött. Dollfuss már látta, hogy a

horogkeresztetek veszélyeztetik az ország nyugalalmát. Egyenlőre azonban beérte a nemzeti szocialista egyenruhaviselés betiltásával, mire 1932. őszén meztelenül vonultak fel Bécs utcáin a tilalom ellen tüntetve.

Ekkor azonban még gyenge volt a politikai obstrukció. Dollfuss ellenségei még bizonyára remélték, hogy a gazdasági nehézségek úgyszólván összeroppantják a kormányt. Számításaikban csalódtak. Dollfussnak sikerült a gazdasági romlást megállítania. 1933 január havában ismét jegyezték a Schillinget Zürichben, ami Dollfuss sikerének bizonyítéka. A bemutatkozásában hangsúlyozta alapvetően tehát, mely az infláció elkerülésére vonatkozott, sikerült neki megvalósítania. Gazdasági eszközökkel tehát nem sikerült Dollfuss kormányát megbuktatni.

Dollfuss eddig használt hatalmi eszközei nem lépték túl egy normális békebeli kancellár eszközeit. Ausztriában is kitört azonban a parlamenti válság, mint számos más államban. Alkotmányreformra még nem lehetett gondolni, hiszen hiányzott ehhez a hatalom, alkotmányon kívüli élet pedig nem válik a nemzet javára. A nemzeti tanáccsal viszont tovább nem lehetett dolgozni, különben is az elnökség két tagja az ellenzékhez tartozott. (Ausztriában nem elvből választották az elnököt az ellenzékéből, mint ahogyan azt a parlamentarizmus hazájában, Angliában látjuk.) Nincs kizárva, hogy Renner elnök ezzel a fogással akarta Dollfussot megbuktatni, ami azonban visszafelé sült el. Az erélyesebb eljárások kezdetébe ezzel Dollfussot belekényszerítették. A felvonulási tilalom elrendelése és a parlament épületének rendőrökkel való megszállása tehát elkerülhetetlen volt. Ezen intézkedésnek külön nem volt nagy jelentősége. Csakhamar azonban rájött Dollfuss arra, hogy ezen leggyorsabb rendszabályokkal nem lehet célt érni, tehát kénytelen volt még több erőszakos rendszabályhoz fordulni. Ausztria a háború után hivatalosan leszerelt, ami nem gátolta meg az egyes politikai alakulatok fegyverkezését. Mindegyik arra törekedett, hogy fegyveres katonai segítségével magához ragadja az államhatalmat. Ilyen baloldali alakulat volt a Schutzbund, kívülre megvolt a Heimwehr szervezet és a nemzeti szocialisták fegyveres alakulatai. Legutóbbi az egyenruha viselési tilalom után is fegyverkezett, hiszen 1933 nyara előtt is lefoglaltak fegyvereket az osztrák barna házból. Dollfuss belátta, hogy még a Heimwehrt fel tudja használni saját céljai érdekében, Stahremberggel megtalálta a közös platformot, a másik kettővel azonban le kellett számolnia. A Schutzbund feloszlata

1934. tavaszán megtörtént, de amint nem egészen egy évvel utóbb kitört lázadás bizonyította, az ide tartozó politikai tábor még távolról sem volt lefegyverezve. Bécs polgármestere, a szociáldemokrata Seitz, próbálta Dollfuss intézkedéseit ellensúlyozni, amennyiben saját szűkebb hatáskörében a Heimwehr működését tiltotta be, ezt az intézkedését azonban Dollfuss hatálytalanította. A Heimwehr és Schutzbund szinte polgárháborúszerű hosszas küzdelméből tehát előbbi került ki győztesen. Pillanatnyilag a szociáldemokratákkal nem volt nagyobb baj, annál jobban megkezdődött azonban a két szélső párt aknamunkája. 1933 tavaszán vált ki Dollfuss kormányából Rintelen, akire a kancellár már ekkor gyanakodhatott- De volt neki a kormányon belül még több ellensége is, akiket csak később távolított el. (így Bachinger, sőt az alkancellár Winkler is ellene dolgozott, akit csak 1933 őszén távolított el. Utóbbit csak 1936 elején fosztották meg osztrák állampolgárságától.) A kommunista és nemzeti szocialista párt betiltása elkerülhetetlen volt. Előbbi már annyi kárt okozott Ausztriában, hogy ennek fennmaradása esetén nem lehetett Ausztria újjáépítését megkezdeni. A nemzeti szocialista párt betiltását Dollfuss addig kerülte, amíg a merényletek egész sorozata után ezt a lakosság védelme meg nem követelte. Úgy látszik, az Anschluss hívei nem reméltek sikert a parlamentarizmus idején, különben már akkor igyekeztek volna népszavazást keresztülvinni ebben a kérdésben. 1933 nyara hemzsegett a nemzeti szocialista merényletektől, így Ausztria idegenforgalma nagyon összezsugorodott. Az első hónapjait élő Harmadik Birodalom Ausztria bekebelezésével akarta első sikereit felmutatni. De Ausztrián nem tudtak úgy a fegyveres alakulatok végigszántani, mint a világnézetileg rokon Bajorországon. Igaz, hogy a rendszabályok igen sokáig nem értek cél. Először a Völkischer Beobachter kitiltásával próbálták a nemzeti szocialista párt befolyását csökkenteni. Gondolták, hogy ezen eszközökben kíméletlen orgánium elkobzása lecsillapítja a lakosságot, de a hangulat csak nem csendesedett le. Habicht tovább izgatott horogkeresztes propagandájával, akit le is tartóztattak. Ezen rendszabályok sikertelensége után már igazán nem maradt más hátra, mint a nemzeti szocialista párt betiltása, fegyverraktárának lefoglalása és számos bűnös tagjának letartóztatása, Talán akadt nem egy, aki a szigorú intézkedések után Dollfuss egyéniségét félreismerte. Pedig éppen ekkor lehetett látni, mennyire különbözik ő a hangos demagógoktól, akik uralomra jutás előtt lázítják a tömeget, a hatalom birtokában azonban

élvezik annak előnyeit és nem tesznek semmit az ország érdekében. Dollfuss a végsőkig lojális volt, bebizonyította azonban, hogy nem gyenge és tud hatalmával élni, ha ezt az ország érdeke megköveteli. A legerélyesebb intézkedések idején sem merült ki azonban munkássága kizárólag hatalmaskodásban. Ezért volt népszerű még erélyes intézkedései ellenére is. Amint észrevette, hogy a legelső gazdasági nehézségek elhárításával hosszabb ideig kell a kancellárság felelősségteljes tisztségét viselnie, megkezdte a tisztogatást az egész vonalon, ahol a vörös bacillusok elterjedtek. Így már 1933 tavaszán elrendelte az iskolai hitoktatás visszaállítását. Ez nem volt pusztán egy ötletszerű intézkedés, hanem annak a tervszerű munkásságnak a kezdete, mellyel 1933 őszén a Katolikus Nagygyűlés keretében a nyilvánosság elé lépett.

1933 őszén következett be Dollfuss kancellársága idején a második fordulat. Nagy érdeme Dollfussnak, hogy sikerült neki a vallási és politikai szempontokat összeegyeztetnie és így megtalálnia a jövő kibontakozás útját. Mivel betiltás után is minden áron láthatatlan kezek a horogkeresztet (Hakenkreuz) ábrázolták mindenfelé, új szimbólumot adott az osztrákoknak a mankós keresztben, (Krückenkreuz) melynek kizárólag vallásos vonatkozása van. A Katolikus Nagygyűlésen már az új államalakulás rendjét is bejelentette, ugyanekkor szervezték meg az új szimbólum jegyében a Hazafias Frontot, mely beláthatatlan nagy tömegével Bécs utcáin végigvonult. Itt hangoztatta Dollfuss először kifejezetten, hogy helytelen színben tüntették fel a mai ember előtt a középkort. Nem lehet azt sötétnek nevezni, sőt éppen ez jelentette a germán kultúra virágzásának korát. Úgyszintén szembezállt a humanista jelszavakkal, hogy ezekkel ellentétben a katolikus igazságokat véssze a tömeg lelkébe. Ezen új iránydásnál azonban került Dollfuss mindenféle demagógiát. Neki nem az volt a célja, hogy új jelszavak hangoztatásával a saját hatalmát növelje, hanem a pozitív értékeket akarta a tömeg lelkében meggyökereztetni. Az „Instaurare Austriam in Christo” hangoztatás» és a pápai körlevelek megjelölése mellett ő kifejtette már ekkor, hogy minden hivatás részére meg akarja jelölni a szerepet az államban. Ezért állította a középkori rendszert példaképpen honfitársai elé. Ez nem jelentette az elmúlt kor szolgálai utánzását, hanem a középkori helyes magának a mai földbe való átültetését. A Katolikus Nagygyűlés igen ünnepélyes keretek közt folyt le számos külföldi részvételével, csupán a Harmadik Birodalom akadályozta meg honpolgárainak kiutazását, amennyiben közvetlenül ezt megelőzve 1000 márka bírságot vetett ki minden Ausztriába utazó részére.

A Katholikus Nagygyűléssel kapcsolatban megrendezett Hazafias Front-féle felvonulás óriási tömegeket mozgatott meg. Ez a nagy demonstráció kétségkívül hozzájárult az osztrák hangulat átalakulásához. A bombamerényletektől megijedt és a független Ausztriát féltő embereknek megjött az önbizalmuk, az Anschlusst pártfogolók pedig megtántorodtak a független Ausztria érdekében megszervezett tömeg láttára. A Hazafias Front gyűlésén is nagy beszédet mondott Dollfuss, ezzel sikerült neki a tömeget a maga számára megnyernie. Itt is ismertette azt a vallásos szellemet, melynek jegyében Ausztriát újjá akarja építeni. Ugyanezen alkalommal kikelt azok ellen, akik aknamunkájukkal Ausztria függetlenségét megtámadták. A nagy tömeg előtt tartott beszéd után végnélküli felvonulás volt egész Bécs városán keresztül.

Az 1933. őszén tartott demonstráció hatása nem tűnt egyhamar el, természetesen az összes nehézségek még nem voltak áthidalva. Dollfuss azonban nagyon jól értett a tömegszuggerációhoz. A parlamentarizmushoz visszatérni nem lehetett, ezért erős kézzel kellett megfognia a gyeplőt az általa kijelölt cél eléréséhez. Erre éppen 1933. őszén volt jó alkalom a nagy tömegmegmozdulás után, amikor az osztrák bizalom nagyobb mértékben feléje fordult. Több miniszteri tárca kézbevetelével fokozottabb hatalmat nyert, mellyel kénytelen volt élni és ezért politikai ellenfeleit — amennyiben azok teljesen embertelen eszközökkel dolgoztak — a koncentrációs táborba záratta. Az első sikertelen merénylet csak fokozta a belé vetett bizalmat. Sok nemzeti szocialista merénylet következett ezután, de az ő személye egyenlőre nem került ezek céltáblájává. Ezekről eltekintve Dollfuss intézkedéseit más oldalról is hátráltatták. A kancellárnak ugyanis az volt a célja, hogy a kényszerrendszabályokat minél előbb hatályon kívül helyezze és nemzetének új alkotmányt adjon. Külső és belső ellenségek aknamunkája közepette azonban erre nem kerülhetett mindjárt sor. Nehéz helyzetben volt Dollfuss a szociáldemokratákkal szemben is. Ezek ugyan állítólag támogatták őt a nemzeti szocialisták ellen vívott harcokban, de másrészt meggátolták a pápai alapelveken felépülő alkotmány kiépítését. Sőt még ezen kívül a már kiadott vallásos rendeletek végrehajtását is megakadályozták Bécs város tanácsán keresztül, ahol csorbíthatlan volt hatalmuk. A vörös Bécs kerékkötő hatását már Seipel is tapasztalta, de neki nem nyílt mód a szükséges tisztogatás elvégzésére. A fegyveres beavatkozást Dollfuss is el akarta kerülni (különben talált volna erre elég

alkalmat), a szociáldemokraták részéről megindult támadás folytán azonban már a fegyveres harc elkerülhetetlenné vált. Így sikerült fegyveres harcok árán Bécs városát megtisztítani és szellemét az egész Ausztriában uralomra került szellemmel azonosítani. Vájjon mennyiben sikerült ezen győzelmes csatákkal Dollfussnak saját hatalmát biztosítani? Talán azok fogták fel helyesen az előállott helyzetet, akik Dollfust a harcok tragikus győztesének nevezték (Magyar Szemle) azzal az indokolással, hogy az ő lelkületével a véres csatározások nem voltak összeegyeztethetők. Talán az is tagadhatatlan, hogy bizonyos köröket sikerült ekkor Ausztrián kívül és belül Dollfuss ellen hangolni, de ennek csak pillanatnyi jelentősége volt, a hatalom végeredményben véve csak szilárdabb lett kezében. Kezébe került teljesen Ausztria bel- és külpolitikája, most már semmi akadálya nem volt az új alkotmány életbeléptetésének. A külpolitikai munkásságát csak előkészíthette, az 1934. évi márciusi római utón kezdődött meg az olasz és magyar orientációja határozottabban kidomborodni, amit közvetlen halála előtt akart kidolgozni.

Íme élénk tárul világosan Dollfuss gyakorlati munkássága. Mindenképpen jellemezte őt a higgadság, alaposág, bátorság és kitartás. Józan volt, amennyiben kerülte a tündöklést és nagyszabású programadást, mely talán még népszerűbbé tette volna őt az első napokban, de végeredményben véve feltétlenül lejáratta volna. Mikor az ország élére került, még nem lehetett nagyszabású reformokról szó, ezek beharangozásával tehát csak ártott volna magának. A legsürgősebb mindennapi teendőkkel foglalkozott addig, amíg másképp nem követelte azt az ország érdeke. De ekkor is alapos volt, amit nagyobb alkotásoknál sem hagyott figyelmen kívül. E fontos munka már gyermekkorában beléidegződött, ettől nem tudott eltérni soha. Éppen ezért kerülte az elhamarkodott, mélyebben szántó reformokat, tisztában lévén azzal, hogy a felületes tákolmány legnagyobb elismertetés esetén is előbb-utóbb összeomlik. E higgadt alaposág azonban sosem fajult el nála tétovázásig. Amikor elérkezett a cselekvés ideje, sosem habozott az alkalmas percet megragadni. Ezért tudott olyan sokat elérni, ezen adott percben való bátorság nála szorososan összefüggött az ügyes felismeréssel. A kitartás egész életében jellemezte, tehát mint kancellár sem lehetett más. A vallásos szempont és hazája függetlenségének megvédése állandóan szeme előtt lebegett, akár kedvező visszhangra talált pillanatnyilag, akár nem. E sok egyéni képesség

tette őt méltóvá a kancellári tisztség betöltésére. A hivatalos intézkedéseken kívül azonban egy fontos jellemvonását még nem részleteztük: ez a lakossággal való viszonya. Nem tudta a tömeget felülről lenézni. Ez jutott kifejeződésre úgy minden személyes megjelenése alkalmával, mint az alkotmány megszervezésekor, amikor szintén igyekezett minden társadalmi osztályhoz tartozók jogait biztosítani, valamint minden egyes társadalmi réteg országos szerepét tisztázni.

e) Az osztrák társadalom és közgazdaság
Dollfuss irányítása mellett.

A népszerűség nem mindig függ az illető személyes érdemeitől. Sőt, nem egy esetben azért nem tud az államférfi igazán nemzetének használni, mert jóindulatát nem ismerik fel és inkább hisznek a lázító demagógnak, aki hangzatos frázisok használatával csak saját érdekeit tartja szem előtt. Dollfuss azonban meg tudta találni azt a kapcsolatot a lakossággal, mely munkásságát megkönnyítette és nevét még ma is fenntartja. A „kis Dollfuss” igénytelen külsejével is mindenkit meghódított, kedves mosolygós arca úgy hatott mindenhol, mintha régi ismerős jelennék meg közöttük. Jó kedélyt őrzött mindenhol, családjában és hivatalában egyaránt, Dollfuss élő bizonyítéka volt annak, hogy igenis létezik az a harmadik államférfi a rideg, kemény és komolytalan, léha típus között, aki a kérdések lelkiismeretes megoldása közepette is együttérző ember tud lenni,

Az általános emberi vonások mellett Dollfuss az egyes társadalmi osztályokhoz vezető külön utat is megtalálta. Minden embert megbecsült, de nem mozgott légüres térben, tudta, hogy a társadalmi osztályokhoz való tartozást nem lehet egykönnyen megszüntetni, ezért tisztában volt azzal, hogy az államférfinek nem szabad osztálypolitikát folytatnia, ha az egész lakosság körében népszerű akar lenni. Ezen elgondolásból született meg a rendi állam, de ennek megalapítása előtt is igyekezett ő valamennyi társadalmi osztályhoz közeledni.

Nem lehet tőle rossznéven venni, hogy elsősorban a parasztsággal tartotta a kapcsolatot. De e tekintetben sem vezették kizárólag szubjektív szempontok. Az agrárkérdésekben tájékozott kancellár tisztában volt azzal, hogy óriási jelentősége van a földművelésnek még olyan országban is, mint Ausztria, mely nem kifejezetten agrárállam. Már mint földművelésügyi miniszter hangsúlyozta, hogy a kereskedelmi áralakulásokat úgy kell szabályozni, hogy a parasztot ezek ne nyomják, mert

ha a paraszt elveszti a munkakedvét, akkor ezt az egész ország lakossága megsínyli. Mint kancellár is kiemelte, hogy a földmívelési viszonyok az egész lakosság megélhetését befolyásolják, ezért kell arra törekedni, hogy a föld termőképességét minél jobban fokozzák, Amikor rövid idővel a halála előtt Budapesten megjelent egy nagyobbzsabású agrárkonferencián, akkor is a paraszt nemzeti jelentőségét méltatta. Mindezek mellett azonban tisztán látta, hogy a parasztkérdés kizárólag gazdasági alapokon nem rendezhető. Dollfuss előtt nem a robotoló, hanem az imádkozó és dolgozó paraszt eszményképe lebegett. Tehát nemcsak a paraszt nemzeti értékét ismerte fel, hanem egyúttal rámutatott annak kötelességeire is. Az igazi parasztmunka szerinte szorosan összefügg a valósággal, a falusi szokások megőrzése pedig szintén nélkülözhetetlen kelléke a rend fennmaradásának. (Valószínűleg erre gondolva, nem akarta sosem szüleit saját környezetükből kivezetni.)

Nemcsak a parasztosztályt karolta fel Dollfuss, hanem be akarta az ország újjáépítésébe kapcsolni a másik, azelőtt elhanyagolt társadalmi osztályt: az ipari munkásságot is. Természetesen egészen más szemponttól és egészen más szellemben, mint azt a szociáldemokraták tették. Éppen ezért ellenzett mindenféle osztályharcot. A legnehezebb percekben hangsúlyozta, hogy az osztrák munkásságnak bele kell kapcsolódnia az Ausztria függetlenségéért vívott harcokba. (Hasonló nyilatkozatot tett akkor, amikor valamennyi állampolgár egyenrangúságát hangsúlyozta.) Természetesen világosan látta, hogy jelszavakkal a munkáskérdés sem oldható meg. Ezért tisztában volt azzal, hogy a munkásosztályt elsősorban a proletárok nyomorult sorából kell felemelni (ami fontosabb a politikai jogoknál) és a félrevezetett vallásellenes szellemmel szakítva vissza kell vezetni Krisztushoz. E párt programjává került a kancellári székbe, ha a körülmények alakulása folytán rá is szánta magát a szakszervezetek feloszlására, erre csak akkor került sor, amikor a munkások érdekeit is biztosító rendi alkotmány életbe lépett. Ez már a munkások jogait is törvénybe iktatta. A munkáskérdéssel szorosan összefügg a munkaadó kérdése is. E két csoport egymásra van utalva. Mindegyikük rosszul jár, de az ország is hátrányát érzi annak, ha csak az egyik csoport érdekei vannak törvényesen szabályozva. Ha a munkaadó hatalma korlátlan, akkor az kénye-kedve szerint kizsákmányolhatja a munkást, ami ideig-óráig jelenthet számára hasznot, végeredményben véve azonban — eltekintve attól, hogy ez az igazi keresztény szeretettel is ellenkezik — a

munkánívónak is rovására megy és a termelést is csökkenti. Viszont ellenkező esetben, ha a munkás kezébe kerül a hatalom, akkor az könnyen a munkaadó hátrányára dolgozhatik, ami esetleg átmenetileg nem baj, végeredményben véve azonban a munkás kárára van, ha a munkaadó tönkre megy. A szociális biztosítást Dollfuss már 1928-ban hangsúlyozta, mint kancellár aztán részletesen utalt a munkaadó és munkás szolidaritására. Hangsúlyozta, hogy még a megélhetés biztosítása sem elegendő. Ez tehát világos bizonyítéka annak, hogy a gazdasági kérdések megoldásának szükségessége mellett a széles látókörű kancellár felismerte ugyanezen kérdéssel kapcsolatban a társadalmi ellentétek levezetésének szükségességét is. E magasabb koncepciót tartotta szem előtt 1934. május 1 én, amikor az új alkotmányt életbeléptette. Megbélyegezte e nap régi forradalmi jellegét, mely e napot az osztályharccal hozta kapcsolatba. Ez nem volt nála az első alkalom, amikor a helytelen irányú munkásmozgalommal szembe szállott. Még a szociáldemokrata párt feloszlata előtt hangsúlyozta, hogy e tábor nem ismerte fel a nemzettel szemben fennálló kötelességét. De ez esetben sem tört pálcát a munkásság felett, amelynek hazaszeretetében végső vonatkozásban nem tudott kételkedni. A szociáldemokrata párt vallásellenes izgatásait Dollfuss mindig elítélte, de sosem kételkedett abban, hogy a szorgalmasan dolgozó munkásságot vissza lehet vezetni Istenhez. Még fokozottabban hangsúlyozta ezt a szociáldemokrata párt feloszlata után, amikor már meg is kezdődött a munkásság kollektív irányváltozása. Természetesen bizonyos biztatásra volt szükségük, de a szeretetet érezve csakhamar feltalálták helyüket az új Ausztriában.

Még több társadalmi osztállyal szemben való állásfoglalását válaszolhatnók, mindegyikben ezt a szellemet képviselte. Anélkül, hogy mindegyikre kitérnénk, gondoljunk a kereskedőkkel szemben való állásfoglalására. Ahogyan a munkás és munkaadó, termelő és fogyasztó jelentőségét felismerte, úgy belátta — mint tanult nemzetgazda — az árucseré nemzeti jelentőségét. Éppen ezért hangsúlyozta, hogy a rendi alkotmány keretén belül a kereskedő osztálynak is biztosítani kell azokat a jogokat, melyek neki a nemzeti életben végzett munka fejében kijárnak.

Mindezekon felül külön kell megemlékeznünk Dollfuss ifjúságszeretetéről. A háború utáni ifjúsági mozgalmak nagy mértéket öltöttek, de sok esetben el is fajultak. Dollfuss egyik helytelen szélsőséget sem tette magáévá. Nem volt képes egyszerűen letorkolni az ifjúságot, de nem is tette kritika nélkül magáévá

követeléseiket. Tisztában volt azzal, hogy a mai európai átalakulásból nem lehet az ifjúságot kikapcsolni, viszont az 6 szellemében felfogott erjedéssel nem volt összeférhető a hangos demagógia. Az ifjú lelkesedést bele akarta kapcsolni az alkotó munkába, de semmiképpen sem értett egyet a múlt gyökereit teljesen kitépni akaró forradalmi szellemmel. Az 1934. május 1-én kihirdetett új alkotmánnyal kapcsolatos beszédében hangsúlyozta, hogy a gyermeknek sosem szabad elfelejtenie azokat az áldozatokat, melyeket érte szülei hoztak. Ugyancsak hangsúlyozta a tanítóság iránti köteles hűséget. Az iskolában való mulasztásokat Dollfuss elítélte, mert ezek helyrehozása később nagyon nehéz.

Dollfuss ifjúságszeretete tehát alkalmas a fiatal nemzedék helyes irányítására, ő nem szólta le azt a korosztályt, mely nem tehet arról, hogy nehéz időkben élte le fiatalságát és talán saját hibája ellenére is kissé eldurvult. Államférfiúi bölcsességén kívül volt Dollfussban annyi pedagógiai érzék, hogy nem felsőbb utasításokkal akarta az ifjúságot rendszabályozni. Azt akarta, hogy az ifjúság is lelkesedjék érte, és éppen ezért gyűjtötte alkalomadtán a gyermekereget maga köré. E szeretettel akarta magát a jövő nemzedéknél megkedveltetni abban a reményben, hogy a jóakaratot látó ifjú elfordul az egészségtelen szélsőséges áramlatoktól.

A gazdasági nehézségek a háború utáni összezsugorodott Ausztriában állandóan napirenden voltak. E lerongyolódás tette lehetővé Ausztria belügyeibe való állandó beavatkozást. Ausztria kölcsönökből élt, melyek visszafizetésére sokáig nem lehetett gondolni« Nem is fonták szorosra a hurkot Ausztria nyaka körül, mert a független Ausztria fennmaradása európai érdek, de viszont nem volt általános érdek Ausztria komoly értelemben vett megerősödése, mely egyes nagyobb hatalmak szabad beleszólásának már útját állhatná. Addig szó sem lehetett az osztrák állam megerősödéséről, amíg a felhasznált gazdasági forrásokat ügyesen fel nem használták és a külföldi szerződésekből fakadó kötelezettségeknek eleget nem tettek. Ezt Dollfuss világosan átlátta és már 1932 őszén hangsúlyozta (amikor a politikai krízis még nem érkezett el a tetőfokra, de a gazdasági válság annál veszélyesebb volt), hogy a szerződéseket pontosan meg kell tartani, mert a külföldiek bizalmát csak ilyen módon lehet megnyerni. Dollfuss gazdasági munkássága különösen 1932-ben volt világosan látható, ezek szakszerű lebonyolítása nélkül nem tudta volna magát tartani a politikai válságok közepette. Ez szorosan összefüggött azzal az egész nemzetet szem előtt tartó politikájával, meg

a tömeg előtt csak később lett nyilvánvaló, de tényleg már ekkor is szeme előtt lebegett. Ezért hangsúlyozta minden termelő hivatás megvédését. Ennek csirája is megtalálható a város és falu egymásra utaltságának felismerésében, amit Dollfuss már mint földművelésügyi miniszter hangoztatott.

Ezen egyes irányelvek megérleltették Dollfussban azt a koncepciót, melyet a nyilvánosság előtt 1933. januárjában a katolikus akadémikusok előtt kifejtett. (Ekkor már hivatkozhatott bizonyos gazdasági eredményekre.) E koncepció szembehelyezkedett a gazdasági liberalizmussal és a tiszta krisztusi elveket tartotta szem előtt. A kancellár ezen alkalommal kifejezetten hangsúlyozta, hogy a gazdasági életnek nincs öncélja, hanem cél az ember. Éppen ezért célt tévesztett az olyan racionalizálás, mely nem járul hozzá a tömegmegélhetés javításához.

Végül nem mulaszthatjuk el hangsúlyozni, hogy Dollfuss, a kis Ausztria gazdaságpolitikáját bele akarta kapcsolni nagyobb közösségbe. Bármennyire is védte már a legelső hónapokban is a hazai termelést, az egészséges preferenciális gazdasági rendszernek híve volt. Tehát mindenképpen leszámolt az adott helyzettel.

Sokkal csekélyebb volt Dollfuss hatásköre, semhogy ezen elveket meg is tudta volna valósítani. De nyilvánvalóan tiszta szándékai teljes összhangban voltak azzal az államelmélettel, melyet, új alkotmányadáskor kihirdetett és ha ez a rendi állam ki fog bontakozni, akkor ezek a szempontok a gyakorlati életben is meg fognak valósulni. Minden kétséget kizáróan meg lehet azonban állapítani, hogy két év leforgása alatt Dollfuss számottevő gazdasági eredményt is fel tudott mutatni. A gazdasági alapon megindult újjáépítés nem akadt el akkor sem, amikor Dollfuss másirányú munkával volt elsősorban elfoglalva. 1931. és 1934. év költségvetését összehasonlítva 320 millió Schillinggel csökkentek a kiadások, ami kétségkívül súlyos operációt jelent, de megóvta Ausztriát az összeroppanástól. E megtakarítás nagy része éppen 1933-ban történt. A külföldi kölcsön — melyet az ellenzék Dollfuss kormányralépésekor olyan hevesen támadt — munkaalkalmak teremtésére kellett. E mellett csökkent e bárom év alatt Ausztria behozatala, emelkedett a kivitele, tehát a passzívum e tekintetben csökkent. Ezenkívül a takarékbetétek növekedése is a gazdasági konszolidáció mellett bizonyít.

Dollfuss gazdaságpolitikája szakszerű és lelkiismeretes volt amit számszerű adatok letagadhatatlanul igazolnak. Ezt mindenki kénytelen elismerni.

f.) Dollfuss alkotmánya.

Az új osztrák alkotmány szorosan hozzánőtt Dollfuss egyéniségéhez, ezért nem fog az ő neve eltűnni Ausztria történelméből. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az alkotmányadás önmaga nem ilyen nagy érdem. A háború után erős alkotmányozási láz volt Európában és távolról sem mondható, hogy minden alkotmányadó államférfi sokat nyújtott nemzetének. Különösen a nem írott alkotmánnyal rendelkező Ausztriában nincs olyan nagy jelentősége az új alkotmánynak, hogy ez már önmagában véve maradandó érdeme lenne egy kancellárnak. De igenis nagy jelentőségű az osztrák alkotmány sajátos jellegénél fogva mely a forradalmi és alkotmányozási láz közepette józan elveken épült fel. Már a XIX. században elszaporodtak az európai forradalmak. A világháború egyszerre robbantotta ki őket Európa több országában, ezeket nem lehetett egykönnyen levezetni. A jogrend helyreállítása ilyen körülmények között igazán nem könnyű feladat. Az új alkotmányozás könnyen jelentheti egy kisebb réteg önérdékeinek kodifikálását (különösen akkor, ha hiányzik a régi talapzat), viszont az új eszmék segítségével való alkotmányozás könnyen jelenthet bizonyos elvakult hangulat hatása alatti eltévelyedést. Dollfuss alkotmányozási munkásságának főjelentősége, hogy megtalálta azt az alkotmányformát, melyet életre lehet hívni a mai forrongó Európában is. Nem tért vissza semmiféle liberális alkotmányhoz, látván azt, hogy ezeknek már nincs létjogosultságuk és jövőjük, de viszont nem a mai beteg Európából vette az alkotmány eszméjét, hanem a pápai körlevelet tartotta szem előtt. Ezzel számottevő honalapító munkát végzett. Amint a keresztény középkor kulturális megújodást jelentett, úgy most is hasonló megújodás előtt állunk és a majd kialakult új középkor sem fogja elmulasztani Dollfuss nevét feljegyezni, aki számos elmélkedő mellett a gyakorlati életbe ültette át a maradandó eszméket.

Két dátumot kell megjegyeznünk az új alkotmány megszületésével kapcsolatban. Egyik 1933. szeptember 11, amikor Dollfuss az új alkotmány elvi szempontjait a nagy nyilvánossággal közölte, a másik 1934. május 1, amikor az elkészült új alkotmányt ki is hirdették. Dollfuss nemsokára a kihirdetés után meghalt, de alkotmánya él és az osztrák nemzet ma is ragaszkodik ezen alkotmányhoz, mely a régi tradicionális osztrák lélekből fakad, el fog még jönni az az idő, amikor az első pápai

alapelveken épülő alkotmányt egész Európa meg fogja becsülni. Az újonnan életbelépett osztrák alkotmány első szavai jelzik ennek a korszakalkotó jelentőségét. „A Mindenható Isten Nevében, aki minden jognak forrása, nyeri el az osztrák nép az ő keresztény, német, szövetségi rendi állama részére ezen alkotmányát. E szavak vezeik be — amint azt Dollfus 1934 május 1-én megjegyezte — az új osztrák szövetségi alkotmányt, mely a forradalom előtti jogalapján keletkezett. A kancellár szerint 1934. húsvétján született meg az új alkotmány, mely május 1-én az ünnepi ruhában való megkereszteltetése után életbe lép, „Május elseje — úgymond — a proletár osztályharc napjává süllyedt le., ez legyen ismét a munka, továbbá valamennyi munkás napja, melynek értékét valamennyi dolgozó ember munkája adja meg az összetartozás, egymásrautaltság, valamint az egymással szemben való kötelezettség érzésével, ez ad neki tartalmat és formát”

A keresztény és szociális szellem jelentőségét az alkotmány kihirdetésekor Dollfuss közelebbről részletezte. A szabad választásgyakorlás — mely a közvetlen háború utáni Ausztriában jóformán teljesen, a szociáldemokrata párt feloszlatásáig pedig Bécs városában hiányzott — ezzel ismét visszazökkent a kerék vágasba. Ezzel megváltozik teljesen a család és iskola szelleme. E szellem nem ültethető azonban át a gyakorlatba szociális érzék nélkül. Minden hazájáért dolgozó embert hivatásszerűen be kell illeszteni mint egyenrangú embert az államközösségbe, ami nem merülhet ki kizárólag az államért való dolgozásban, hanem kell, hogy egyúttal alkalmat adjon az illetőnek saját jövőjének biztosítására. Dollfuss alkotmányának tehát megvan a maga hármas jelentősége *t* Isten, állam és az egyén szempontjából. Meg akarja adni azt a biztos világnézeti talajt, melyet a modern ember elvesztett. A vallásos világnézet hiánya teremtette meg a szkeptikus áltudóst, a pillanatnyi élvezetnek élő léha tömeget és a reménytelenül robotoló, életcélját nem látó modern rab-szolgatípust. A háború alatti és utáni időkre ezen embertípusok jellemzők. A szkeptikus áltudósok egész raja harsogja az iránytűjét elvesztett embernek a fülébe azon tudományfattyúhajtásokat, melyek nem vezetnek el a teljes igazságokhoz. Modernizmus, darwinizmus, relativizmus, stb., ideig-óráig érdekes újdonságot jelentettek, de végeredményben véve nem elégitik ki az embert. Ezen áltudósok oldalain szaporodtak el gombamódra a felületes újságírók, akik csak az igazság leplébe bújva az egyéni feltűnést tartották szem előtt. Ugyanekkor az erkölcsste-

lenség is mindinkább elharapódzott a tömegben, mely már nemcsak nem tudott hinni, hanem kifejezetten a vallásellenes izgatásban élte ki magát. Vissza kellett tehát vezetni a tömeget az Istenhez. Ez természetesen nem ment könnyen, az igazságot szemé elöl vett ember inkább hajlik a pogány mithoszok felé, mint az egyéni túlkapasok ellen vétót emelő kereszténységhez, de az igazságérzet teljesen sosem tűnik el, csak fel kell ezt az emberekben találni. Nagy volt hajdan az Isten kegyelmén alapuló király tekintélye, ennek bizonyos válfaját léptette életbe Dollfuss az Isten nevében való alkotmánnyal. A liberális állam már lejártá magát, erre számos újabb európai államátalakulás a legjobb bizonyíték, legtöbb helyen azonban a totális állam lépett ennek helyére, mely a krisztusi szellemmel nem fér össze. Még a vallással aránylag legjobban együttműködni szándékozó állam sem mondható e szempontból elvben egészen kifogástalannak (gyakorlatban éppen azért nincs nagyobb baj, mert nem él totális jogaival,) nem is szólva az atheista bolsevizmusról és pogány nemzeti szocializmusról. Ezek teljesen elrabolják az egyéntől azt a jogot, mely neki mint Isten teremtményének természetétől fogva jár. A totális állam mulasztása tehát kettős. Tagadja Jézus azon tanítását, hogy »Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené«, mert többé-kevésbé kiölik az emberből az Istennel szemben való felelősséget, a vezető egyénben pedig ez különösen háttérbe szorul, másrészt pedig az egyének a valláserkölcös életen belüli szabadságába is belenyúlnak. Így semmisül meg a jogos magántulajdon és a családi élet szabadsága-

Ausztriában is veszélyeztetve volt ez az új alkotmány életbelépéséig, mert a vörös uralom alatt vallásától és hazájától volt megfosztva úgy a szellemi pályán élő ember, mint a jobb sorsra hivatott gyári munkás, a ki nem fejlődött és idejekorán elfojtott nemzeti szocializmus pedig Krisztust sárba taposva akarta az új pogányságot meggyökereztetni. Az új alkotmány visszaadta az állampolgároknak Istenüket, hazájukat és jogos egyéni szabadságukat.

Ugyancsak szólt Dollfuss ezen alkalommal az új alkotmány német jellegéről. Kiemelte, hogy az alkotmány értelmében az állam nyelve német, ami magától értetődik. Ez vonatkozik az egyes hivatásrendekre és a társadalomra is. Ezekben is ébren kell tartani a német öntudatot. Ezeknek vissza kell adni — úgymond Dollfuss — azokat az önkormányzati jogokat, melyeket tőle a liberalizmus és szocializmus elvett.

A tekintély elvére hivatkozott az új alkotmány kihirdetésekor, melyre az egyes rendek szabadságjogának elismerése esetén is szükség van. A tekintély megőrzésére elsősorban az osztrák köz- és gazdasági életben tapasztalt kancellár hivatott, az egész állam ügyvitele pedig a szövetségi állam élén álló elnök által ki-nevezett kormány kezében összpontosul.

Itt felmerül a mai európai állapotokkal kapcsolatban egy érdekes probléma. Vajon nem akarta e Dollfuss észrevétlenül ezen alkotmányban elhinteni az egy kézben összpontosuló diktatúra csiráit? Ha valakiben fel is ébred felületes impresszió alapján ez a gyanú, alaposabb tanulmányozása esetén nem győződhetik meg erről. Éles különbséget kell tennünk egyes kényszer folytán hozott rendszabályok és az alkotmányban biztosított jogok között. Dollfusst belekényszerítették sokszor erőszakos rendszabályokba, de ezeket a kancellár semmi esetre sem akarta állandósítani. A statárium bevezetésére sem szánta rá magát könnyen, az 1934. évi februári lázadás alkalmával az utolsó percben is amnesztiát hirdetett, gyakorlati politikájából tehát egyáltalán nem lehet diktatori törekvéseiről meggyőződni. Ha erősebb rendeletek napvilágot is láttak, ezeket Dollfuss csakis átmenetieknek tartotta és semmi esetre sem akarta az alkotmánnyal összekapcsolni. Még átmeneti diktátorságra sem jogosít az osztrák alkotmány, pedig a diktátorválasztás jogosultságát a szigorú jog alapján álló rómaiak is elismerték fél évre nagy veszély idején. Bizonyos központosítás még távolról sem jelent diktatúrát. Az új alkotmány ugyanis kiküszöböli a szövetségi és tartományi hivatalnok fogalmát, ezekkel szemben kizárólag állami hivatalnokokat tart számon. Ezenkívül kritikus időkben a szövetségi elnök mellett különös joga van. A hivatalnokok uniformizálása távolról sem jelenti a totális államhoz való közeledést.

A kormány kivételes felhatalmazása az idők szülötte. Nem lehet tudni, vajjon mikor fog megszilárdulni teljesen a rendi alkotmány, a mai forrongó Európában éppen ezért bizonyos mértékig szükség van ilyen kivételes felhatalmazásra és sokkal jobb, ha ez kihirdetett alkotmány, mintha kizárólagosan önkényesen hozott rendeletek alapján jön létre. Az elnök és kormány között megoszlott kivételes jog semmi esetre sem vezethet egyéni önkényhez.

Mennyiben látjuk megvalósítva az új alkotmányban és Ausztriában a pápai alapelveket? A túl nagy vagyonok egy kézben való összpontosulását, illetve a tömeg nagymérvű elnyomódását egyaránt felismerték úgy XIII. Leo, mint XL Pius pápa.

Ezek ellen sürgettek intézkedéseket a Rerum Novarum, illetve Quadragesimo Anno kezdetű encyklikáikban, e szempontokat Dollfuss hivatalosan magáévá tette. A kapitalizmus kinövésai már a múlt század végén is nyilvánvalóak voltak, de a tömegnyomor még nem jutott olyan magas fokra. Valószínű, hogy — ha talán lassabb ütemben — de háború nélkül is eljutottunk volna az aránytalan eltolódás kétségbeejtő fokozódásához, a háborús konjunktúra és a fokozódó elproletarizálódás azonban kétségkívül erősebben kirobbantotta a társadalmi ellentéteket. Ha XIII, Leo pápára hallgatnak, akkor talán sok baj elkerülhető lett volna, de a hatalom birtokosai akkor figyelmen kívül hagyták a pápai szöveget, kapzsiságuk pedig visszautasított minden korlátozást. Negyven évvel később, 1931-ben kellett mostani pápánknak a már felfedezett hibákat újból a nyilvánosság elé vinnie, hogy a józan kibontakozás útját egyengesse. Ekkor már lehetett látni hogy a kapitalizmus önmagát falta fel.

A körleveleknek különösen a téves munkásmozgalmakról szóló fejezetét kell vizsgálat tárgyává tennünk, hiszen ezeket figyelembe véve, szervezte meg Dollfuss is az új alkotmányt. A Rerum Novarum a visszas állapottok helytelen orvoslási kísérletéről lerántja a leplet. Így külön kiemeli, hogy a magántulajdon eltörlése a munkásságnak is ártalmára van, hiszen az a cél, hogy a munkás is gyűjthessen magának valamit saját munkája fejében, Továbbá a magántulajdon külömbözteti meg az embert az állattól (tehát elállatiasítjuk az embert teljes kommunizálás esetén,) végül az isteni törvény is a magántulajdon mellett szól. „Ne kívánd felebarátod feleségét, se házát, se mezejét, se más jószágát” — elismeri a magántulajdon jogát. Ugyancsak nem képzelhető el magántulajdon nélkül családi élet. Tehát elvben is olyan nagy az ellentét a kommunizmus és a kereszténység között, hogy ezek áthidalására gondolni sem lehet,

Amit XIII Leo pápa elméletben kifejtett, azt a mostan dicsőségben uralkodó XI. Pius pápa már gyakorlati példák alapján újból leszögezhetette. Utóbbi közvetlenül szemlélte a háború utáni időkben a kommunizmus pusztításait, valamint az ezzel kapcsolatos egyházellenes kilengéseket, Az erjedés is beállott a külömböző marxista szervezetekben, ami sok félreértésre adott alkalmat, ezért volt szükség ezekkel szemben külön-külön pápai állásfoglalásra. A háború után több helyen egymással ellentétbe került a II. és III. Internacionálé, sőt bizonyos szociáldemokrata pártszervezetek már kifejezetten le is tértek a marxista alapról, ezt nem vonakodik XI. Pius pápa sem elismerni, aki körlevelében

is megállapította, hogy a szociáldemokrácia elijedt saját elveinek keresztülvitelétől és mérsékelte a magántulajdonellenességet de még ebben az enyhébb formában is összeegyeztethetetlen a katolicizmussal. Ezek is csak a gazdálkodás anyagi oldalairól vesznek tudomást a Teremtő teljes kikapcsolásával és már a gyermekeket is magukhoz csalogatják, hogy a saját világnézetük részére neveljék őket. „Jól jegyezze meg mindenki — hangsúlyozza XI. Pius pápa, — hogy az erkölcsi és kultúrszocializmus elődje a liberalizmus, örököse pedig a bolsevizmus lesz.” De pillanatig sem gondolja a pápa, hogy minden munkás magáévá tette e téves világnézetet. Sőt személyválogatás nélkül hívja vissza a szociáldemokrata táborba tévedt egyéneket.

E két pápa körleveleinek gyakorlati megvalósítását már megkezdte Dollfuss, Utaltunk az ő gyakorlati politikájával kapcsolatban is munkásszeretetére, e helyen azonban hangsúlyoznunk kell, hogy ezen egyéni eljárását intézményesen akarta biztosítani a jövőben is. Ezzel természetesen együttjárt mindenféle hamis orvosság kiküszöbölése. A liberalizmus és marxizmus romjait eltakarította, hogy ezek helyén felépítse a pápai körlevelek szellemének megfelelő alkotmányt. Melyek a pápai körlevelekben megjelölt pozitív intézkedések? A Rerum Novarum ezeket is részletesen kifejti. Mint vezérelvet természetesen nem mulasztja el az örökkévalóság kiemelését, ami a Quadragesimo Anno-ban is benne van. Dollfuss alkotmánya szintén kiemelkedik a mindennapiság és földhöztapadtság szűk perspektívájából. E vezérelvnek természetesen nem szabad kizárólag elméletben kifejeződésre jutnia, hanem bele kell illeszkednie minden ember gyakorlati életébe. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozza XIII. Leo, hogy a munkást sem szabad kizárólag a munkaerő szempontjából figyelembe venni, hanem az ő vallásos igényeivel is kell számolni és figyelmeztetni kell őt az örökkévalóság gondolatára. XI. Pius pápa is rámutat arra, hogy csak az olyan gazdasági rendszer lehet tökéletes, mely az Istenhez való vezetést tartja végső céljának. Ezzel szorosan összefügg a felebaráti szeretet helyes alkalmazása a munkássággal szemben is. A pápai körlevelek ezt részletezik. XI. Pius pápa külön kiemeli, hogy mennyivel mélyebb emberi hatású a szeretet, mint a rideg méltányosság. „Ha az ember mindent megkap, ami az igazság szerint megilleti, még mindig tág tere nyílik a szeretetnek. Még a leghívebben kiszolgáltattott igazságosság is legfeljebb a szociális harcok okait szüntetheti meg, a szíveket egyesíteni és a lelkeket kapcsolni sohasem tudja.” Dollfuss az új alkotmány életbeléptetése után hivatkozott arra, hogy a keresztény

igazságoknak az állami életbe való bevezetésével az állami élet alapelve lett az az örök igazság: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.”

Itt találjuk meg a Rerum Novarum másik alapgondolatát, mely a munkásság érdekében megengedhetőnek tartotta az egyházi beavatkozást, de emellett hangsúlyozta az államnak hasonló irányú kötelességeit is. Az állami befolyás megnyilvánul bizonyos mértékig a törvények szellemében (mennyi mulasztás történt e tekintetben!), de ezenkívül fontos a munkás életszínvonalának emelése. Végső esetben nem Ítéltető el az állami beavatkozás. A Quadragesimo Anno a negyven éves tapasztalatait felhasználva már arra is hivatkozik, hogy a racionalizmus uralomrajutása folytán a gyeploket teljesen megeresztették, mely így az erkölcsi elvek érvényesülését is megakadályozta. De hogyan lehet e káros egyéni túlkapásokat lenyesegetni a magántulajdon megsértése nélkül? Erre vonatkozólag a Quadragesimo Anno szerint meg lehet találni a helyes utat a két veszedelmes egyoldalúság (szélső idividualizmus és kollektivizmus) között. Ez természetesen nem jelenti az elvetlen kompromisszumot. Az államnak ilyen irányú kötelességét Dollfuss sem hagyta figyelmen kívül. Hangsúlyozta is, hogy az államnak a munkások jogairól törvényszerűen kötelessége gondoskodni. Sőt külön kiemelte, hogy a keresztény világnézet szerint, melyet kormánya magáénak vall, kötelessége a munkásságról gondoskodnia tekintet nélkül arra, hogy azelőtt egyes munkások milyen utón jártak. (Ezzel mintegy más formában megismétli XI. Pius pápa hívó szavait az eltévedt munkássághoz.)

Itt előtérbe lép a proletariátus megváltásának kérdése, mely korunk egyik legégetőbb és legnehezebben megoldható problémája. Bizonyos azonban, hogy amíg e kérdés megoldását komolyan nem veszik kézbe, addig a keresztény eszmék nem jutottak az egész közéletben uralomra. A Rerum Novarum részletezi a munkásságnak jogát az életre, nyugalomra és vásárnapra. Ugyancsak szól a munkás méltó béréről, hiszen az a cél, hogy a munkásnak maradjon pénze gyermekeire. Körülbelül ugyanezek az irányelvek találhatóak meg a Quadragesimo Annoban is. Az kétségtelen (ebben is megegyezik a két körlevél), hogy a tőke munka nélkül, a munka pedig tőke nélkül nem állhat fenn. Akik a mai időkben minden áron a tőke megsemmisítésére törekszenek, azok kétségkívül vagy az elvakult gyűlölet hatása alatt cselekszenek, vagy nem veszik észre, hogy ezzel csak még rosszabbá teszik a munkásság hely-

zetét és szaporítják a munkanélküliek amúgy is nagyon meg-
sokasodott táborát. De a helytelen monopolizálást már nem te-
hetjük magunkévá. „A termelt javakat, a jövedelmet — mondja
XI. Pius pápa — a tőke igényelte magának s a munkásnak alig
hagyott eleget erőinek pótlására és helyreállítására. Ez már
nem kívánatos állapot és a krisztusi elvek megkövetelik ennek
méltányos revízióját. A munkabér méltányos megállapításának
négy szempontját hangsúlyozza XI. Pius pápa: 1. Tekintetbe
kell venni a munkás családi állapotát, mert neki is joga van
családját fenntartani. 2. Figyelemmel kell lennie a vállalat ké-
peségeire, hiszen nem szabad azt sem elfelejteni, hogy a válla-
lat tönkremenése a munkásságnak is kárára volna. 3. A köz-
jóra is gondolnunk kell. (A tisztán látó itt észreveszi, hogy az
egyéni szempontokon kívül országos érdek, hogy a produkció
se csappanjon meg, de a lerongyolódottak száma se növe-
kedjék.) 4. Meg kell őrizni az arányt a munkabérek és a ve-
lük szorosan összefüggő árak között. — Nem lehet méltányo-
sabban tekintetbe venni a munkaadó és munkás, továbbá az
egyéni és közösségi szempontokat, mint azt XI. Pius pápa tette
Sajnos sokan még ma sem akarnak ráhallgatni. Pedig a mun-
kás kizsákmányolása végeredményben véve a gazdagok vagy-
onát is veszélyezteti, ha pedig minden jogot a munkásság ke-
zébe teszünk le. akkor a felsőbb társadalmi réteg proletárizá-
lódik el.

Még távolról sem érkezett el Ausztriában az új alkotmány
kihirdetésének ideje, amikor Dollfuss már ezen igazságokat a
nyilvánosság előtt hangsúlyozta, mintegy elő akarván készíteni
a talajt ezen eszmék befogadása számára. A Katolikus Nagy-
gyűlés után 1933 október havában hangsúlyozta, hogy biztosí-
tani kívánja a munkás részére az őt megillető jogokat. Az al-
kotmány életbeléptetése ezt csak megerősítette. Dollfuss is tisz-
tában volt azzal, hogy a munkásságot helyes módszerrel kell
kivezetni a nyomorból, mert a sokáig félrevezetett társadalmi
réteg könnyen hajlik a munkaadó ellen való lázadásra. Cáfolta
azon állítást, hogy más társadalmi osztály ellenséges indulattal
viseltetnék a munkásság iránt, ugyanakkor meg is ígérte, hogy
gondoskodni fog a munkaadóknak a munkássággal szemben fenn-
álló köteleiségeik teljesítéséről. Tehát Dollfuss is komolyan tö-
rekedett az osztályharc kiküszöbölésére, mely sem a krisztusi
elvekkel nem egyeztethető össze, sem az ország boldogulását
nem segíti elő.

Itt érkezünk el a rendi alkotmány közelebbi vizsgálatá-

hoz, melynek éppen az a főcélja, hogy az osztályharcot kiküszöbölje. A liberális államrendszer keretén belül egyes osztályok jogai nem voltak alkotmányosan biztosítva. A liberalizmus elvben is a szabad verseny alapján áll, teljesen szélső formájában pedig elítéli mindenféle beavatkozást (melynek jogosságát bizonyos indokolt esetekben a pápai körlevelek megengedhetőnek tartanak), ezért van itt a gyengébb kiszolgáltatva az erősebbnek. Rendesen a szegény volt a gazdagnak az áldozata, az egyéni helyzet többször változhatik, de az osztályharc ilyen államrendszer mellett nem tűnik el, az „aki bírja, az marja” elv mindenképpen érvényesül. Legfeljebb a gazdagodó és szenvedő fél cserél helyet, amire több példát látunk a világháború után. A marxizmus uralma idején az alsóbb társadalmi osztályok ülték bele a vezetőségbe, de egyetemes jólétet nem tudtak és nem is akartak teremteni. Úgyszintén csupán szerepcsere történt Németországban a Harmadik Birodalom megalakulásakor. Ez elvben szélesebb rétegek érvényesülését tűzte napirendre, szakítani akarván a tőke túlkapásaival, de a gyakorlatban sok minden másképpen történt. A faji szempontok előtérbe tolása nem kedvez a szélesebb rétegek boldogulásának, Végeredményben tehát azt állapíthatjuk meg, hogy sem a túlzott individualizmus, sem a szélső kollektívizmus nem tudja helyes formában közös nevezőre hozni az egyéni és állami érdekeket. Ennek számos elméleti és gyakorlati akadálya van.

Az állami beavatkozást teljesen kizáró szabadverseny elmélete nem biztosítja még elvben sem valamennyi egyén szabadságát. Egyesek felülkerekedésével és mások alulmaradásával számol, de ezt egészséges szelekciónak tartja. (Ennek természettudományi magyarázatát látjuk Darwinnál, erkölcsi igazolási kísérletét Nietzschénél.) A krisztusi elvek ezzel egyáltalán nem egyeztethetők össze. Jézus szembe szállott a nyers emberi ösztönből fakadó szemet-szemért elvvel, sőt abból indult ki, hogy akinek két köntöse van, az adja át egyiket annak, aki még azt is nélkülözi. Az újkori kapitalizmus teljesen szakított Krisztussal. (Ezzel nem ítélnéjük el a tőkeképződést önmagában, amit a pápai körlevelek sem tesznek meg, de elítéljük a más nyomorán való kizsákmányolást.) Nem sokkal különbözik ettől a faji kiválogatódást hangsúlyozó nemzeti szocializmus, legfeljebb annyiban egészíti ki az előzőt, hogy germán szemüvegen át tekintve, az emberiségben az árja fajt tartja legértékesebbnek. A faji elméletek tudományos szempontból meglehetősen tisztázatlanok. A szaktudósok még egymásnak is el-

lentmondanak. Ha egyéni felfogás alapján állást is lehet foglalni egyik, vagy másik álláspont mellett, erkölcsi szempontból való magasabbrendűségét nem állíthatunk egy fajról sem. Krisztusban mindnyájan testvérek vagyunk, szent Pál azon alapelvébe kell kiindulnunk, hogy nincs sem görög, sem zsidó, sem római, a keresztségben mindnyájan testvérek lettünk- Ahogy nem lehet faji szempontból magasabb és alacsonyabb embercsoportokat megkülömböztetnünk, úgy nem szabad az osztályharcot sem az állami kialakulás alapjává tenni. A marxizmus kifejezetten osztályharc alapján áll, a proletariátus forradalmával akarja a burzsoázia fölötti uralmat biztosítani, ezen az sem változtat, hogy ezt átmenetinek tartják. A szovjet végső eszménye a gép, mely kiöli az emberből a lelket, tehát önmagában véve krisztusellenes, Aki tehát elvben keresztény és a pápai körleveleknek megfelelő alkotmányt akar adni, annak nem szabad azt sem a közelmúlt egyetemes európai, sem a jelen egyes államrendszerekből az alkotmányhoz az eszmét kölcsönkérnie, hanem vissza kell térnie egy keresztény szempontból sokkal kifogástalanabb korhoz: a középkorhoz. Ezt megtalálta Dollfuss, ezért tért vissza a rendiséghez, bár ezt az időknek megfelelően természetesen módosította.

Ha felhasználjuk a gyakorlati tapasztalatokat, akkor világosan átlátjuk, hogy az előbb vázolt három államrendszerből a gyakorlatban is teljesen figyelmen kívül hagyta a krisztusi eszmét. A liberalizmus elvben senkinek az érvényesülését és meggyőződését nem akarta bántani. Abból indult ki, hogy boldoguljon mindenki a saját képességei és meggyőzései szerint. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy minden egyén már születésénél fogva különböző előnyökkel és hátrányokkal veszi fel a küzdelmet. Gazdasági szempontból éppen annyira nem egyenlők az emberek, mint szellemileg és erkölcsileg. Azzal érveltek sokan, hogy ezek az ellentétek kiegyenlíthetők. A gyakorlat azonban egészen mást mutat. Ha lett volna arra bizonyos garancia, hogy csak az gazdagodik meg, aki azt komoly munkával kiérdemli és csak az megy tönkre, aki nem akar dolgozni, akkor sokkal kevesebb kifogást lehetne a liberális államrendszer ellen felhozni. Nagyon sok esetben azonban az, aki valóban sokat küzdött az érvényesülésért, nem élvezhetett olyan előnyöket, mint a gazdagon született, aki sosem dolgozott túlságosan sokat. A saját erejéből meggazdagodott életének sokszor nagy része meddő küzdelemben telt el. Vagy ha saját maga megérdemelten szerzett is vagyont, már utódai küzdelem nélkül

jutottak hozzá és így képződött a gazdag családokon belül a degenerálódás. Magyarországon számos példát lehetne erre idézni az arisztokrácián és plutokrácián belül. Mindkettő tiszteletreméltó kivételektől eltekintve kikapcsolódott az idők folyamán a nemzet értékes termelő munkájából. Ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy a liberális rendszer sokszor lehetővé tette a munka nélküli meggazdagodást spekulációval és jogosulatlan nyerészkedéssel, akkor teljesen rávilágítottunk e rendszernek keresztény szempontból való tarthatatlanságára.

A marxizmus és nemzeti szocializmus egyaránt le akarta törni a liberális túlkapásokat, de vagy nem jutott el ideig, vagy más bajokat okozott amazok eltüntetésével. Míg a liberalizmus korlátlanul megengedte a magántulajdon felhalmozódását és az eszközöktől jóformán teljesen eltekintett, addig a kommunizmus mindenféle magántulajdonnak az ellensége. Tagadhatatlanul sok esetben nem vitte keresztül azt, amit elvben kijelölt, de ez esetben csak önmagának karrikatúrája lett és így nem ítélt meg érdemlegesen. Hogy pedig a minden áron való elkommunizálás menyire árt a munkásságnak, azt világosan kimutatják a pápai körlevelek is, ugyanezt mondhatjuk a többi társadalmi osztályra is, valláserkölcsi szempontból pedig súlyosan hibáztatható, ha figyelmen kívül hagyjuk a vagyon eredetét. Amennyire elítélendő a tisztességtelen eszközökkel történt vagyongyűjtés, annyira egyetemesen széna előtt kell tartani XIII. Leo pápa azon elvét, hogy méltó a munkás az ő bérére. Ez nemcsak a fizikai munkásra vonatkozik, hanem épen úgy a szellemire is. A bér alatt nemcsak a mindennapi fizetés értendő, hanem minden jogosult haszon, mely komoly munka fejében kijár. A kommunisták sokszor arra hivatkoznak, hogy fölösleges a vagyon, fő az, hogy az állam a megélhetést teljesen biztosítsa. Mít látunk a gyakorlatban? Azt, hogy ahol uralomra jutottak, ott egyáltalán nem a szegények megélhetésének biztosításán dolgoztak, hanem a tömegnyomort csak fokozták. Nem egy alkalommal a proletariátus érdekeinek örve alatt új meggazdagodott társadalmi osztály keletkezett, mely talán elvetette a gazdagsággal járó külső pompát, de nem vitte sajátmagára nézve keresztül a kommunista elvet. A kommunizmus tehát a gyakorlatban sem segítette elő a tömegjólétet. Ettől eltekintve pedig sehol nem volt olyan gyakori a vallásgyalázás, mint éppen a vörös uralom felülkerekedésekor. Oroszországon kívül emellett bizonyít Spanyolország példája, a rövid életű, de átkos emlékű magyar és bajor proletár diktatúra, továbbá az Ausztriában rövid ideig és Bécsben sokkal tovább fennálló burkolt bolsevizmus.

„A vallás magánügy” a marxistáknál csak jelszó, emellett azonban intézményesen gondoskodnak a vallásos érzés kiöléséről. Marxista alapon tehát tömegjólétet előmozdítani soha sem sikerült, valamint nem lehetett az ilyen szellemű országokban az embereket közelebb vezetni az örök igazságokhoz.

A nemzeti szocializmusról nem lehet ilyen szempontból ítéletet mondani, hiszen mindössze három éve van uralmon és csak Németországban került kormányra. Nincs azoknak igazuk, akik az olasz fascizmus mását fedezik fel benne és azzal akarják a hitlerizmust igazolni. A fascizmus is keresztényellenes volt megjelenésében, ennek számos intézkedését sikerült azonban a keresztény szellemmel összeegyeztetni. Ma már Olaszországban mindaz csak papíron van érvényben, ami vallásellenes. Ezt állapítottuk meg a totális államról, az állam azonban ott ma már nem érvényesíti a vallás feletti hatalmát, amihez elvben joga van, sőt jobb viszonyt teremtett a Szentszékkal mint amilyen az Unita Italia keletkezésekor fennállott. Németországban éppen ellenkező a helyzet, ott az állam mindinkább növelni akarja az Egyház fölötti hatalmát. De ettől eltekintve nem sikerült igazi tömegjólétet biztosítani. Hagyjuk el ennek részletes fejtegetését, tekintettel rövid múltjára, keresztény szempontból azonban uralomra jutása óta annyi írható rovására, hogy kevés reményünk lehet arra vonatkozólag, hogy a Harmadik Birodalomban még keresztény szempontból elfogadható állapotok legyenek. Arra a jelszóra, hogy a Harmadik Birodalom a pozitív kereszténység alapján áll, a gyakorlati élet már régen rácafolt. Hiszen egymásután rendszabályozták meg a keresztény lapokat, bebörtönözték az apácákat és papokat, sőt még püspököket is, az iskolai hitoktatást is nem egy esetben megzavarják. A keresztény eszmék érvényesüléséről ilyen körülmények között szó sem lehet. A keresztényellenes újpogány tanok ezzel szemben szabadon érvényesülnek, sőt a pápát gyalázó könyveket (pl. Rosenberg: „Der Mythos des XX. Jahrhunderts” művét) az iskolás gyermekeknek is kezébe adják. Sőt az újpogányság a réginél annyival rosszabb, hogy az megakartá ismerni az igazságot, míg ez tudatosan hamisítja. A keresztény eszmék megvalósításáról tehát ilyen államban szó sem lehet. Ha le is küzdi a nemzeti szocializmus a liberalizmus és marxizmus kinövéseit, új tévtanokat hirdet és nem járul hozzá az egyén és állam helyesen felfogott boldogságához.

A kivezető utat tehát ezektől teljesen eltérő irányban kell keresni. A túlzott individualizmus között középutat kell találnunk. Meg kell az egyénnek bizonyos jogokat adnunk, de nem szabad

az egyéni jognak sem más jogos érdekét, sem az állami közérdeket sértenie. A vallási igazságokat pedig társadalmi külfölség nélkül mindenkinek meg kell érteni. A katolikus jellegű rendi állam egy vallással szemben sem követhet el erőszakosságot, a krisztusi lélekkel a gyűlölet összeegyeztethetetlen, A továbbiak már az arra elhivatott államférfiak kezébe vannak letéve.

A mai rendiség nem lehet teljesen azonos a középkori rendiséggel. Teljes ismétlődés a történelemben nem fordul elő» Az új középkort váró Berdjajeff is kizárja könyvében a régi középkor visszatérésének lehetőségét, de annál határozottabban rámutat a jövő és a középkor között általa felismert hasonlóságaira. A középkori és új osztrák rendiség között a főkülönbség a születési jogok tekintetében van. A középkor rendi társadalma a születési jogokon alapult. Ezt nem tekinthetjük a keresztény eszmék tökéletes megvalósulásának, hiszen Krisztus egyénileg értékelte az embereket. A mai osztrák rendiség bizonyos tekintetben más képet mutat. A születéssel szemben a hivatás rendiséget állítja előtérbe. Ez nincs összefüggésben a születési ranggal, ellenben szorosan összefügg azzal a foglalkozással, melyet az ember választott. A hivatásöntudat jelentőségét közvetlenül az új alkotmány életbeléptetése előtt fejtette ki Dollfuss egyik beszédében. Szerinte az érvényesülés, vagyon és befolyás sokszor csupán külső sikert jelent és nem eredményezi azt a megelégedettséget, mint az a belső megelégedettség, mely a kötelesség teljesítésből fakad. Ezt érzi az asszony a családban, a férfi pedig hivatása helyén. Már jóval ezen szavak elhangzása előtt (amikor még nem volt készen az új alkotmány) vont párhuzamot Dollfuss a családi és hivatásöntudat érzése között. A rendiség tulajdonképpen nem más, mint egy nagy család alkotása. A liberalizmus — amint azt Dollfuss megjegyezne — csak a munkaerő szempontjából értékelte az egyént, továbbá azt hitte, hogy tudománnyal minden megoldható. Ettől az áligazságtól el kell fordulnunk. Az utolsó évszázad téves felfogásait át kell értékelnünk. „Ezért a hivatásrendi alkotmányba bele kell vonni az egyes tartományokat és rendeket, ezeknek meg kell adni a jogot a törvényhozásban való részvételre. A rend azonban nem politikai alakulat, mint pl. a párt, ez csak a foglalkozási ágakból nő ki. A mester vezetői tekintélyét a rendi állam nem akarja aláásni, de bizonyos jogokat biztosítani akar a tanoncok számára is. Az üzem javának mindketten közös előmozdítói. (E rendeken belül akarja

tehát Dollfuss ugyanazokat a közös érdeket előtérbe toló szempontokat megvalósítani, melyeket a Quadragesimo Anno a tőkével és munkával kapcsolatban megjelöl.) De ez még mind nem elegendő. Dollfuss azt is hangsúlyozta, hogy így az osztályszellemet is ki kell küszöbölni, melynek helyébe az egészséges népszellemnek kell lépnie. Tehát nemcsak egyes kisebb közösségeken belül akarta lebontani a meglevő és bizonyos hatások alatt még jobban megmerevedett válaszfalakat, hanem magasabb szintézisre törekedett.

A rendek állami életben való jelentőségét Dollfuss az alkotmánykihirdetés napján rádión keresztül az egész lakossággal közölte. Ezek adják vissza azt a hivatást, melyet a liberális és szociális állam megsemmisített. De ezek nem lehetnek üres jogi intézkedések megvalósult eredményei, hanem élő organizmusokká kell alakulniok. Ezek szellemében kell gondolkozni és cselekedni.— E szavak tehát amellett bizonyítanak, hogy Dollfuss a hivatásrendek megszervezésével lelkileg is fel akarta emelni a tömeget.

Ezzel természetesen szorosan összefügg a régi társadalom teljes átalakulása, mely még más idők örökségeként maradt ránk. Az újonnan megszervezett keresztény társadalom ezzel szemben a családon épül fel. (Gondoljunk arra a sok családra, melybe a vallástól szekularizált szellem behatolt és a harmonikus együttélést megrontotta.) A női hivatás — amint azt Dollfuss néhány héttel halála előtt hangsúlyozta — a családon belül van. A férfinek van azonban a családon kívül hivatása és neki be is kell bizonyítania, hogy ő annak megfelel. Így közre kell működnie a hivatásrendi állam felépítésében. A marxizmust csak akkor lehet leküzdeni, ha a munkásság is büszke lesz hivatására. Viszont az államnak is megvan a kötelezettsége a munkásság irányában. Ha a munkás is érezni fogja a keresztény szeretet hatását, akkor az ő lelkülete is előnyösen át fog alakulni. Ez vonatkozik Dollfuss szerint az egyéb hivatású emberekre is. Nem boldogít önmagában véve a vagyon, hanem inkább belső békére és összhangra van szükség. Ha a keresztény szeretettel fogják egymást az emberek támogatni, akkor ismét boldog lesz Ausztria.

Ezzel kapcsolatban utalnunk kell az új alkotmány szellemére, amit Dollfuss nem mulasztott el külön kidomborítani. A keresztény világnézet hatja azt át, ebben az értelemben kell kezelni a vallásszabadságot, családi életet, iskolát és államot. Dollfuss tehát nem tartotta fölöslegesnek a keresztény világné-

zetet különösen kiemelni. Ausztriában különösen kellett ezt hangsúlyozni, ahol a keresztényellenes marxizmus és nemzeti szocializmus befolyása nagyon erős volt. De számos más országban is szükség volna a helyes értelemben vett keresztény megújulásra és a keresztény világnézet megerősítésére. Még ott is, ahol papíron biztosítottak látszik a keresztény felsőbb-ség, ott is hiányzik már a keresztény szellem a közéletből és törvényekből. A keresztény világnézet pedig az u. n. „felvilágosodott” szellem hatása alatt nagyon ellaposodott az európai intelligenciában, akik pedig ma kezdenek hozzá közelíteni, azok is csak sötétben tapogatódzó jóhiszeműek módjára vesznek tudomásul néhány keresztény gondolatot anélkül, hogy a keresztény világnézetet teljes egészében akár csak felületesen is át tudnák tekinteni. A keresztény értelemben vett vallásszabadságot szintén félreismerik. Vagy beletévednek a teljes vallásközömbösségbe és ennek alapján még az igazságot befogadni hajlandókat sem világosítják fel, azt a szofizmat hangoztatva, hogy „Nekem mindegy, mit hisz, fő, hogy becsületes ember legyen”, vagy felekezeti pozícióharc lép előtérbe, mely esetben a beérkezett emberek elfeledkeznek keresztény kötelességeikről. A családi életről ma már alig lehet beszélni keresztény értelemben, a keresztényellenes liberális kultúra kikezdte a családi élet szentségét és tömegével szétzüllesztette a családokat. Ausztriában a katolikus családok szentségét megőrizték a forradalomig, csak a marxizmus kezdte ki ezeken belül is a békés együttélést, Dollfuss tehát az egyes családoknak tett nagy szolgálatot, amikor a forradalom ezen káros kinövését eltávolította. Az iskoláztatás teljes egészében szintén Dollfuss alatt nyerte vissza keresztény jellegét, ugyanezt kell megállapítanunk az állami életről. Különösen Bécs iskoláztatásában — amint azt Schmitz polgármester megállapította — teljesen a pártpolitikai szempontok kerekedtek felül. Seitz polgármestere idején még a Dollfuss rendelete alapján visszaállított hitoktatást is nem egy esetben elmulasztották, ezért itt még nagyon sok feladat vár megoldásra, mert a nevelés utóhatása csak lassan mutatkozik nagyobb tömegekben, de annál többet jelent történeti távlatból. Végeredményben véve ennek van a legnagyobb hatása az állam életére, az államban érvényesülő keresztény szellemet tehát csakis az iskolákon keresztül lehet biztosítani. (Természetesen nagyon fontos a család és iskola ilyen irányú együttműködése.) E keresztény világnézet hatásának biztosítékeképpen aláírták a konkordátumot, mely az állam és egyház közös problémáit szabályozza.

Nem becsülhetjük le azon törekvését, mellyel a konkordátum megvalósítására törekedett, rá kell azonban mutatnunk arra, hogy ez is igen sok esetben nem ér semmit, ha csak politikai háttere van, mint pl. a mai Németországban. A Harmadik Birodalom rövidesen megalakulása után megkötötte a szentszékkal a konkordátumot, amivel ideig-óráig megkapta a katolikus Centrum bizalmi szavazatait, utóbb azonban napirenden van a konkordátum egyoldalú megsértése és a hivatalos állami intézkedések is állandóan eltérnek a konkordátum szellemétől. Ez nem mindennapi esete a konkordátum utóhatásának, kisebb mértékű megsértések pedig máshol is előfordultak, bizonyos azonban az, hogy a papirosokmány még nem garancia a keresztény szellem érvényesülésére. A rendi Ausztriában azonban komolyan fogják fel a konkordátumot és éppen ezért remélhető, hogy annak komoly megvalósítása követésre méltó példa lesz.

A rendiség szervezete lehetővé teszi a különböző hivatású egyének beleszólását az állami életbe. Ebben van a rendi alkotmány lényege és egyúttal a főeltérés a középkori születésen alapuló rendiséggel szemben. Nincs azonban különbség a szellemben, Dollfuss nem egyszer hangsúlyozta, hogy olyan hivatásrendeket akar megszervezni, melyeket vallásos szellem hat át. Így becsülte meg a rózsafüzérrel imádkozó parasztokat, ezért törekedett arra, hogy a vallásos hitétől megfosztott munkásságot vezessék vissza Istenhez és hasonló szellemben kívánta a többi rend működését belekapcsolni az osztrák állami életbe.

Az alkotmány az állam jogai tekintetében középutat foglal el a liberális és a totális állam között. Míg a liberális állam az állami beavatkozást teljesen elítéli és az egyén szabad érvényesülését a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekedetek megtorlásán kívül semmiféle tekintetben nem korlátozza, addig a totális állam nem ismer olyan területet, ahol saját hatalmát ne kívánná gyakorolni és sokszor nem csupán a közéletbe szól bele teljesen önkényes módon, hanem tekintélyt követel vallási kérdésekben és az egyén életébe is sokszor erőszakosan beleavatkozik. A rendi állam nem engedi az egyént korlátlanul érvényesülni. Ugyan' is vagy nem adják meg a papíron biztosított jogokat (pl. a szabad-képviselőválasztást), ez esetben a szabad érvényesülést meghazudtolva, kis vezetőréteg alakul ki és szabadon önkényeskedik, vagy megadják, de ez esetben is rövidesen minden az erőszakosabbak kezében fog összpontosulni. Végeredményben véve tehát az elvben mindenkinek megadott érvényesülési jog azt eredményezi, hogy a gyakorlatban igen kevesen jutnak ehhez hozzá

Már a különböző jellegű pártszervezetek kialakulása is a mellett bizonyított, hogy az egyének szervezetlen érvényesülésében nem bíztak. A pártszervezetek között számos esetben nagy világnézeti különbség volt, ez a keresztény rendi államban kiküszöbölődik a rendek felett álló világnézettel, mely bele van írva az alkotmányba. Tehát maga az állam támogatja azon szervezetek kialakítását, melyek megvédik az egyének jogait, vagyis nem akar olyan módon az egyének életébe beavatkozni, hogy ezzel az embernek a természetjog alapján őt megillető szabadságát megsértse. A keresztény világnézet alapján állva pedig ki van zárva az a lehetőség, hogy a vallásos életbe az állam Istentől rendelt jogkörén túllépve beleavatkozzék, E határokat tiszteletben tartva azonban fenntart magának bizonyos jogokat, melyeket a liberális állam nem igényelt.

Mindkettőnek megvan éppen a keresztény rendi állam szempontjából a maga nagy jelentősége. Előbbi alapján megakadályozhatja az állami érdeket sok esetben szem előtt nem tartó, kis emberek jogait tekintetbe nem vevő plutokrácia túlkapásait míg utóbbi jogával megrendszabályozhatja a keresztény szellemet sok esetben megsértő lelki befolyások elharapódzását. Az egyes rendek fejlődését az alkotmány értelmében az államnak elő kell segítenie, de meg kell tartania a legfelsőbb felügyeleti jogot, melynek értelmében az egyes rendek közötti ellentétet elsimíthatja. Ennek gyakorlati jelentőségét természetesen csak a rendek teljes kialakítása után méltathatjuk, elvben azonban ezt teljes mértékben helyeselnünk kell, éppen az osztályharc kiküszöbölése érdekében. Állampolgári jogok természetesen megvannak a rendi állam keretén belül is. Az állampolgárok egyenlőségét bizonyos tekintetben megóvjá. Faji, vallási, nemzetiségi különbségek nincsenek az állampolgárok között, az istentől fogva megillető természetjogokat pedig tiszteletben tartja. (Személyes szabadság, magántulajdon stb.) De amint saját maga sem foszt meg egy egyént sem a neki járó jogoktól (szemben a korlátot nem ismerő totális állammal), úgy megakadályozza azt, hogy egy egyén bármilyen eszközzel a másik jogaiba belegázoljon, (íme a rendi állam előnye a liberális állammal szemben.)

Egyéni akaratból tehát törvény nem születhetik meg. Sőt az egyének szervezett csoportosulásából sem. Az országos törvényhozásnak megvan a négy hivatalos előkészítő testülete, Ezek a következők: 1. Államtanács (Staatsrat), 2. Kultúr tanács (Bundeskulturrat), 3. Gazdasági tanács (Bundeswirtschaftsrat) és 4. Tartományi tanács (Länderrat). A legelsőnek taglétszáma

40—50, a másodiké 30—40, harmadiké 70—80, legutolsóé 18. Egyoldalú törvényhozásról tehát itt nem lehet szó. Az állam központi szervezete nem gyakorolja a törvényhozói hatalmat a tartományok közreműködése nélkül, a gazdasági és kulturális szervek pedig szintén egymásra vannak utalva. Bizonyos foglalkozási ágak túlsúlya lehetetlen. A kulturális tanácson belül a vallásfelekezeten kívül az iskoláknak, tudományok és művészetek képviselőinek megvan a helyük, nevelési kérdésekbe pedig a szülőknek is van bizonyos beleszólási joguk. Legutóbbiakban tehát ki van zárva úgy az állami mindenhatóság, mint az államhatalmat teljesen figyelmen kívül hagyó nevelés. A gazdasági tanácsnak szintén van számos heterogén tagja, melyben szerepelnek a mezőgazdaság, ipar- és kereskedelem, közlekedés, pénzügyek és szabad pályák képviselői.

E négy előkészítő kollégium képezi a törvényhozás retoráját, az itt feldolgozott törvényjavaslat némileg parlamenti jellegű gyűlés elé kerül. Ez azonban csak 59 tagból áll. Míg tehát a parlamentáris államban a bizottsági tárgyalás előzi meg a nyilvános képviselőházi tárgyalást, addig a rendi államban a népesebb előkészítő fórum után következik a szűkebb körű tárgyalás. Ezt végzi az u. n. szövetségi gyűlés. (Bundestag.) Ennek jogköre a parlamentnél lényegesen szűkebb, csak a kormánytól eléje terjesztett javaslatokat tárgyalhatja, módosításmentesen csak elfogadhatja, vagy visszautasíthatja, tagjai pedig semmiféle mentelmi jogot nem élveznek. A 59 tagból 20 tagot delegál az államtanács, 10 tagot a kultúratanács, 20 tagot a gazdasági tanács és 9 tagot a tartományi tanács.

A fentebb vázolt törvényhozás ma még nem működik teljesen a rendi állam szervezetének megfelelően. Az egyes hivatásrendek ugyanis ma még nem választják szabadon képviselőiket (ez meglesz, ha majd a rendi állam teljesen kiépült), hanem a köztársaság elnöke nevezi őket ki. Fontos dolgokban azonban ma is megvan a népszavazás joga. Erre jogosult minden 24. életévét betöltött egyén.

A fontos jogkört betöltő köztársasági elnök választását igen érdekesen szabályozza a rendi alkotmány. Itt is a négy előkészítő szerv gyakorol nagy befolyást, amennyiben a jelölés joga reájuk van ruházva, a választást magát azonban a polgármesterek végzik. Ugyancsak Ausztria polgármestereinek hatáskörébe tartozik a szövetségi elnök felelősségre vonása. Ez fontos biztosíték a diktatórikus eljárással szemben, különösen az átmeneti időben, amikor a rendek jogai még nem bontakoztak teljesen ki.

A szövetségi állam mellett a rendi Ausztriában a tartományoknak is megvannak az alkotmányos jogaik. Közigazgatási hatalom mellett van tartományi törvényhozás, természetesen csak szűkebb területen belüli érvényességgel. E szuverenitás mellett azonban a tartományi törvényhozás bizonyos korlátozásnak van alávetve. Egyik a tartományi törvény életbeléptetésére vonatkozik, másik szigorúbb formában avatkozik bele a tartomány belső életébe. A tartományi törvényt ugyanis kihirdetés előtt be kell mutatni a szövetségi kancellárnak, aki ezt hat héten belül megsemmisítheti. Ennek be nem következése esetén az jogerőre emelkedik. A másik magának a tartományi gyűlésnek a felosztatására vonatkozik. Ez is rendi alapon ül össze, tagjai a hivatásrendeken kívül az egyházi, iskolai, tudományos és művészi élet delegáltjai. Az alkotmány tehát igyekszik ezeknek az állami étellel való együttműködését biztosítani, ha azonban ennek nem felelnek meg, a kormány javaslatára a szövetségi elnök élhet a felosztatási jogával. Ez esetben természetesen új tartományi gyűlés megalakulására van szükség.

A tartományoknak saját kormányuk van. E tartományi kormány élén a tartományi főnök áll, akit szintén a szövetségi állam elnöke nevez ki hármas jelölés alapján. Maga a jelölés a tartományi gyűlés jogkörébe tartozik.

Befejezésül még az új alkotmány közoktatásával keli foglalkoznunk« Ennek fontosságát a rendi alkotmány felismerte, amit az is bizonyít, hogy a négy tanács közül egyik kizárólag a vallás és közoktatás képviselőiből kerül ki. Ez természetesen a rendi állam szellemének megfelelően van szabályozva. Bármennyire is ügyel a rendi állam keresztény szellemre, a kizárólagos egyházi iskoláztatáshoz nem akar visszatérni, úgyszintén nem mond le a nevelés és népművelés legfőbb vezetéséről és ellenőrzéséről. De ezzel együtt olyan kötelezettséget is vállal magára, mely számos modern állam közoktatási kötelezettségei közül hiányzott. Így saját maga köteles ügyelni arra, hogy a gyermekeket valláserkölcsös szellemben neveljék. Tehát az egyházzal és felekezetekkel teljes harmóniában akarja a nevelés munkáját elvégezni. Nem kívánja azonban a közoktatást monopolizálni, ami a szélsőségesebb liberális és totális állam túlkapása, végeredményben véve pedig a valláserkölcsös szellem elnyomására vezet. A felekezeti iskolákon kívül a tartományok iskolái *is részt vesznek* a közoktatás munkájában, sőt bizonyos iskolákat (pl. alsóbb mezőgazdaságiak) a tartományi törvényhozás szabályozza. Bécs városának közoktatása az új alkotmány életbelépése óta szépen fejlődött. A tar-

tományi jelleggel felruházott fővárosnak nagyon fontos kulturális missziója van, hiszen a kis Ausztria lakosságának igen nagy százaléka lakik Bécs városában, tehát a jövőben is nagy befolyással lesz az osztrák állam életére, Bécs városának régi keresztény tradíciója van, melyet átmenetileg sikerült háttérbe szorítani, de nem megsemmisíteni, A Rerum Novarum előtérbe állítása sem újdonság ott, a 90-es években is felléptek ilyen irányú követelményekkel, amikor Lueger küzdött az arany és vörös internacionálé ellen, aki egyúttal a faji elméletnek is ellensége volt éppen keresztényszocialista szempontból. Ő is látta világosan a „Los von Rom” mozgalmat, mely a keresztény tradíció megsemmisítésére tört. Lueger emlékét épen a vörös Bécs megtisztítása után igyekeztek ismét jobban belevésni a bécsi lakosság lelkébe, a forradalmi utcaelnevezések eltávolításakor a Kari Lueger Ring neve tűnt fel Bécs egyik legszebb helyén a szintén új elnevezésű Ignaz Seipel Ring mellett. A bécsi tradíciót tehát rehabilitálták, amit természetesen a bécsi közoktatás is tudomásul vett. Ennek iskolai tanácsa közvetlenül a polgármester alá tartozik. Az ismét keresztény jelleget nyert Bécs első polgármestere Richard Schmitz, aki a közoktatási intézményeket is támogatta, remélhető tehát, hogy a jövőben is hozzá fog járulni Bécs kulturális fejlődéséhez. A rendi alkotmány gyorsan született meg. Még 1933, elején a nemzeti tanács működött, csak később napolták el. Teljes évi szünet után hívták újból össze, hogy megszavazzák az alkotmánymódosítást, mely a május 1-én történt kihirdetés után jogerőre emelkedett. Dollfussnak az egyik legbecesebb, maradandó alkotása, mely elválaszthatatlanul összeforrott személyével és mindig kegyelettel fogja őrizni alapítójának emlékét!

g) Dollfuss jelentősége az osztrák történelemben.

Vájjon lehet-e annak a személynek történelmi jelentőségéről szólni, aki alig két éve távozott el az élők sorából? Lehet-e azt országos jelentőségű embernek nevezni, aki mindössze két évig viselte a kancellári tisztséget egy ennél is rövidebb miniszteri pályafutás után, mikor sokkal hosszabb ideig vezető pozíciót betöltő vezető államférfiak, akiket kortársaik nagyon sokra becsülték, úgy eltűntek az idők folyamán a porondról, hogy csak az évkönyvet alaposan tanulmányozók vesznek tudomást létükről? A komoly kritikuskak azt kell válaszolnia ezekre a kérdésekre, hogy nem ezektől függ egy államférfi értéke. Még talán annyit elismerhetünk, hogy az utókornak el kell ismernie Dollfuss kancellár államférfiúi jelentőségét, de hogy az ő neve kitörölhetetlenül

beleíródott az az osztrák történelembe, az már ma sem képezheti vita tárgyát. Olyan átalakulást nem láttunk a háború utáni Ausztria számos forrongása közepette, mint amilyen Dollfuss kancellársága alatt bekövetkezett. A forradalom hatása alatt Ausztria teljesen szakított hagyományával, ez az állapot végeredményben véve tarthatatlan volt. A forradalomnak nem volt szabad ilyen nagy múltra visszatekintő kultúrállamban állandósulnia. Az egyik irányú kilengést természetesen a másik szokta követni, amit Dollfuss nagy egyéniségével megakadályozott. Mikor ő uralomra került, még távolról sem volt a forradalmi szellem likvidálva. A szociáldemokrata párt még a nemzeti tanácsban is nagyon érezte befolyását. Ugyanekkor kezdődött azonban már a másik szélső áramlat utat törni. Dollfussnak sikerült Ausztria állami életéből a vörös veszedelmet kiküszöbölnie anélkül, hogy a barna veszedelem ott gyökeret vert volna» Nem egyszer csak két hosszabb ideig tartó szélsőséges kilengés tudja egy forrongó állam életében a stabilizáció útját egyengetni, Ausztria ezt szerencsén kikerülte.

Ez szorosan összefüggött azonban Dollfuss európai és világtörténelmi tisztánlátásával. A történelem szekerét egyes nagy egyéniségek sem tudják végérvényesen megfordítani. A lehetetlenre a legnagyobb államférfi sem vállalkozhatik, de arról igenis gondoskodhat, hogy az átalakulásokkal kapcsolatos megrázkódtatásokat csökkentse és az előnyös kibontakozás ütemét fokozza. Dollfuss átlátta a liberalizmus végső bukását, valamint a szélsőséges politikai áramlatok tarthatatlanságát. Míg azonban előbbi már Közép-európában annyira elvesztette lába alól a talajt, hogy már nem kell tartani tőle, addig a szélsőséges politikai irányok, bármennyire is tarthatatlanok történelmi szempontból, pillanatnyilag komoly veszedelmet jelentenek. Ezeket élete árán tartotta Dollfuss Ausztriától távol, de amellet egész Európa részére megmutatta az iránytűt, mely végeredményben véve elvezet a jobb jövőhöz.

Még igen távol áll Európa az igazi krisztianizálódástól. De már Mussolini rájött arra, hogy ez a megkezdett folyamat többé nem állítható meg és mindenki rosszul jár, aki ezzel szembe akar szállani. Ennek engedve békült ki 1929-ben a Vatikánnal, amely alkalommal ismét visszaállott Európában csaknem hatvan évi szünetelés után a pápai állam. Öt évvel később már megjelent az első pápai körleveleken épült alkotmány, mely a katolikus alapelveket fokozottabb mértékben érvényre juttatja az állami életben. A történelmi kibontakozás ebben az irányban fog tovább haladói, ezt megállítani nem lehet, a kibontakozás azonban csak

lassan történik. Feltétlenül kedvezőbb lesz azonban ezen új szellemű Európában azon államok helyzete, melyek előbb csatlakoztak ezen új szellemi áramlathoz. Dollfuss volt az első, aki ezt felismerte, a majd keresztény jellegében kikristályosodott Európa tehát fel fogja jegyezni az ő nevét hazájával együtt melynek katólikus jellege már akkor kidomborodott, amikor az időpont nem látszott alkalmasnak.

NEGYEDIK FEJEZET:

Dollfuss európai politikája.

Bármennyire is csodálatraméltó és nagykoncepciójú egyéniség volt Dollfuss, nem tudta volna nevét beleírni a történelembe, ha kizárólag a megcsonkított Ausztria viszonyait tartotta volna szem előtt politikájában. Vannak Ausztriánál kisebb államok, melyek kizárólag saját erejükből fen tudják magukat tartani, Ausztriát azonban nem predesztinálja helyzete erre. A területileg állandóan ingadozó Ausztria, — mely sokszor volt kénytelen a változott európai helyzethez alkalmazkodni, — ezúttal sem tagadhatja meg földrajzi és történelmi sorsát. A háború után pedig különösen figyelembe kellett venni a különböző európai hatalmak politikai érdekeinek alakulását, enélkül már régen megsemmisült volna. Ausztria függetlensége sokáig közös érdeke volt az európai nagyhatalmaknak, de komoly ellenzője sem akadt, azért lassan el is terelődött a figyelem e problémáról sok más európai nehézség közepette. — De lényegesen megváltozott a helyzet az utolsó években, amikor éppen Ausztria függetlenségének kérdése lett az ellentétes érdekű európai nagyhatalmak ütközőpontja.

Amint már utaltunk rá, a német Harmadik Birodalom megalkulása élezte ki az ilyen irányú ellentéteket. Ezelőtt a nyugati nagyhatalmak sem figyeltek különösen az Ausztrián belül megnyilvánuló Anschluss-mozgalomra, a szociáldemokraták és nagynémetek ilyen irányú törekvése sokáig nem talált erélyes külső ellenzőre. Ekkor mindössze a független Ausztria gazdasági megsegítése volt a probléma. Tagadhatatlanul voltak nehézségek már Seipel alatt a külföldi kölcsönök gyakoribb igénybevételén kívül még lázongások is nehezítették a helyzetet, hiányzott azonban még a független Ausztria megsemmisítésére vonatkozó tervszerűen kidolgozott koncepció, mely tulajdonképen teljesen — figyelembe véve a német-osztrák legújabb megegyezést — még ma sincs megoldva. Dollfuss előtt azonban a szélesebb osztrák

rétegek nem találták meg az igazi osztrák öntudatukat, Seipel pedig nem léphetett rá a független Ausztriáért igazán sikraszálló külpolitika útjaira addig, amíg a pillanatnyi nehéz helyzetből való kivezetésért kellett küzdenie.

Dollfussnak tulajdonképen az őt megölő nemzeti szocializmus adta kezébe a fegyvert. Ő nem kezdett senkivel szemben sem ellenségeskedni. Ausztria függetlenségét védte, amikor az veszedelemben forgott. A háború utáni Ausztria nem volt ellenséges viszonyban egyik szomszédjával sem. A cseh kooperáció, mely inkább gazdasági jellegű volt, még Renner kancellársága alatt került tető alá, Csehországgal azonban a későbbi átalakulások után lényegében véve közömbös szomszédviszony állott fenn anélkül, hogy e tekintetben nagyobb ingadozások lettek volna. A Népszövetségnek Ausztria régen tagja volt, de ott is jóformán csak a szegény, adományokra szoruló szerepét játszotta. Az olasz-osztrák és olasz-jugoszláv viszony egyáltalán nem vonta magára Európa figyelmét, Németországgal pedig volt bizonyos együttműködés. Mikor Németországban Stresemann volt a külügyminiszter, aki a vesztes weimari birodalom nyugati békülékeny szellemét biztosította, Ausztria irányában sem volt semmiféle feszültség, Curtius alatt pedig vámuniós tárgyalások is folytak. Mindent egybevetve tehát Dollfuss nem örökölt helytelen külpolitikát, ha csak a pillanatnyi helyzetet tartotta volna szem előtt. Kibontakozási alkalom azonban nem volt e hűvös szomszédi viszony és a lanyhán támogató Népszövetség alapján.

Dollfuss alatt Ausztria külpolitikája érdemleges fordulatot nyert. Két ellenséget ugyan szerzett magának, viszont több állam jóindulatát sikerült megnyernie. A német Harmadik Birodalommal nem akart Dollfuss okvetlen összekülömbözni, ő mindig a békülékenység útját kereste és sok engedményre volt hajlandó, de jöttányit nem engedett Ausztria függetlenségéből. Viszont a Harmadik Birodalom sem volt hajlandó engedni az Anschlussból, hiszen neki valamennyi németnek egy birodalom belül való egyesítése volt az alapelve. De nemcsak ezen elvből nem akart Hitler Németországa engedni, hanem az esz-közökben sem volt válogató. Tervszerűen irányították Németországból az osztrák földön végrehajtott merényleteket, melyek végeredményben véve a feszült német-osztrák helyzethez vezettek. Lényegesen kevésbé éleződött ki a viszony Ausztria és Jugoszlávia között, de a régi helyzet, kedvezőtlenebbé lelt azáltal, hogy Jugoszlávia Németország politikai érdekszférájába került.

Ez már Dollfuss életében is tapasztalható volt. Azt is észrevehette a kancellár, hogy a helyzet pillanatnyi javulása nem remélhető, tehát előre meg kellett keresnie a kivezető utat Ausztria esetleges körülzárása ellen. Gazdasági kooperáció szempontjából talán elég lett volna az olasz és magyar együttműködés, de politikailag még Mussolini határozott osztrák politikája is alátámasztásra szorult. Ezért igyekezett Dollfuss a Népszövetségnek is tetszését megnyerni, ami sikerült is. A nagyrészt szadatkörműves kézből lévő Népszövetség igen távol áll az osztrák keresztény rendi állam szellemétől, de azért szívesen kelt a független Ausztria védelmére. Dollfuss nem restelte a Népszövetség előtt sem a vallásos szellemű rendi állam eszméjét bemutatni, ezzel ott is sikert aratott. Ettől eltekintve tisztában volt azzal, hogy a politikában nem a világnézet vezeti a pillanatnyi intézkedéseket, hanem a rideg érdek. Éppen ezért nem valószínű, hogy Dollfuss népszövetségi sikerének a rendi állam eszméje volt a titka, de igenis imponált ott az a határozottság, mellyel a kancellár kidolgozott egy koncepciót a független Ausztria megmentésére, valamint az ő erélyes fellépése, mellyel keresztül is vitte elhatározását. Dollfuss tudta, hogy t@bb nagyhatalom érdeke a független Ausztria fennmaradása és ezért támogatják azt az osztrák politikát, melyben erre a leg-
határozottabb „garanciát látják.

Dollfuss osztrák eszméjét már részletesen ismertettük. Az eszme azonban nem lett volna elegendő, ha nem tudta volna kellő érzékkel a gyakorlatba átültetni. Itt legelőször tisztán át kellett látnia Ausztria helyzetét a mai Európában. Bármennyire is híve volt a független Ausztriának, amiért életét is feláldozta, világosan átlátta a teljes izolálódás lehetetlenségét, ami egész külpolitikájának bukását jelentette volna. Ausztria a sem földrajzi, sem politikai, sem gazdasági helyzeténél fogva nem oly független, mint pl. a nála is kisebb Svájc Neki bele kellett kapcsolódnia nagyobb közösségbe. Dollfuss nem akarta, hogy a császári tradíciót őrző ország Berlin tartománya legyen és onnan fogadjon el utasításokat, (v. ö. 1933 novemberi beszédével), ezért neki is a Duna völgyé felé, kellett orientálódnia. Dollfuss magyarbarát politikát folytatott, ennek ismételtan tanúbizonyságát adta, Csonkamagyarország azonban nem volt elég nagy kooperációs terület a szintén elszegényedett, háború után fennmaradt osztrák állam számára. Csehországnak ekkor még sokkal jobb volt a gazdasági helyzete, semhogy Ausztriával szorosabban kooperált volna. Ettől eltekintve Dollfuss alatt ék tá-

madt Csehország és Ausztria között, mely ugyan nemcsak nem vezetett diplomáciai feszültséghez, hanem még kisebb kollíziókkal sem járt (ezért Csehországot sem tarthatta Ausztria soha komolyabb ellenségének), de úgy látszik, a szorosabb kooperációnak akadálya volt. Csehország ugyanis attól félt, hogy a katolikus rendi állam végeredményben véve a katolikus Habsburg dinasztia visszatérésének útját egyengeti, ami veszélyeztetné a háború után függetlenné vált Csehország létét. Anschluss esetén ugyanis Csehországnak mindössze az északnyugati német lakosságú területe van veszélyeztetve, míg restauráció esetén úgylátszik sokkal nagyobb volt osztrák és magyar területek elvesztésétől félt. Ez tehát elegendő volt a szorosabb kooperációs kísérlet elejtésére. Magyarország mellett tehát Olaszországban kereste Dollfuss másik segítőtársát, ennek határozott érdeke fűződött Ausztria függetlenségének megóvásához. Mussolini hatalmát Németország Jugoszláviával együtt veszélyeztette. Mikor Hitler uralomra került, a fascista Itália első pillanatban örömmel üdvözölte a német átalakulást és ekkor úgy látszott, hogy e két ország közös nevezőre hozható. Aki ismeri a fascizmus és nemzeti szocializmus lényegét, az azonnal észreveszi a kettő közötti különbséget. A fascizmus politikai térre korlátozódik, a nemzeti szocializmus új vallást is akar adni. A fascizmus nemzeti míg a hitlerizmus faji alapon áll. Mélyebb tanulmányozással az ellentétek még jobban kimutathatók, bizonyos közös vonásaik azonban vannak, melyek különösen mindkét államrendszer uralomra jutásakor voltak felfedezhetőek. Mindkettő belső szervezkedésnek volt az eredménye, mindkettő az internacionális bolsevizmust küzdötte le, végül mindkettő a totális államelméleten alapul. Az azonnal nem volt észrevehető, hogy a fascizmus a gyakorlatban nem fogja a totális állami jogokat gyakorolni (ami éppen a Vatikánnal való megegyezésben kulminált), mások pedig arra gondoltak (ami ma már szinte teljesen kizárt, hogy később a nemzeti szocializmus is fog merevségéből engedni. Németország és Olaszország együttműködése a Harmadik Birodalom megalakulásakor tehát bizonyosnak látszott. Ez már odáig fejlődött, hogy Hitler felkereste Mussolinit Olaszországban. A megegyezés azonban nem sikerült. Nem valószínű, hogy a szakítás a fascizmus és hitlerizmus közötti ellentétek miatt jött létre, hiszen a külpolitikai együttműködésnek a világnézeti ellentétek sokszor nem akadályai. Sokkal valószínűbbek azonban a politikai érdekösszeütközések. Németország nem akart lemondani a „Drang nach'Osten” politikájáról, Mus-

solininek pedig az az érdeke, hogy Németország ne terjeszkedjék a Brenneren túl. Hogy ezen érdekét mennyire védik, azt különösen Dollfuss meggyilkolása után bizonyította be, de már Dollfuss életében is világosan látni az ilyen irányú lépését.

A pángermán mozgalom elleni védekezés jegyében született meg Dollfuss és Mussolini között az együttműködés, amit még aláhúzott a jugoszláv-német barátság. A jugoszlávok már a háború után kezdték a hatalmasodó Olaszországot fenyegetni, de akkor még Olaszországnak sem volt stabil külpolitikája, ezért változott Jugoszláviával szemben való magatartása is. Nitti miniszterelnöksége alatt Olaszország inkább magyarbarát volt, Giolitti közeledett a kisántánthoz. Mussolini megszüntette ezt az ingadozást. Igen gyorsan észrevette, hogy Jugoszlávia veszélyeztetheti Olaszország balkáni politikáját (ami ugyan egyelőre nem áll az olasz külpolitika középpontjában), amikor pedig a német-jugoszláv együttműködés határozottabb jelleget nyert, új hármasszövetséget hozott létre, melybe Ausztriát és Magyarországot bekapcsolta. 1934. márciusában írták alá Mussolini, Dollfuss és Gömbös a hármas paktumot, mely hivatva van szilárdabb bázisra fektetni a dunavölgyi politikát. Voltak ennek már akkor is bizalmatlan szemlélői, Ausztriában akadt egy csoport, mely azt hangsúlyozta, hogy Ausztriának nemcsak Németországgal, hanem Olaszországgal szemben is meg kell tartania a függetlenségét. Ha két év előtt indokolt is volt e gyanú, ma már ezen mindenképpen túl vagyunk. Akkor még lehetett arra gyanakodni, hogy Olaszország saját céljaira akarja Ausztriát kihasználni, azóta azonban bebizonyította Olaszország, hogy komolyan őrökdi Ausztria függetlensége felett, Dollfusszal és hátramaradottaival szemben pedig Mussolini szépen teljesítette kötelességét. Igen sok tekintetben Dollfuss halála után domborodott ki ezen paktum jelentősége, de feltétlenül Dollfuss érdemének tekintendő, aki maga rakta le ennek alapkövét» Vájjon miért orientálódott Dollfuss Olaszország felé? Ez volt az egyetlen járható útés a legjobban stabilizálódott, nagyhatalom Ausztria közelében. A paktum megkötése után Dollfuss azonnal ki is fejezte megelégedettségét. Hangsúlyozta, hogy nemcsak az olasz állami vezetőségben találta meg a legteljesebb megértést, hanem az olasz nép részéről is olyan rokonszenvet tapasztalt, mely alkalmas a három paktumot aláíró nemzetet belsőbb kooperáció céljából összefűzni.

Mit jelentett végeredményben véve ezen állásfoglalás a dunavölgyi politika tekintetében? Dollfuss belátta, hogy Auszt-

ria földrajzi helyzetét nem lehet figyelmen kívül hagyni, Ausztria határterületen fekszik, mely a keletet a nyugattól elválasztja. Tengerparti kijáratát elvesztette, tehát kénytelen vagy a keleti, vagy a nyugati kulturális és gazdasági közösségbe bekapcsolódni. A nyugatra való orientálódás azonban előbbutóbb Ausztria függetlenségének feladását jelentette volna, tehát nem maradt más hátra, mint szorosabban bekapcsolódni a dunavölgyi közösségbe, Vájjon lehet-e arra számítani, hogy e dunavölgyi politika később szélesebb talapzatot nyer? Talán igen, de ma még lehetetlen erre reálpolitikát alapítani. Dollfuss még nem gondolhatott többre, mint a függetlensége biztos örök és gazdasági élete kiegészítőjének megkeresésére.

Most tekintsük Dollfuss népszövetségi politikáját. E tekintetben nem végezhetett sokat, hiszen Ausztria átalakulása után nem.. térhetett vissza sokszor Genfbe, de hazája tekintélyét kétségkívül megővta. 1933 őszén már igen sokan azt hitték, hogy Ausztria sorsa meg van pecsételve, Dollfuss egyénisége azonban mindezen balhiedelmekkel szembeállott. Ekkor mondotta el Genfben azt a nagyszerű beszédét, mellyel osztatlan elismerést vívott ki. Felszólalásában hiányzott minden diplomáciai furfang és kendőzés. Az ő vallásos meggyőződésétől igen távol álló emberek előtt sem tagadta meg hitét, sőt hangsúlyozta, hogy Ausztriát a pápai levelek szellemében akarja újjászervezni (amit később az alkotmány kihirdetésével végre is hajtott), de senkinek sem váltotta ki ellenszenvét, sőt talán a tőle világnézetileg távol állók is érezték, hogy megingathatatlan jellemű emberrel van dolguk, akinek fellépése azonban éppen ezért többet ér a változó időkhöz alkalmazkodó konjunktúrpolitikusokénál. Ha lehetséges volt, az ő személye még jobban alátámasztotta Ausztria hitelét, mellyel a bomlási folyamat megállította. Ezenkívül pedig az őt meghallgató politikusok tudták, hogy Dollfuss hazájában sem könnyű félreállítani, tehát opportunus szempontból is legokosabb őt támogatni.

Külön kell utalnunk arra, hogy mit mondott Dollfuss Genfben 1933 őszén a nagyobb európai összefogásról? Hangsúlyozta, hogy ma jobban kell látnunk, mint valaha, hogy az országhatárokon túl is emberek laknak, akiknek szintén megvannak az emberi kötelességeik. Tehát ezeknek nem szabad egymás ellen harcolniuk hanem Isten akarata szerint kell megoldaniok a mai idők feladatait. — E szavak világosan bizonyítják, hogy Dollfuss a nemzetközi politikában is több volt az ügyes taktikusnál és kis hazája védőjénél. Ő látta, hogy a mai európai légkör nem egészséges, tehát meg kell tisztítani. Sosem mondta, hogy a határok

nem természetesek, ezeket le kell dönteni, de ellenezte a határokra kisugárzó gyűlöletet. A nemzetközi és túlzó nemzeti politikával szemben tehát itt is a józan és nemzetfeletti katolikus politikának volt híve. Vagyis világosan fel sem érte, hogy a vallás hivatása az egymás mellett élő nemzetek összefűzése a magasabb egyetemes emberi hivatás megvalósítására.

Itt jutottunk el Dollfus európai politikájának főmotívumához. Az „*Omnia instaurare in Christo*” eszme áthatotta európai politikáját is. Az egyetemes emberi hivatás felismerése e magasabb eszme megvalósítási kísérletének bizonyítéka. Gyakorlati érzék és idealizmus tehát nála itt is egyesült. Az eszme azonban nem volt nála ködös látkép, ami számos magasabbra törő nemes újkori elmének jellemvonása. Amit az iránytűjét elvesztett jóindulatú ember csak keres (ezek száma a mai Európában nem csekély), azt Dollfus vallásos meggyőződésén keresztül megtalálta. Míg a mai Európa képtelen határozott irányba haladni, mert elvesztette hitét, lelki finomságát és küzdőképességét, addig Dollfus ezt mind megtalálta. Világosin átérezte, hogy a mai Európa nem fog addig a békés együttműködés jegyében újjászületni, amíg az egyéni kapzsiság és nemzeti kíméletlen terjeszkedési vágy nem csiszolódik le. Nem is mulasztotta el azt kiemelni, hogy ma már nem politikai kérdésekért látunk feszült küzdelmet vívni, hanem végső elemzésben világnézeti problémákért.

Mennyiben tekinthető Európa a világnézeti küzdelmek hadszínterének? Dollfus életében ezt sokan még nem ismerték fel. Ennek gazdasági és politikai okai vannak. A háború utáni tömegnyomort sokszor a nemeslelkű és szociális kérdésekhez értő államférfiak sem tudták megszüntetni, mert szervezettebb önző táborral álltak szemben. A hasznot szem előtt tartó tábor sokszor lelkiismeretlenül szemléli mások lerongyolódását és inkább megsemmisíti az árut, semhogy juttatna valamit az arra igazán rászoruló nyomorgóknak. Nemcsak tengeren túl látjuk a kávéégetést, gabonamegsemmisítést, Európát is behálózzák ma a gazdasági érdekeltségek, melyek végsőkéig védelmezik érdekeiket. Természetes, hogy a lerongyolódott és mások jólétét szemlélő tömeg könnyen felizgatható. Ezek kétségbeesését használják ki lelkiismeretlenül a politikai demagógok, ami lehetővé tette a bolsevizmus és nemzeti szocializmus térfoglalását. Így csap át a gazdasági küzdelem a politikai szervezkedésbe, mely felületes munka esetén maga után vonja a különböző irányú lázongásokat, ügyes szervező irányítása esetén pedig azokat a szélső megszervezett államformákat, melyeket ma Szovjetországban és a Harmadik Birodalomban meg-

testesítve látunk. E pontosan összeforrott államapparátusok azonban azért működnek olyan kifogástalanul, mert megvan bennük a világnézeti egység. A bolsevizmus sem tekinthető kizárólag egyes lázadók aknamunkájának, hanem ez már régen kiforrott szellemi front, amint azt Huszár Károly is felismerte. (Égő Oroszország.) A bolsevizmus világnézetének két világosan látható gyűjtőpontja van, egyik az Istentelen mozgalom, melynek propagálását sosem szakítják meg, mint pozitívum pedig a beszervezett gépember lebeg szemük előtt, melyből teljesen kiölték a lelket. A bolsevizmussal rokon marxista áramlatoknak még sajnos van talajuk Európában, az óriási apparátussal dolgozó Szovjetország pedig mindig veszélyezteti az európai kultúrát. Csak Dollfuss halála után lépett jobban előtérbe a szovjet európai térfoglalása (amikor Litvinov bevonult a Népszövetségbe), de ez már az ő életében előre vetette árnyékát. A szovjet azonban nagy ellenzékre talál, melyet egyhamar legyőzni nem tud, viszont annyira nem gyenge, hogy e harcokban elvéreznék, éppen ezért tart az európai világnézeti küzdelem.

A nemzeti szocializmus, mely erős harcot hirdet a bolsevizmus ellen, szintén bizonyos nyomor hatása alatt nőtt naggyá. A *győző* államok lelkiismeretlen politikája kovácsolta egybe azt a tábort, mely kihasználta az elkeseredett emberek lelkiállapotát. Ez a német lakosság lelki struktúráját és a háború utáni visszás helyzetet egyaránt kihasználta. Sok német ember belátta, hogy a nyugati szabadkőműves hatalmaktól nem lehet várni semmit, a háború utáni megaláztatásokat (Ruhr megszállás) pedig csak azért enyhítették, hogy a dolgozó német lakosságot a saját előnyükre kihasználják. A vörös lázadásokat Németország is átélte, a lázadók nem kerítették végérvényesen kezükbe a hatalmat, de a szélső politikai táborok tovább erősödtek Németországban. Politikai szervezkedés alapján azonban a nemzeti szocializmus sem szilárdult meg, mert a nyomorgó tömeg sem elégíthető ki pusztán kenyérrel. A helyes irányú világnézeti tisztulás megindult a háború után¹ Németországban is, a katolikus centrum szépen folytatta az újjáépítő munkát, Brüninget azonban elgáncsolták és ezért feltartóztatlan volt Hitler uralomra jutása. A liberalizmus Németországban bizonyos mértékig már Bismarck alatt elvesztette lába alól a talajt, inkább csak a weimari alkotmány idején bontakozott némileg ki, de sosem nyújtott igazi eszmét a németeknek. A porosz felsőbbség már az 1870—71.-i francia háború után kibontakozott, mely lassan az északi árja faj felsőbbségének hitében jegecesedett ki. Így született meg Rosenberg XX. századbeli

mythosa, mely tulajdonképen nem is német eredetű, de a porosz szellemnek megfelel és fegyver segítségével megszerezte a külső hatalmat egész Németországban. A vér és faj világnézete, melyet Hitler is kifejezetten magáénak vallott, a mai német szellemi élet középpontja, ezt a szovjethez hasonló propagandával minden gyermekbe bele akarják nevelni. Így alakult ki a német Harmadik Birodalmon belül a nemzeti szocializmus világnézeti frontja. A bolsevizmussal szemben z ugyan nemzeti alapon áll és nem akarja a világ nemzetköziségét, országhatárokat azonban nem ismer és faji-alapon meg akarja az árja közösséget teremteni. A bolsevizmus istentelenségével szemben ez — többféle változatban — az elpogányosítást, esetleg annál is rosszabb vallást akarja Európába bevezetni. A bolsevizmus osztályharcával szemben a nemzeti szocializmusnál a faji harc lép előtérbe. Lényegében véve tehát mindkettőnél van egy kiválasztott és egy elnyomott réteg. E tekintetben még a liberális plutokráciával is fel lehet ismerni közös vonásaikat. A liberális kapitalizmusnál a gazdagok a kiváltságosak, a szegények pedig az elnyomottak, az ezzel szembehelyezkedő bolsevizmusnál pedig éppen a burzsoáziát akarjuk leigázni és a proletariátust felszabadítani (vagyis itt csak szerepcseréről van szó, tehát nem a magasabb emberi jólét megteremtéséről), a nemzeti szocializmusnál pedig faji alapon történik a kiválogatódás. Ezen világnézet szerint a hatalomnak az árják kezében kell összpontosulnia, a nem árjakat pedig ki kell abból zárni. Az árja fogalom meglehetősen homályos, sokkal inkább politikai jelszó, mint tudományos megállapítás. Az árja nyelvészeti fogalomhoz már semmi köze, mely a tudomány világán belül maradvá teljesen független a politikától. Az árja mozgalom elsősorban antiszemita jellegű» a fehér fajt ketté akarja osztani zsidókra és árjakra. E mesterséges kettéválasztás teljesen tudománytalan, eltekint számos változattól, de azonkívül itt nem áll meg. Akarva, nem akarva az északi fajú szőke emberek magasabbrendűségének elméletébe siklik át, e szerint ítélvén meg mindent, az értékelésben rendkívül egyoldalú és inkább az Ősök jelentőségét akarja mérlegelni, mint az egyéni teljesítményt. Reánk vonatkozólag is voltak ennek káros kinövései (írtak már a nem árja magyarokról), amit sokan nem akarnak észrevenni. A faji theoria ilyen módon való felülkerekedése a kereszténység alkonyát jelentené.

A nemzeti szocializmus világnézeti küzdelmének színtere tehát nem lehet kizárólag Németország. Nem is lokalizálódhatik kizárólag Németországgal határos területre, hiszen német eredetű népek laknak máshol is. (Gondoljunk itt pl. az erdélyi szászokra.)

A nemzeti szocializmus hódító körútja tehát, ha célkitűzéseiben és eszközeiben különbözik is tőle, hasonlít a bolsevizmushoz és nem ismer határokat. E két hódító törekvés műiden vonatkozásában különböző, ezért a pánszláv és pángermán hódítási kísérletek hátterében megtaláljuk az istentelenség és ujpogányság küzdelmét. E két mozgalom, ha bizonyos izolált jelenségeiben közös nevezőre is hozható (gondoljunk á német-jugoszláv barátkozásra), nem fog megszűnni egymással küzdeni. Éppen az országhatárok figyelmen kívül hagyásával, mely. mindkét mozgalom lényegéből folyik, sodródik belé Európa a nagy világnézeti küzdelembé, mely nem érhet véget addig, míg az egyik világnézeti megalapozott politikai mozgalom a másikban, vagy mindkettő egy harmadik egészségesebb eszmében fel nem oldódik. (Ez lenne a legkedvezőbb eset.) Itt történeti küzdelemről van szó, mely természetesen az emberi élet időtartamával nem mérhető és több nemzedéket igénybe vehet. Tíz, húsz, vagy ölvén év kudarca sem jelentheti egyik mozgalom végleges bukását, csak az új eszme nagyobb átütő ereje. Az orosz szovjet hódításának veszélye a 20-as években volt a legnagyobb, aztán jóformán teljes évtizedig nem számoltak vele komolyan, míg legújabbán megint felütötte a fejét. A német nemzeti szocializmus három éves múltra tekinthet vissza, ami még nem értékelhető történelmi mértékkel, a pillanatnyi ingadozások azonban nem alkalmasak a világnézeti küzdelmek megítélésére. Nem szabad itt figyelmen kívül hagynunk két változatát, mely már elszakadt a pángermán eszmétől, mégis magáévá teszi annak bizonyos vonatkozásait. Így gondoljunk a Magyarországon is felbukkanó nyilaskeresztes mozgalmakra, valamint egyes „ősmagyar” pogány jellegű vallásszekták alapítási kísérleteire. Nem ítélnénk még ma meg ezeket, valamint más országok hasonló jellegű mozgalmainak történeti szerepét (valószínűleg több mozgalom nem is fog kiemelkedni a napi politikából), valamint azt sem, melyik lesz szerves részese a közös vezetés alatt lévő pángermán mozgalomnak (ma talán a Henlein féle mozgalmat Csehszlovákiában többen hozzák ezzel vonatkozásba), de az európai világnézeti küzdelemben minden olyan áramlat bele fog kapcsolódni, mely kiemelkedik a napi politikából.

A Dollfuss által felismert világnézeti küzdelmek tehát az ő halála óta még erősödtek, A régi talajból táplálkozó, de fásult lelkiületű és jólétében az eszmékről megfedkezett európaít új embertípus váltotta fel, mely keresi világnézetét és ha nem világítják meg előtte az igazságot, akkor lidércfények után fut. A liberális Európa embere nem tudott magára eszmélni vezérfonal

híján. a kollektív európai pedig meg van fosztva még a gondolat és lelkiismeret szabadságától is» A tisztulás csakis bizonyos külső diszciplinákat és tekintélyeket tisztelő, de egyéni lelkiismereti szabadságot elismerő rendszertől várható, melynek végső gyökere a valóságban van. A vallás sem ismer politikai határokat, de azok tiszteletben tartásával akar hódítani. A túlzó nemzeti és nemzetközi mozgalmakkal szemben ez nemzetfölötti, ezért kiemelkedik a napi politikából és nemzetek harcából, világnézetileg azonban szilárd talajra épült és igazságai örök érvényűek. Ha földrajzilag meg is állapíthatjuk bizonyos vallásfelekezetek vagy szekták helyhez kötöttségét, végeredményben véve az igaz vallásnak az egész földön el kell terjednie, különben nem tudja hivatását teljesíteni. Az ószövetségi zsidóvallás, mellyel a mai semmiféle változatban nem azonosítható, a zárt közösségen belül csak előkészítője volt a Messiás megtestesülésének, a bizonyos nemzeteket vagy fajokat szem előtt tartó vallás pedig (gondoljunk akár a mohamedánizmusra, akár a Rosenberg féle mythosra) csak eltévelyedései az egész emberiség felemelésére hivatott igaz vallásnak. Dollfuss többek között röviddel halála előtt emelte ki (Innsbruck 1934- jun. 30.), hogy saját országában úgy valósította meg a keresztény és szociális eszmét, hogy az példaképpül szolgáljon a keresztény emberiségnek. Tehát belátta, hogy saját országán kívül volt neki egy világmissziós jellegű nemzetfeletti kötelessége, melyet nem hagyhat figyelmen kívül. Ezen világnézet valóban alkalmas arra, hogy a lidércfényekkel szemben meggyűjtsa az igazságot kereső ember számára az igaz világosság fáklyáját. A nemzeteket, fajokat, társadalmi osztályokat összefogó krisztusi eszme alkalmas arra, hogy — ha hosszas küzdelmek után is — legyőzze azokat az európai tévtanokat, melyek ma még erősen burjánzanak. Nem európai, hanem világmisszióról van szó, a missziós munkásság azonban nem halad mindig gyorsan, ezért most elsősorban Európa megtisztítására kell gondolnunk. Dollfuss még küzdelmeinek elején felismerte Ausztria ilyen irányú európai hivatását, ahonnan évszázadokon át kulturális erő sugározott ki. Az u. n. „sötét középkorban volt meg a németiség és katholicizmus szintézise. E megállapításban mély igazságok vannak, mely észrevehetően kidomborítja a katholicizmus nemzetek feletti erejét. A germán léleknek tehát nem lényegéből fakad az újpogány faji szellem (amint sok vallásos orosz is cáfolata az Istentelenség oroszországi jellegének), ez már csak a helyes szintézisből kilépett német lelki megnyilvánulása, mely a XX. században emelkedett a tetőpontra. A keresztény német kultúra tiszta megőrzésében ismerte fel Doll-

fuss Ausztria fő hivatását, mely egyúttal más nemzetekkel szemben bizonyos közvetítő jeléggel bír.

Itt van Dollfuss keresztény német eszméjének és a pogány hódító faji jellegű német mythos különbségének lényege. Míg utóbbi minden vele ellenkezőt hatalommal le akar gázolni, addig Dollfuss az igazság erejével akar hódítani mindenkinek jogát tiszteletben tartva. A pángermán eszme a leigázást, Dollfuss keresztény eszméje a missziós munkát írja zászlajára. E missziós jellegű eszme nem akar mindent elnémetesíteni (amivel letérne a keresztény alapról), hanem közvetíteni akar nemzetek között. (E szavakat Dollfuss éppen Budapesten mondta 1934. februári látogatása alkalmával.)

Ebből levezethető Dollfuss európai politikájának magasabb eszméje. Ő természetesen nem lehetett ellene a Népszövetség eszméjének, ami katolikus szempontból nem is kifogásolható. Nem is akarta annak torz formáját sem szétrobbantani addig, míg nincs jobb helyette. Még a tőle világnézetileg igen távol álló, ott szereplő politikusokat is igyekezett meggyőzni a rendi állam igazságáról, Itt is igazi misszionáriusi szerepet vitt, a vele szemben állókat és az ő eszméi iránt idegen elméket nem erőszakkal, ökölrel akarta ledorongolni, hanem érvekkel próbálta meggyőzni« Természetesen pusztába kiáltó szó hangzott el ajkáról. Amint Apponyi Albert gyönyörű szavait is komoly megszívvelés nélkül tapsolták meg Genfben, úgy Dollfuss világos és közvetlen érveinek is csak pillanatnyi sikerük volt. De Keresztelő Szent János módjára ő sem volt rest isteni hivatás alapján pusztába kiáltani. A krisztusi béke érdekében küzdött Dollfuss ott is, nem a múltó sikerekért.

Milyen felfogást vallott Dollfuss a béke szempontjából ? Ha ezt közelebbről megvizsgáljuk, akkor azonnal átlátjuk, hogy Dollfuss e tekintetben is szigorúan szem előtt tartotta a krisztusi erkölcsöket. Már 1933 tavaszán hangsúlyozta, hogy Ausztriának az európai béke szolgálatában kell állania. Ha ezt számos más európai vezető politikus átérezte volna, akkor Európa helyzete sok tekintetben másképen alakul. De még 1933 tavaszán is sok bajt el lehetett volna hártani. Ez vonatkozik úgy az egész európai, mint a német-osztrák kérdésre.

Miért nem sikerült Európában az igazi békét megteremteni? Először is hiányzott az őszinte békeszándék. Sok békefrázis hangzott el Európában a háború alatt és után de ezek már mind lejáratott jelszavakká váltak, melyeket senki sem vett komolyan. Milyen szép az a krisztusi béke, melyet e világ nem adhat meg!

Ezzel szemben dobra verték a pacifizmust, de ennek már egyáltalán nincs tekintélye. Aki a békét hangoztatja, arra komoly ember gyanakodva néz, a forradalmár pedig sok esetben az álarcmögé nézve felfedezi cinkostársát. A béke jelszava mellett számos rokon jelszó hangzott el, de mindegyikre rácáfolt a gyakorlat, így hangoztatták a leszerelést, mely végeredményben véve a háborús mentalitást ébren tartja, de a lelkek leszerelése bizony elmaradt. Úgyszintén a jóhiszeműséget teljesen nélkülözte a nemzetiségek önrendelkezésének hangsúlyozása, amit nem is próbáltak komolyan megvalósítani. Az európai békét tehát állandóan megsúfolták, a béke jelszavának örve alatt állandóan csak a zsákmányok megtartását igyekeztek bebiztosítani. Ilyen körülmények között természetesen nincs megadva az európai béke lehetősége. Amennyire nem volt alkalmas a genfi szellem a béke komoly biztosítására, annyira meg lehetett volna teremteni Ausztriában az igazi békeközpontot. Ha Dollfuss szelleme hatotta volna át egész Európát, ha az ő igaz krisztusi világfelfogása komolyan érvényesült volna, ha a nemzetközi defetizmus és a nemzeti határok jelentőségét túlértékelő nacionalizmus helyett a supernacionalizmus érvényesült volna, akkor lehetne remélni az európai békét. Ausztria Dollfuss halála óta sem tért le erről az útról. Ma is még az általa megszabott irányban halad az osztrák politika. Pedig éppen a rendi Ausztria alkalmas az igazi európai béke megalapozására. Genf szerepét tisztább és magasztosabb értelemben Bécs van hívatva átvenni. Nem keverékkultúrája domborítja ki a volt császárváros ezen hivatását, amint azt Coudenhove-Kalergi téves szemszögén át szemléli, hanem az igazi krisztusi tradíciója, mely kiemelkedik a napi politikából. Még ma ennek számos akadálya van, de ennek helyes megalapozása hozzájárulna ahhoz a központi európai katolikus birodalom megalapozásához, mely igazi békét biztosítana.

Ezzel szorosan összefügg Dollfuss németországi politikája. A békés szándék e tekintetben is kétségtelen Dollfuss részéről. Sőt a német birodalom jogainak hangsúlyozását akkor sem adta fel, amikor már onnan életére törtek. 1933 Szilveszter napján is Németország egyenjogúságát hangsúlyozta. A német katonai egyenjogúság méltányosságát nem vonta kétségbe, természetesen azt követelve, hogy Németország is ismerje el Ausztria sajátos jogait. Természetesen Dollfuss békés szándékával a Harmadik Birodalom eszközei nem voltak összeegyeztethetők. Bombákkal nem lehetett Dollfust engedékenységre bírni. Dollfuss békeszeretete tehát nem jelentett egyúttal gyengeséget. Békeszeretete mellett is

megvolt Dollfussban a kitartó és ernyedetlen küzdőképesség, amit haláláig meg is őrzött. De mindig csak védekezett, sosem csapott át támadásba. Élt a jogos önvédelem eszközeivel hazája jövője érdekében, de nem ismert gyűlöletet. Sosem szándékozott a német túlkapások jogtalanságait más fórum elé vinni, pedig módjában állott volna. Dollfuss kiemelte, hogy nem fordul e sérelmekkel a Népszövetséghez. Az azonban tagadhatatlan, hogy nem mástól várta Ausztria megmentését. Bizonyos kedvező külpolitikai légkör megteremtése nélkül egy nemzet sem maradhat fenn. Ezt különösen a kis országoknak kell belátniok. Ausztria ezenkívül külföldi anyagi támogatásra is rászorult. De végeredményben Dollfuss belátta, hogy ezekre egy ország jövője nem alapítható. Ha egy ország ismételt segítség után sem tud talpraállani, az életképtelen. Küzdőképesség nélkül tehát Ausztria sem tudja jövőjét biztosítani. Németországgal szemben folytatott politika tehát békés szándékú volt, de a gyengeség érzése nélküli. Gyűlöletmentes volt, de nem mondott te a jogos önvédelemről. Megtalálta a közös nevezőt más németnyelvű országgal, de megtagadta a közösséget a pogány jellegű és az emberi érzést meghazudtoló, eszközökben nem válogatós politikai irányzattal.

Végeredményben véve tehát Dollfuss osztrák és katolikus politikát folytatott, ami egész politikájára rányomta bélyegét, de nem akart nagyobb közösségből kiszakadni. Amint gazdaságilag is meg akarta teremteni a nagyobb közösséget, illetve bele akart kapcsolódni azokba a közösségekbe, melyek létrejöttek, úgy politikai tekintetben is kereste a békés együttműködés útját. A magyar és olasz kapcsolatokat is ezen célból igyekezett kiépíteni. E már említett római egyezménynek többek között az a politikai jelentősége, hogy Dollfuss Mussolini-ben látta erejénél és politikai tisztánlátásánál fogva a sikeres európai együttműködés egyik biztosítékát. Közvetlenül ennek továbbfejlesztése előtt halt meg, de Mussolini újabb szerződés nélkül megvédte ezután Ausztria függetlenségét. Dollfuss halála után tehát bebizonyosodott az ő külpolitikájának helyessége.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Dollfuss európai politikájának történelmi motívumait sem. A gyakorlati politikának és valláserkölcsi kérdésekkel szorosan összefüggő világnézeti harcnak nem szabad rövidebb időszakra izolálódnia, különben elvész az idők folyamán a jelentősége. Dollfuss osztrák politikáját ízig-vérig jellemezte az az osztrák öntudat, mely sosem tévesztette el szem elől Ausztria függetlenségét. Ez kulturális

eszméjére is rányomta bélyegét. Dollfuss ugyanis átérezte? hogy az osztrák léleknek meg kell találnia vonatkozásait a jelen és múlt értékekkel akkor is, ha azok nem osztrák talajból nőttek ki. Hildebrand szerint azért testesítette meg Dollfuss Ausztriája az igazi német eszmét, mert minden szellemi értéket felismert. Éppen ezért emelkedett ki a kizárólag vért és fajt elismerő nemzeti szocialista etikából, mely magasabb univerzalizmust képtelen meglátni. A katolikus Ausztria lényege az univerzalizmusban van, mely a múltba is visszanyúlik. Ehhez szorosan kapcsolódik a magasabb összhang. Hildebrand kiemeli azokat az osztrák vonásokat, melyek Dollfussban kétségkívül megvoltak és a múlt értékeivel őt szorosan összefűzték. Ha a történelemből visszapillantunk, a német tudományos kutatások eredményei letagadhatatlanok, a német alaposságnak nagy tekintélye volt a tudósok körében. Magasan állott a német tudományosság nemcsak a francia felületességre mutató hajlammal szemben (melynek egyik megnyilvánulását látjuk a békeszerződésekben), hanem a talpraesett angol gyakorlatiasságot is felülmulta elmélyedésekben. A tudomány azonban önmagában véve nem boldogít, sőt az egyoldalú tudós beleesik az agnoszticizmus hálójába. Ilyen irányú megnyilvánulások tapasztalhatók a nagy német birodalomba már Kanttól kezdve, majd a különböző korszokok — melyek a teológia terére is átcsaptak — elvezettek a mai tudományos eltévelyedésekhez. A\z osztrák lélek ezzel szemben nem ilyen túlkomplikált. Inkább érzi a belsőbb szabadságot, ezért sokkal kedélyesebb. Dollfuss egyéniségének is ez a belső harmónia volt egyik feltűnő jellemvonása. A harmonikus lélek nem ismer merev exkluzivitást, hanem igenis vonzani akar. Dollfuss egyénisége is vonzó volt, csak az idegenkedett tőle, akinek lelke a romlott időben eldurvult.

Ebből vezethető le az a kulturális kapcsolóerő, mely szintén fontos osztrák jellemvonás. A román és szláv kulturális kapcsolatok terén az osztrákoknak nagy érdemei voltak a múltban. Sok német művész látogatott el azelőtt is Olaszországba. Dollfuss olasz orientációjának tehát politikai, vallási és gazdasági motívumain kívül kulturális háttere is volt. A reformációt, megelőzőleg az akkor még katolikus Németország több művésze Olaszországban találta igazán fel magát (pl. Dürer, Holbein), a katolikus németnyelvűekben megvan ez az orientáció ma is (ilyen irányban halad Hildebrand), csak az ilyen iránynyal teljesen szakítani akaró újpogány Harmadik Birodalom, mely még az olasz politikai hatalommal megtalálta volna a kap-

csolatot, szakított teljesen az olasz kulturális együttműködéssel. A szlávok, románok és magyarokkal való együttélés nagy múltra tekint vissza az osztrák történelemben, ezzel Dollfuss sem akart szakítani. Sőt átlátta azt a speciális szerepet, mely Ausztriára a jövőben vár.

Hildebrand Ausztria hivatásával kapcsolatban kiemeli, hogy a német-római császárságnak örökségébe lépett az osztrák-magyar monarchia. Ez nem volt történelmi szempontból hosszú életű, tehát nem is teljesíthetett ilyen irányú hivatást. Vájjon vissza fog ez még térni valamilyen formában? A mai zavaros helyzetben nem adhatunk erre választ. De annyi kétségtelen, hogy Ausztria körül kell bizonyos katolikus európai blokknak kifejlődnie. A német-római császárság megszületésekor még nem volt meg Európában a hitbeli megosztottság. Mikor ez megszűnt, akkor a vallási szempontok teljesen háttérbe szorultak a francia forradalmi eszmék és dinasztikus törekvések mögött. A dualizmus idején vallási és nemzetiségi szempontból annyira heterogén lakosság tartozott a Habsburg jogar alá, hogy a nemzetiségi kérdést megoldani alig lehetett volna és az egyes nemzetiségek mögött meghúzódó vallásfelekezeteket nem lehetett meggátolni bizonyos irányú szeparatiztikus törekvések kifejtésében. Most már több elszakadás történt, ami pillanatnyilag a volt osztrák-magyar monarchia hatalmi gyengülését eredményezte, de talán megvetette egy történelmi szempontból életképebb együttműködésnek alapját. Annak nincs történelmi szempontból jelentősége, hogy az utódállamokból létrejött a kisantant, mely közvetlenül a háború után szoros gyűrűt alkotott különösen Magyarország körül, már lazul és végeredményben véve nincs egységes történelmi hivatása. Ausztriának tehát nemcsak a jelenben van meg európai hivatása, hanem meglesz a fontos szerepe abban a Középeurópában, mely a liberalizmus romjain hasztalanul marakodó marxizmus és hitlerizmus fölé emelkedve a jövő keresztény kultúrának fogja megvetni alapját.

Ausztriának megvoltak azok a szellemi nagyságai, akik a jövő nemzedékre befolyást gyakorolva, elő fogják segíteni az ilyen irányú kibontakozást« Lássuk magunk előtt az osztrák zenei életnek sok kiválóságát (Mozart, Bach, Beethoven, Haydn stb), akik az osztrák kulturális életbe beleírták nevüket és az egész európai zenekultúrában komoly értéket képviselnek. (A germán mythológiában elmerült Wagner mellett ezeket is észre kell venni.) De tekintsünk végig az osztrák tudományos életen, vájjon nincs-e itt is elég számottevő érték. A

nagy Ludwig Pastor történész, a híres Willmann pedagógus (aki a protestáns talajból sarjadt Herbert féle nevelési rendszert tette katolikus jellegűvé) és még sokan mások bizonyítják, hogy szellemi szempontból is megvan a maga vezető rétege, tehát e szempontból is önálló kulturállamnak tekinthető. Ezen önálló tradíciónak nem szabad sem politikailag, sem kulturálisan olyan közösségben feloldódnia, ami szakítást jelentene a múlttal.

Dollfuss tehát politikailag, gazdaságilag és szellemileg megtalálta Ausztria részére a kívánt kapcsolatokat anélkül, hogy Ausztria függetlenségét feláldozta volna. Katolikus meggyőződésétől vezettette magát minden tekintetben, ezért azonban az eddig elmondottakkal nem érhetette be. Érezte, hogy a Vatikánnal is meg kell külön találnia a kapcsolatot. Ez független volt teljesen az olasz és magyar kapcsolattól, itt tisztán vallásos kötelezettségről volt szó. A konkordátum megkötése igen régi vajúdo problémának elintézését jelentette, a krisztusi eszméket zászlajára író rendi állam nem mulaszthatta el ennek megkötését. A konkordátum aláírása időbelileg jóval megelőzte az új alkotmány kihirdetését, ratifikálása azonban közvetlenül azután történt. E kettő szorosan összefüggött, amit az alkotmány szelleme is bizonyít. Dollfuss tehát nem politikai sakkhúzás céljából akarta fenntartani a jó viszonyt a szentszékkal, hanem vallásos meggyőződésből. Bele is fogott a konkordátumban megjelölt intézkedések végrehajtásába, így elsősorban a házasság felbonthatatlanságát állította vissza, összefüg ez szorosan a külpolitikával? A napi pillanatnyi politikát tekintve nem, de a csak lassan kibontakozó egyetemes európai politika szempontjából igen. Tagadhatatlan, hogy ha egyszer újból meg lesz vetve a középeurópai katolikus politika alapja, akkor a katolikus szellemű alkotmányok és rendelkezések elősegítik majd az országok együttműködését.

Dollfuss külpolitikájában fontos szerepe volt az ő egyéni megjelenésének is. Bármennyire tagadhatatlan, hogy a világpolitikában a rideg érdekek harcának volt mindig a főszerepük, a megjelent államférfiúnak bizonyos hatása nem egyszer megnyilvánult, ha nem is azonnal feltűnő módon. Dollfuss megjelenése rokonszenves volt mindenfelé. Amint a mi nagy Apponyi Albert grófunk monumentális alakjával és csillogó orgánumával vonta magára a figyelmet, addig a kis Dollfuss kedves, mosolygós arca, jóságos tekintete és szerény megjelenése is sokszor befolyásolta a kedélyeket. Dollfuss maga is érezte, hogy a személyes jó hatás hozzátartozik a siker biztosításához. Ezért nem

mulasztotta el a külföldi látogatásokat, melyek részéről sosem jelentettek kizárólagos reprezentálást, vagy üdülést, hanem mindig céltudatos munkát. A szomszéd olasz és magyar államon, valamint a népszövetségi központot jelentő Genfen kívül Parisba és Londonba is ellátogatott. Utóbbi helyeken 1933 júniusában fordult meg. Londonban gazdasági konferencián vett részt, a hivatalos tárgyalások természetesen sosem merítették ki idejét.

Amint odahaza vidéki utazásai alkalmával mindenkit maga közelébe engedett és kezet fogott mindenkivel, úgy külföldön sem ismerte az exkluzivitást.

A hivatalból kirendelt személyeken kívül pedig a kis emberekkel is beszélgetett. Udvariassága a külföldiekkel szemben is határtalan volt. Amerikával nem igen került közvetlen összeköttetésbe, de Rooseveltnél elnök tudomást vett róla és személyesen is meggyőződött előzékenységéről. Ez bizonyos mértékig összefügg Rooseveltnel a pápai körlevelek iránt mutatott rokonszenvével. 1933 május 21-én Dollfuss Rooseveltnél amerikai elnök előzékenységét rádióbeszéddel viszonzta, mely alkalommal röviden kifejtette a rendi állam jelentőségét. Dollfuss már nem is élt, amikor Roosevelt hasonló irányú reformokat igyekezett hozni az Egyesült Államokban. Valószínű tehát, hogy hosszabb ideig tartó működés esetén Dollfussról Amerikában is inkább tudomást vettek volna.

Dollfussról olasz és magyar részről Bécsben is felkeresték, tehát a vele szorosabban együttműködő államok igyekeztek előzékenységét viszonzni. Ha ennek nincs is önmagában véve különös jelentősége, mégis bizonyítja a vele szemben megnyilvánuló rokonszenvet. Ennek a parlamentben és a sajtóban is kifejezést adtak. Így nálunk a képviselőházban 1933 tavaszán, amikor sok embert Magyarországon is elkápráztatott a hirtelen uralomra került nemzeti szocializmus, Túri Béla a parlamentben bátran rámutatott arra, hogy Európaszerte mennyi szimpátiával kísérik Dollfussnak a nemzeti szocializmussal szemben megnyilvánuló küzdelmeit. E hitvallást nemsokára magának az angol külügyminiszternek, Sir John Simonnak a nyilatkozata erősítette meg, aki a független Ausztria és Dollfuss támogatása mellett szállott síkra. Angol részről a „Sunday Times” is (1936. aug. 27.) Dollfuss mellett foglalt állást, amiben nemcsak az angol ismert politikai taktikát fedezhetjük fel, hanem ebben kétségkívül Dollfuss személyes presztízse is szerepel.

Közvetlenül halála előtt indirekt módon, olasz földön Hitlerrel szemben is döntő győzelmet aratott. A Harmadik Birodalom ugyanis megalakulásakor kétség kívül rokonszenvet váltott

ki a fascista Olaszországban. Ez elősegítette ezen országok egymáshoz való közeledését is. A rokonszenv azonban nem tartott sokáig, mindinkább kidomborodott Olaszországnak a független Ausztria melletti küzdelme, amivel egyenes arányban nőtt a Harmadik Birodalomnak Jugoszlávia irányában való orientálódása. Mégegyszer — nem sokkal Dollfuss halála előtt — megpróbálta Hitler Mussolinivel magát megértetni, de kudarcot vallott. A Führerrel szemben a kis Dollfuss maradt a győztes, akit ugyan meggyilkoltak az olasz kapcsolat teljes kiépítése előtt, de éppen ez szakította meg a német-olasz fonalat és fűzte szorosabbra az olasz-osztrák barátságot. Dollfuss tehát ebben az utolsó ütközetben, mely életének feláldozásával ért véget, megmentette Ausztria függetlenségét.

Itt kulminált Dollfuss európai politikája. Ő adott végleges fordulatot a háború utáni kis Ausztria sorsának. A múlt századig visszamenő, de a háború utáni években kulmináló nagynéniét mozgalomnak Dollfuss adott fordulópontra. A Második Birodalom megalakulása előtt első ízben teljes határozottsággal megnyilvánuló, de a Harmadik Birodalom létesülése után sokkal brutálisabban kitörő porosz hódító politika abban az ütközetben bukott meg, melyben Dollfuss vérét ontotta. Még jóval ezelőtt, 1933 május havában a berni „Bund” tette szavá Dollfuss világtörténelmi misszióját. Ez is felismerte Ausztria önálló hivatását és Dollfussban ennek kezesét. E folyóirat szövéteszi Ausztria nagy tudományos és művészeti értékét, melyet történelmi múltjából fel lehet ismerni és a független misszióra őt predesztinálja. E hivatást a nemzeti szocializmus sosem tudná betölteni. Ehhez amellet erő, kézre van szükség, melyet Ausztria Dollfussban megtalált.

Dollfuss neve még ma is élő fogalom hazájában és egész Európában. Az ő szelleme istápolja a mai osztrák állami életet. Fel kell tehát ismerni annak a jelentőségét, aki halálával Ausztria sorsának adott végleges fordulatot, de szellemével még bizonyára egész Európa további sorsára is befolyással lesz.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Dollfuss és Magyarország.

Még bizonyára sokaknak emlékezetében élnek Dollfuss magyarországi látogatásai, a politikusoknak azonkívül még ma is kell értékelniök Dollfuss személyét és politikájának jelentőségét, mely Magyarország szempontjából is a legszerencsésebb volt. Ausztria és Magyarország egymáshoz való viszonya az utolsó

száz év alatt igen sokszor változott. Ha voltak a két ország között néha komoly ellentétek, ez a nem egészen szerencsés kezű politikusok hibája. Egyes emberek hibái azonban sosem vakíthatnak el józan embert annyira, hogy a helyes kibontakozás keresését feladná. A háború után, talán részben a közös szenvedés hatása alatt, mintegy hirtelenül elsimultak az ellentétek. Igaz, hogy Ausztria és Magyarország szenvedett meg legjobban a világháború elvesztéséért, közös nagyhatalmuk teljesen porba hullott, maguk körül pedig olyan kisebb államok hatalmát voltak kénytelenek tudomásul venni, amelyekkel mindkettőjük érdeke ellenkezett. Talán Ausztria bizonyos tekintetben még kedvezőbb helyzetben volt, mert a független Ausztria fennmaradása közvetlenül a háború után még a kis ántánt érdekeivel sem ellenkezett, de a mai kis Ausztriában az utódállamok csak eszközt láttak és ennek igazi megerősítését sokáig nem akarták elősegíteni. Legkevesbbé voltak azon, hogy az osztrák magyar jó viszony állandósítsák, mert féltek a régi osztrák-magyar monarchiának még megváltozott, kisebbített formában való feltámadásától is. A háború után legelső években a baloldali osztrák uralom meglehetősen eltávolodott a magyarországi keresztény irányzattól és inkább a szociáldemokrata-szabadjómíves cseh-német közösségbe illeszkedett bele. E rokon irányzatok egyengették bizonyos mértékben az Anschluss irányát, mely bizonyos ideig a megvalósulás felé haladt. A magyar emigránsok közvetlenül a proletárdiktatúra bukása után Bécsbe menekültek, ahol elszaporodtak a magyar nyelven megjelenő emigráns lapok, melyek a keresztény magyar irányzatot diszkreditálni akarták. Éveken át tartott ez az állapot, mely az egészséges közép európai helyzet kibontakozásának útját állotta.

A Seipel alatt bekövetkezett fordulat megjavította az osztrák-magyar viszonyt is. Seipel tisztában volt azzal, hogy a kis Ausztria nem izolálódhatik teljesen Európa közepén. Ha tehát nem egyengetik az Anschluss útját (mely ellenkezik Ausztria tradíciójával), akkor keleten kell az együttműködés útját keresni. Dollfuss idején Ausztriában még jobban felébredt az önálló hivatástudat érzése, ami azonban csak tisztavirágéletű lelkesedés lett volna, ha a reálpolitikai megalapozottságot nélkülözné. Dollfuss ismételten hangsúlyozta a gazdasági életben a preferenciális vámrendszer kiépítését (mely Ausztria szempontjából sokkal megfelelőbb, mint az eredménytelen Schober-Curtius féle vámunió), de azzal is tisztában volt, hogy csupán ezzel a mai időkben nem lehet egy ország jövőjét kiépíteni. A

gazdasági élet keretei ma nagyon gyorsan változnak, a gazdasági szerződéseket is egészen rövid időkre kötik, ezek tehát nem alkalmasak a történelmi talapzat kiépítésére. A kis országoknak meg kell találniuk azt az együttműködési alapot, mely a napi politika ingadozásától független és a gazdasági változások fluktuálásától teljesen izolálódik. Így született meg az olasz-osztrák-magyar kooperáció, melyet Dollfuss teljes biztonsággal megalapozott.

Ennek a külpolitikának keretébe illeszkedett bele az az osztrák-magyar viszony, mely lényegében véve még ma is fennáll és kedvező körülmények között telj³íteni fogja történelmi hivatását. Dollfuss élete utolsó hónapjaiban több alkalommal ellátogatott e két országba, közvetlenül újabb olasz ut küszöbén gyilkolták meg, de az ő alkotása e tekintetben is túlélte őt. Olaszországnak határozott érdeke a független Ausztria fennmaradása, ezt fegyveresen meg is védte éppen akkor, amikor a legjobban veszélyeztetve volt. De nem kevésbé fontos ez Magyarország szempontjából is, hiszen hazákat is fenyegeti a pángermán invázió, Dollfuss külpolitikája tehát egyúttal magyar érdekeket is szolgált. Megjelenése minden alkalommal rokonszenvet váltott ki szélesebb rétegekből, amit a magyar sajtó viszhangja is bizonyít. Elsősorban ezeken keresztül kell Dollfuss magyarországi népszerűségét megítélni. A legszélsőbb baloldali sajtó kivételével Dollfuss mindenhol rokonszenvre talált. Alig akadt újságíró, aki ne ismerte volna fel, hogy milyen nagy szerepe volt Dollfussnak Magyarország és Ausztria jelenlegi viszonyának kialakításában. Tagadhatatlan, hogy már Dollfuss első budapesti látogatása nemcsak a két kormány, hanem a két nép barátságos viszonyát is javította. (Pester Lloyd 1934, febr, 9. Abendblatt) Magyarországon Dollfuss kancellársága idején tudomásul vették, hogy a Lajtán túl olyan erőskezű férfi vette kezébe a kormánygyeplőt, akire számítani lehet.

Közvetlenül a világháború után teljesen elhomályosodott az osztrák öntudat. Rutkai György szerint „Mi az, hogy osztrák, erre tíz év előtt nem volt válasz, ma Dollfussnak köszönhető, hogy van.” („Dollfuss Ausztriája” Pesti Napló 1934. febr. 7.) De nemcsak az ő egyéniségét ismerték fel sokan helyesen Magyarországon, Átlátta több nagy politikus, hogy Ausztria és Magyarország egymásra van utalva éppen azon helyzetnél fogva, melyet ma a Duna völgyében elfoglalnak. Gróf Bethlen István szerint: „Ausztriát csak a mi tevőleges részvételünkkel lehet az Anschlusztól visszatartani.” (Pesti Napló, 1934. márc. 14.)

Dollfuss maga is gondoskodott arról, hogy az ő célkitűzései Magyarországon minél szélesebb rétegeknek tudomására jusson. Ezért első látogatása alkalmával maga is írt egy tanulmányos cikket az Újságba („Budapesti utam” 1934. febr. 7.), melyben a gazdasági és kulturális kapcsolatokat részletesen kifejti. A gazdasági kapcsolatok már Dollfuss életében is jobban kifejeződtek, a kulturális kapcsolatot azonban nem tudta életében szorosabbra fűzni. Dollfuss halála óta e tekintetben is lényegesen haladtunk. E dokumentumok azonban világosan igazolják, hogy a kulturális kapcsolat szorosabb kiépítésére már Dollfuss' is gondolt, Hogy mennyire tagadhatatlanok voltak Dollfuss ilyen irányú érdemei, azt a „Magyarország” című napilap (1934. júl. 27.) sorai is igazolják, e szerint a Magyarországot és Ausztriát összefűző balsors és baráti viszony éppen Dollfuss kormányzása alatt mélyült és izmosodott meg.

E politikai kapcsolatból azonban nem vezethető le mindazon elismerés, melyet Dollfuss Magyarország részéről kapott. Dollfuss világszerte tipikus példája volt annak, aki nem pályázott népszerűségre, de ki tudta a népszerűséget saját egyéniségével érdemelni. Hogy ismételten életveszélyes támadásnak volt kitéve, sőt végül orvmerényletnek esett áldozatul, az egyáltalán nem cáfolja népszerűségét, hiszen a végzetes gyilkosság nem az osztrák nép, sem bizonyos osztrák társadalmi réteg lelkületéből fakadt. Mi tette őt azonban elsősorban Magyarországon népszerűvé? E tekintetben a felfogások különbözőek, a nagyobb népszerűségének azonban az volt a kútforrása, hogy számos teljesen ellentétes politikai irányzat és társadalmi réteg fedezett fel benne maradandó értéket. Akik felszínebben figyelik az államférfiak működését^ azok sok tekintetben Dollfuss külsejében találtak vonzóerőt. Magyarországon tagadhatatlanul többet számít a külső megjelenés, mint a nyugati államokban. Sokan meg vannak arról győződve, hogy hazánkban Dollfushoz hasonló igénytelen külsejű, alacsony termetű ember nem jutott volna ilyen magas polcra. Mindezek azonban találtak benne rokonszenves külső vonásokat. A kék szeme és mosolygós arca megmaradt azok emlékében, akik őt képről ismételten, vagy csak egyszer is közelebbről szemléltek. De nemcsak e felületes szemlélők lelkesedtek Dollfussért. A kedvesség a magyar lélekből fakad. A magyar ugyan sok esetben nem tud oly kedves lenni, mint az osztrák. Ha felháborítják, abban a percben igen hevesen kitör és ellátja annak a baját, aki ellene mer törni. E híres magyar szalmaláng azonban gyűlölet-

mentes. A magyar mindig meg tudott bocsátani, az idegenekkel szemben udvarias és szeretetre vágyódik. A gyűlöletmentes egyéniséget hamar felismerték Dollfussban, aki mindig minden ellenségének megbocsátott. E megbocsátás azonban Dollfussnál nem jelentette a tehetetlenséget» A hősiesség megbecsülése végigvonul a magyar történelmen. A virtust és egyéni bátorságot megbecsülő magyar léleknek tehát imponált Dollfuss. (Pesti Hírlap, 1934. febr. 7.) De azt is megbecsültük benne, ami belőlünk hiányzik. „A magyar nemzet mindenkifelett tiszteli az egyenes utat és azt a szívósságot amelyet egy államférfi a maga útjának követésében tanúsít. (Budapesti Hírlap, 1934, febr. 7.) Magyarország nem volt a csavarteszű diplomaták hazája. Évszázadokon át hősiesen küzdöttünk jogainkért, bennünket pedig sokszor kihasználtak anélkül, hogy mi másokat kiforgattunk volna jogaikból. A szívósság azonban nem magyar vonás. Sok eszme azért nem tudott Magyarországon kellőképpen gyökeret verni, mert a magyar szalma láng gyorsan lelohadt, Ezt sem kizárólag a legújabb események igazolják, hanem számos történelmi adat. Igaz, hogy ennek meg is lehet a komoly magyarázatát találni. A küzdelmekben a magyar nemzet annyira próbára volt téve, hogy ezeknek más irányú ellenhatása nem maradhatott el, A magyar azonban önmagával is őszinte. Ismeri saját hibáját és nagyon meg tudja becsülni, aki-ben ezen erény megvan. Ez vonatkozik nemzetekre és egyénekre egyaránt. Dollfussban is megbecsültük a szívósságot, mely aránylag rövid tartamú kancellársága alatt igen sokat jelentő eredményeket vívott ki. A magyar ember talán idegekkel sem bírta volna ezt a nagy küzdelmet. A feszült húr nálunk rendszeren el is pattant. De a szervezőképesség sem magyar jellemvonás. A szervezkedés jelentőségét elméletben a magyar nagyszerűen felismeri, végrehajtására azonban képtelen. Igaz, hogy a szervezkedésben Ausztria sem viheti el a pálmát, bizonyos széthúzás ott is mutatkozik, a legújabb államrendszer mellett is, Dollfuss érdeme volt azonban, hogy ezen bizonyos mértékig Ausztriában is meg-lévő széthúzó jellemvonásokat nem engedte kifejlődni. Sok magyar gondolt arra, milyen jó volna, ha nálunk csak annyira le lehetne küzdeni az egyenetlenséget, mint Ausztriában Dollfuss alatt.

Dollfusst a magyarok már életében is megbecsülték. Amennyire jelentéktelen embernek tartották közvetlenül a kancellári hivatalának elfoglalásakor (talán sokan nem is tudták, milyen irányzatot képvisel), annyira felfigyeltek rá már röviddel működése után, sőt méginkább akkor, amikor a feszült német-osztrák

viszony kialakult. Egy éves kancellársága idején már csaknem mindnyájan tisztában voltunk az ő egyéniségével. Államrendszerének kiépítése, majd az életveszélyben való fokozottabb kötelességteljesítése nem siklott el nyomtalanul a magyar közvélemény szeme előtt. Halála pedig országszerte részvétet keltett. De ez sem volt múló szenzáció, melyből a napi sajtó rövid ideig élt, aztán pedig teljesen napirendre tért fölötte. Politikai merényletekben nem volt hiány a háború után, a szenzációéhebb sajtó ki is aknáztta ennek üzleti konjunktúráját, Dollfuss halála azonban lényegesen különbözött ettől. Itt is el kell tekintenünk a szélső baloldali sajtótól, mely a krisztusi eszmékért küzdő Dollfuss irányában érthetetlen gyűlölettel viseltetett, ettől eltekintve azonban osztatlan részvétet keltett mindenfelé. Két szempontból lehetett e gyilkosságot megítélni: külpolitikai és egyéni szempontból. Dollfuss meggyilkolásával a harcosabb nemzeti szocialisták az Anschlusst megakadályozó utolsó bástyát vélték bevenni. Az Anschluss ellenzői pedig attól féltek, hogy Dollfuss halálával megindul a „Drang nach Osten.” A bekövetkezett események ezt megcáfolták. Az Ansschluss megvalósítását részben nemzetközi beavatkozások gátolták meg (lásd az olasz fegyveres felvonulásokat), de az Ausztrián belüli lázadásokat a saját fegyveres erővel is igen hamar leverték. Külpolitikai változást tehát e nagy államférfi halála nem idézett elő. Ami Dollfuss halálának egyéni jelentőségét illeti, ezt valóban az ő súlyának megfelelően méltatták a magyar lapok. „A ballhausplatei halott európai egyéniség volt,” írta a Pester Lloyd (1934. jul» 27. Morgenblatt). Nehéz volna jelentőségét egy mondatban találóbban méltatni. Alatta különösebb módon figyelt fel Európa Ausztriára, ami Magyarországra is vonatkozik: „Magyarország egész lelkiségével odaáll amellé az Ausztria mellé, mely azért él tovább, mert Dollfuss érte meghalt.” (Pesti Napló 1934 július 26.) A Dollfuss halála által meggátolt Anschluss egyúttal a csonka, de még mindig életképes Magyarország megmentését jelentette. A mártír véréből tehát három új életforrás bontakozott ki: megerősödött a független Ausztria, a pángermán veszedelemtől megmenekült Magyarország is, végül megerősödött — bár egyelőre csak kis területen — Középeurópában a tiszta rendiség eszméje.

Vájjon mennyire ismerték fel Magyarországon Dollfuss jelentőségét katolikus szempontból? Akik a katolicizmus közéleti erőforrását ismerték, azok csakhamar feltalálták Dollfussban az önzetlen katolikus apostolt, A Nemzeti Újság a következőképen irt az ő első budapesti látogatása alkalmából: „A katolikus szív

üdvözli azt az államférfiút, aki egy nagy állami átrendezés alapjává a katolicizmus nagy alapigazságát tette. Kősziklára akarja építeni és átrendezni állami és társadalmi életét annak az országnak, amelyet a hozzánk hasonló csonkaságban St. Germain meghagyott a dunai németiség birtokában... Nem kergetett illúziókat és nem ment új elméletek felé, hanem a katolicizmus mélységei felé igazította magát. Tudta, hogy a katolicizmus felől hatalmas konzerváló erők sugároznak láthatatlanul, tudta, hogy a katolicizmus nemcsak, hogy nem külsőleg és nemcsak az egyetlen konzerváló erő, hanem egyetlen gyógymódja is egy züllött, egy zűrzavaros politikai és társadalmi világnak. A sok új tantétel, ások új irányzat, a sok lehetetlen elmélet között elveszett volna mindenki, Dollfuss elkerülte valamennyit, ellenben az örök igazsághoz, az örök erőforráshoz ment, oda, ahonnan évezredek ama nagy társadalom és államfenntartó erői sugároznak, melyek a magyar nemzetet is ezer éves megpróbáltatásain átvezették. Tudta, hogy népének szívében mindennél és mindeneknél erősebb a katolicizmus. A modern államférfiak közül ő volt az úttörő, aki visszatért a katolikumhoz, mint államkonzerváló és államépiói erőhöz. Ha nem ehhez az egyetlen lehetőséghez fordul, nem bírta volna el a nagy küzdelem nyomását és feltétlenül elbukott volna. De ha a katolicizmus él, megvan és állandóan árasztja azokat a rendkívüli erőket, amelyek nélkül társadalmat és államot fenntartani nem lehet. (Dollfuss Budapesten, 1934. febr. 7.) Hangsúlyoznunk kell, hogy e felismerés éppen egyik legnagyobb küzdelme, a vörös Bécs megtisztítása küszöbén íródott. Tehát előre látta azt az erőt, mely ekkor még csak kibontakozóban volt. Halála egyáltalán nem gyengítette az ő ilyen irányú hatását. Közvetlenül halála után olvastuk e sorokat: „Siratjuk a megkínzott Ausztria mártirkanceliárját, Dollfuss Engelbertet, a polgári, az európai, a keresztényi gondolat nagy halottját, az igazi német kultúra hősi palatinusát, aki mindenkor őszinte és lojális barátunk volt, (Pesti Napló, 1934 július 26.)

Mit jelent az ő halála messzebb távlat szempontjából? Ezt is felismerj a magyar sajtó. „Életét átvette a történelem és halhatatlanságát átvette az élet... Dollfuss elesett a harcban, a harc csak győzelmessé válhatik Dollfuss mártíriumában.” (Pesti Napló, 1934, július 27.) E sorok nemcsak a közvetlenül halála utáni hangulatban íródtak, hanem a helyzet komoly áttekintését bizonyítják, amit az idő csak megerősített. Ausztriában mindenütt — városban és faluban egyaránt — meg van örökítve Dollfuss emléke, ezt a közelmúltban Magyarország sem mulasztotta el.

1935 november 14-én leplezték le a budapesti osztrák követségen Dollfus kancellár emléktábláját. Az éppen itt időző Pernter államtitkár ennek leleplezésekor megemlékezett az Ausztriában felállított számos Dollfus emlékműről hangsúlyozván azt, hogy ez az emlék sem áll idegenben, hiszen Dollfus nem volt idegen a magyar fővárosban. Utána Hóman magyar kultuszminister méltatta Dollfus érdemeit, melyeknek egyik gyümölcse az ő halála után megszületett magyar-osztrák kulturális egyezmény.

Dollfus, Ausztria mártírkancellárja tehát emlékében él és élni fog sokaknak Magyarországon. A politikai fórumon éppen úgy fognak rá emlékezni, mint az Egyházban. Feltétlenül azok közé tartozik, akivel nemcsak mint kancellárral voltunk szoros kapcsolatban, hanem személyével és tisztában vagyunk azzal, hogy sokat köszönünk neki.

A forrongó Középeurópában tűnt fel Dollfus személye anélkül, hogy népszerűsége pályázott volna. — Ő nem akarta erőltetni a nagyszabású történeti átalakulást, de hozzá mert e felelősségteljes munkához nyúlni, mikor ezt hazája megmentése követelte. A sok forrongás közepette a nehézségekkel nem törődve indult az osztrák és katolikus zászlóval a csatába, ahol hősi halált halt, de mint a még haló Tannhäuser kezében kivrágzott a bot, úgy kelt ki Dollfus sírjánál az ő állameszméje» Most Schuschnigg került helyére, aki ugyanazon szellemben vezet tovább az országot és gondoskodik arról, hogy a kultúrpolitika ebben az irányban bontakozik ki.* Az eddigi jelek szerint a siker nem maradhat el, ez esetben nemcsak Ausztria szelleme alakult át, hanem olyan fénypont kezd világítani Középeurópa életében, mely a romlott korszellemet istápoló liberális romjain, a vörös bolsevista veszedelem örvényében és a pogány horogkeresztes aknamunka közepette elvezet a jobb jövő felé.

* Lásd: „Österreich's Erneue-ung.” Die Reden des Bundeskanzlers dr. Kurt Schuschnigg. Klagenfurt, 1936. 1801.

E MŰBEN FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE:

- Julius Ender: Ein Jahr Dollfuss, Wien, 1933.
- „ „ Zwei Jahre Dollfuss, Wien, 1934,
- „ „ Dollfuss und seine österreichische Sendung, Wien-Menz 1933,
- Der Führer Bundaskanzler dr. Dollfuss zum Feste des Wiederaufbaues 1. Mai 1934.
- Dietrich v. Hildebrand: Engelbert Dollfuss, ein katholischer Staatsmann, Salzburg, Pustet Verlag 1934.
- Maurer: Kanzler Dollfuss, Styrla-Graz-Wien, 1934.
- Messner: Dollfuss, Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien-München, 1934.
- Ludwig Weitheler—Hans Eisenstecken: Kamerad Dollfuss.
- A. R. Bleibtreu: Der Heldenkanzler. Bücher des Vaterlands, II Band, Wien 1934.
- J. D. Gregory: Dollfuss and his time, Hutchinson, London.
- D. L. Strobl: Unser Kanzler Dollfuss als Agrarier, Agrar-Verlag, Wien.
- Beiträge zur Vorgeschichte und Geschichte der Julirevolte, Wien, 1934.
- The death of Dollfuss, Translated by Johann Messinger, London, Denis Archer.
- So sprach der Kanzler, Verlag Ferdinand Baumgartner Wien, 1935.
- Edmund Weber: Dollfuss an Oesterreich. Reinhold Verlag, Wien 1935.
- Dr. Thewrewk-Pallaghy Attila: A hitvalló férfiú és osztrák kancellár (Magyar Kultúra 1936. május 20—június 5.)
- Katona Jenő: Az aszfalt apostola, Magyar Kultúra könyvtár, Budapest.
- Eötvényi Olivér: Parlamentarizmus és rendiség Ausztriában Budapest, 1936. Sárkány nyomda.
- Die neue Bundesverfassung für Oesterreich samt Uebergangsverfassung, Steyermühl Verlag Wien.
- Felhasznált magyar napilapok között főleg szerepelnek;
Nemzeti Újság,
Magyarság,
Pester Lloyd,
Pesti Napló,
Újság.
- Osztrákok közül a Reichspost.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	4
Első fejezet: Dollfuss életrajza	7
<i>a)</i> A Dollfuss család.....	7
<i>b)</i> Dollfuss gyermekora és ifjúsága.....	8
<i>c)</i> Dollfuss katona évei	10
<i>d)</i> Dollfuss főiskolai diákévei	13
<i>e)</i> Dollfuss családi élete	14
<i>f)</i> Dollfuss közéleti pályafutása	15
<i>g)</i> Dollfuss mint kancellár	16
<i>h)</i> Dollfuss halála	21
<i>i)</i> Dollfuss emléke	25
Második fejezet: Dollfuss katolicizmusa	26
Harmadik fejezet: Dollfuss osztrák politikája.....	36
<i>a)</i> Ausztria történeti múltja az összeomlásig.....	37
<i>b)</i> Ausztria a világháború után.....	44
<i>c)</i> Dollfuss osztrák eszméje.....	49
<i>d)</i> Dollfuss gyakorlati politikája	53
<i>e)</i> Az osztrák társadalom és közgazdaság Doll- fuss irányítása mellett	61
<i>f)</i> Dollfuss alkotmánya.....	66
<i>g)</i> Dollfuss jelentősége az osztrák történelemben	85
Negyedik fejezet: Dollfuss európai politikája.....	87
Ötödik fejezet: Dollfuss és Magyarország.....	105